

RAHMANKUL HAN VE DÖNEMİ

**BAYAS TURAL
AYIMKAN CAMANKULOVA**

Çev. AYŞE NUR KIRGIZ SAĞIN

İstanbul, 2014

TÜRK DÜNYASI BELEDİYELER BİRLİĞİ
UNION OF TURKISH WORLD MUNICIPALITIES
СОЮЗ МУНИЦИПАЛИТЕТОВ ТУРКСКОГО МИРА

Kitap Adı : RAHMANKUL HAN VE DÖNEMİ
Yayıncı : Türk Dünyası Belediyeler Birliği
Yazarlar : Bayas TURAL, Ayımkan CAMANKULOVA
Kırgızca'dan Aktaran : Aysenur KIRGIZ SAĞIN
ISBN No. : 978-605-60009-7-3
Baskı : Seçil Ofset 0212 629 06 15 - www.secilofset.com
Baskı Tarihi : İstanbul, Ekim 2014

İÇİNDEKİLER

Önsöz Yerine	6
Sarıkol Kırgızları	10
Bozoy Han	13
Alayçılar	14
Nurgap	14
Şecere (Sancıra)	21
Dünyanın Çatısında Yaşayan Halkın Hanları	25
Tokur Miñbaşı	25
Caparkul Miñbaşı	27
Rahmankul Han	31
Rahmankul Han Hakkındaki Siyasi Dedikodular	38
Rahmankul Han Ve Rahmankul Korbaşı	42
Pamir Kırgızları Dünya Basınında	45
Rahmankul Han'ın İlme Verdiği Değer	48
Rahmankul Han'ın Mal Varlığı	50
Pamir'in Sahibi	51
Yönetim Sistemi	55
Kahredici Zamana Direnen Kaplan Veya Gayba Karışan Halk	59
Ceyren	65
Sarala Köpek	66
Soydaş Toprağı Sarı Altın	66
Rahmankul Han'ın Nesli	67
Ella Mayer	68
National Geographic Dergisi- Franc Ve Jean Shor	71
Sabrina Ve Roland Michaud	81
Ekler	95
Pamir Kırgızlarının Kaderini Tayin Eden Mektuplar	95
Kavuştu Özgürlüğüne Kırgızlar (Şiir)	115
Rahmankul Han'ın Vasiyeti	116
Son Söz Yerine	118
Proje	125
Kırgız Cumhuriyeti Hükümetinin Talimatı	127
Referans Gösterilen Gerekçe	129
Düzeltilme	129
Kaynaklar	131
Fotoğraflar	133

ÖNSÖZ YERİNE

“Dünyada Kırgız atlarının nal seslerinin duyulmadığı bir yer var mı?” sözü kendileri için söylenen Kırgızların bir kısmının Pamir’e yerleştiği hepimizin malumu. Burada yaşayan Kırgızların derdiyle dertlenmiş, bütün hayatı boyunca onlar için yaşamış Rahmankul Han’ı millet olarak kendi bakış açımızla değerlendirmenin ve tarihe mal olmuş gerçekleri kabul etmenin zamanı geldi. Bayas Tural ve Ayımkan Camankulova, Rahmankul Han’ı anlatırken Afganistan – Sovyet Rusya savaşında maruz kalacakları baskı ve zulümden kurtulmak için Pamir’den Pakistan’a, oradan Türkiye’ye giden ve nihayet Van gölü kıyısına yerleşen Kırgızlara da değinmeye çalışıyor. Ayrıca dikkatleri Pamir’de kalan soydaşlarımızın yazgısına, oradaki yeni neslin durumuna çekerek egemen Kırgız ulusunu, bu soydaşlarımızın geleceğini düşünmeye çağırıyor.

Eserde Rahmankul Han’ın İngilizce olarak yazdırdığı mektupların çevirilerine de yer verildi. Böylece kitap yeni bilgilerin ışığında tamamlanmış oldu.

Kırgız tarihi, binlerce yılın izi, su misali kıvrıla kıvrıla akan asırların sesi ve savaş çağlarından kalma kılıç yaralarıyla şekillenmiştir. Kırgızların kimi zaman sıcaktan kimi zaman soğuktan esmerleşen çehrelerinde güneşin tahammülfersa harareti ve iliklere işleyen ayazların alameti vardır. Yeşil ipekten bir örtüye bürünmüş güzel vadiler, karın hiç eksik olmadığı ve buzulların erimeye fırsat bulamadığı yüce dağlar sayesinde tabiatları mutedil, estetik düşünceleri ideal bir şekil almıştır.

Yüzyıllar boyu ocaklarındaki ateş hiç sönmedi, bacalarında duman eksik olmadı. Kimsenin boyunduruğu altına girmeden, kimseye de eziyet etmeden yaşadılar. Geçimlerini temin ettikleri sürülerin peşinde her türlü kaygı ve endişeden uzak yaşarken çocuklarını büyüğünü, küçüğünü bilen, onlara hürmet eden insanlar olarak yetiştirmeyi ihmal etmediler. Salkım söğüt dalları misali boylara ayrıldılar. Birbirlerinden uzaklaşmamak ve kopmamak için birbirleriyle kız alıp kız verdiler. Çocuklarına tek tek yedi cetlerinin ismini, soylarını ve Kırgız şeceresini öğrettiler. Böylece milli hafızalarını korumayı başardılar. Her boyun, geleceğini şekillendiren, sorunlarını çözen biy¹leri; zor zamanlarda her şeyiyle halkının yanında olan zenginleri; sapa yollarda, kaygan geçitlerde onlara yol gösteren bilge aksakalları; yaylada güzel yaz günlerinde yürekleri abat eden söz üstadı ozanları oldu. Tarih, Kırgızların ulu bir millet olduğunu tasdik etmektedir.

1 Boyların veya bu tarz toplulukların yöneticisi, seçimle iş başına gelen, toplumda problemleri çözen kişi, hakim, bk. *Kırgız Tilinin Sözdüğü*, Avrasya Press, Bişkek 2010 s. 225.

Gençliğinde Nurgap'ta bir süre çalışmış olan Kırgız halk ozanı Ernis Tursunov yakın geçmişte yaşadıklarımızı şöyle ifade ediyor: “Yüzyılları kapsayan uzun bir süreç içerisinde oluşan, olgunlaşıp şekillenen “konargöçer yaşam tarzı”na, göçmen halkların gönülleriince sürdürdükleri hür hayata en büyük darbeyi Rus İmparatorluğu vurdu. Silahla, hileyle, güç kullanarak göçebe toplumların verimli, sulak ve el değmemiş arazilerine el koydu. Onları yaşama elverişsiz dağlık bölgelere sürdü ve buralarda rezervasyon²lar oluşturdu. İşin aslı onları tamamen ortadan kaldırmaya çalıştı. Maruz kaldıkları kısımlardan kurtulmayı başaranlar dört bir yana dağıldı. Felaketlerin art arda geldiği bu dönemde kısa bir süre hürriyet rüzgarları esti. Fakat ardından Rus İmparatorluğu'nun yönetimi altındaki topraklarda Sovyet yönetimi kuruldu.

Kırgızların büyük bir kısmının oturduğu, birbirine yakın bölgelerde önce “Kırgız Otonomisi” sonra da “Kırgız Cumhuriyeti” kuruldu. 20'li yıllardan itibaren göçer halkı yerleşik düzene geçirme politikası hayata geçirildi. Mal varlığını teslim etmeyenler *kulak* olmakla suçlandı. Hayvan, ev, otlak, tarla ne varsa hepsi ellerinden alındı. Böylesine bir tahrip manzarası orta ve yüksek seviyede gelir sahiplerinin olduğu her yerde ortaya çıktı. Buna karşılık isyanlar baş gösterdi. İsyanları başlatanlar Orta Asya'da “Basmaçılar” olarak adlandırıldı. Kanlı çatışmalar 40'lı yıllara dek sürdü. Kızıl terörden dolayı geri çekilmek zorunda kalan Kırgız boyları İç Asya'nın çeşitli ülkelerine iltica etti.

2 ABD ve bazı kapitalist ülkelerde yerli göçebe halkı zorla yerleşik hayata geçirmek için ayrılan bölge, bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü, Avrasya Press, Bişkek 2010, s. 1045.

Kırgızistan’da Sovyet yönetimine karşı gelen boy ve toplulukları yöneten kişilere “korbaşı” denildi. Korbaşılardan, yakalananlar cezalandırıldı, kurtulanlar raiyetini ve akrabalarını yanına alarak Çin’e, Afgansitan’a, Pakistan’a, Türkiye’ye veya Arabistan’a geçti. Bu insanların içinde en tanınmışı Caparkul Oğlu Rahmankul oldu.³

Sovyet basınının “Basmaçılar” tabir ettiği bu insanların eylemleri dış basında “partizan hareketi” olarak nitelendirildi. “Конец Басмачества (Son Basmacılar)” gibi siyasi suç isnatlarının bulunduğu kitaplarda, dış ülkelere sığınanların durumunu, hangi şartlar altında hayatlarını devam ettirmeye çalıştıklarını analiz etmek suretiyle gerçekleri yazmak yerine tek taraflı karalamalar yapıldı; bu da yetmezmiş gibi tüm bu mağdur insanlar ‘sınıf düşmanı’, ‘halk düşmanı’ olmakla suçlandı. Genç nesillere kötü bir imaj çizildi”⁴

Örneğin Şubat 1918’de Ruslar Hokand’ı ele geçirdi. Hokand Otonomisi’nin yerine Sovyet Hükümeti kuruldu. Rahmankul o sene beş yaşındaydı. Orta Asya’da özellikle Fergana bölgesinde vuku bulan olayları görerek duyarak büyüdü. E. Tursunov’un kaynak gösterdiği Alman Dergisi “Das Beste” o dönemi şöyle tasvir etmiş: “Şehirdeki bütün müslümanlar kadın erkek, çoluk çocuk, genç yaşlı demeden kılıçtan geçirildi, kurşuna dizildi. Yaklaşık on bin insan Kızılların eliyle ölüme gitti. Kızıllar, ardından üç bin insanın yaşadığı Margalan’ı kana buladı. Pamir dağlarından biraz daha kuzeyde yer alan, en makbul sebze ve meyvelerin yetiştiği bereketli topraklara sahip Fergana’yı harabeye çevirdi. Deyim yerindeyse taş üstünde taş omuz üstünde baş bırakmadı.”⁵

3 E. Tursunov, *Acal Aytp Kelbeyt*, Bışkek, s.78-79

4 E. Tursunov, age. s. 79.

5 E. Tursunov, age. s. 80. (Das Beste, Dogliy Put Kirgizov, S. 7, s. 154-185’den)

Bu zulüm dağ eteklerinde yaşayan müslüman Kırgızları korkuttu. Sovyet Hükümetini desteklemek şöyle dursun Kızıl terör korkusuyla kaçıp saklanmaya mecbur kaldılar. Bunları kendilerine reva görenlere olan nefretleri günden güne arttı. Hızla aleyhlerine gelişen süreç Kırgızları boylar, gruplar halinde dağ yollarını kullanarak kaçmaya zorladı. Aralarında anlaşılan bazı boylar önce dağınık halde istihkâm, garnizon ve karakollara baskınlar yapıp arkasından, birleşerek buralara düzenledikleri saldırılarla Kızllara ağır darbeler indirdi. Örneğin 1927 yılında Alaykuu Karakolu'nda Andrey Sidorov, İosif Şagan, Valaeriy Sbişevskiy, Vasiliy Cukov, Vladimir Ahapkin, Yakov Berdnikov ve Mihail Vatnik'in başında olduğu bölük, Canıbek Kazı ve birliği tarafından yok edildi; karakol ateşe verildi. Bu hadiseler Sovyet Hükümeti tarafından bir ayaklanma ve isyan olarak kabul edildi. Bunu yapanlaraysa “Basmaçılar” (-basmak ve baskın kelimesinden yola çıkarak- kendi ülkesinde zorla toprak sahibi olan) dendi. Tarihe bu adla geçtiler. Sınıf mücadelesi denilen kanlı çatışmalarda Orta Asya ve Kazakistan'da **iki milyondan fazla** insan hayatını kaybetti.⁶

* * *

E. Tursunov Bişkek, Taşkent, Almatı, Saint Petersburg arşivlerinde, Ormon Han, Balbay, Baytik, Boronbay, Tilekmat, Cangaraç, Camangara ve Canıbek Kazı gibi şahsiyetlerin hayatları hakkında araştırma yaparken Rahmankul ile ilgili pek çok materyale rastlar. Kendisi de 1960'larda Nurgap'ta öğretmen olarak çalışmış. Bu esnada Rahmankul hakkında Altımyş Nabiev, Karıbek Alimsaidov, Aknazar Ake⁷, Ergeş Ake, İshak Ake'lerden

6 E. Tursunov, age. s. 81.

7 Kişinin kendinden büyük erkeklere hitap ederken hürmeti gereği kullandığı söz, bk. *Kırgız Tilinin Sözdüğü*, Avrasya Press, Bişkek 2010, s. 62.

epey bilgi ve malzeme toplama fırsatını bulduğunu belirten yazar, Rahmankul'un daha o zamanlardan beri ilgisini çektiğini ifade ediyor.

Bu sebeple biz de Sovyet ideolojisine hizmet eden kalemlere değil, Pamir'de yaşamış, çalışmış bu sayede bizzat yerinde inceleme ve araştırma yapmış uzmanlara itimat ettik. Onların verdiği bilgilere dayanarak Rahmankul Han hakkında kendi görüşlerimizi ortaya koyduk.

SARIKOL KIRGIZLARI

Afgan Kırğızlarının kendilerini “Sarıkollu” veya “Sarıkol Kırğızları” diye adlandırmaları Sarıkol'u kendi toprakları olarak gördüklerinin açık bir ifadesidir. Haklarında birbirinden oldukça farklı bilgiler mevcuttur. Ne var ki bu Kırğızların buraya nasıl geldiği, ne zamandan beri burada yaşadıkları ve soylarının kimlere dayandığı konusundaki bilgiler kesin değildir.

Ancak son zamanlarda Sarıkol bölgesinin eski dönemlerden itibaren Kırğızların yaşadıkları bir bölge olduğunu kanıtlayan birçok makale yayınlandı. Bu makalelerin sahibi, Sarıkol bölgesinden yetenekli gazeteci Zulpukar Sapanov, bu yayınları Manas destanındaki malumatlara dayanarak yaptı. Destanda çok eskiden Kırğızların Sarıkol'dan Altay'lara sürüldüğü söylenmektedir. Bu makalede tartışılan konular Manas'ı inceleyen araştırmacıların da ilgisini çekmektedir.

Aslında, sadece Sarıkol'un değil şu an Pamir diye adlandırdığımız bölgenin tümünün çok eski dönemlerden beri ‘Kırğız yurdu’ olduğu Manas destanında şu sözlerle ifade edilmektedir:

Badahşan menen Balıktı

Başınan kütüp başkardım

Badahşan ile Balık'ı

Baştan başa idare ettim

Bir başka yerde:

Balık menen Badahşan

Başınan Kırgız ceridir

Balık ile Badahşan

*Baştan beri Kırgız yurdudur*⁸

Tarih boyunca hiç kimseye ve hiçbir şeye zarar verme düşüncesi olmayan, karşılıklı güvenden yana bir millet olan Kırgızların küçük bir bölümü “Sarkollular” adıyla Pamir dağlarının Afganistan sınırları içerisindeki kısmında yaşadı.⁹

Afgan Kırgızları genel olarak ‘Çoñ Pamirlik (Büyük Pamirli)’ ve ‘Kiçi Pamirlik (Küçük Pamirli)’ olarak ikiye ayrılır.¹⁰ Her ikisinde de Teyit, Kesek, Kıpçak, Nayman gibi eski Kırgız boylarına ve bu boyların Koçkor, Buka, Şayım, Alapa, Kızılbaş vb. alt boylarına mensup insanlar bulunmaktadır.

Bunlar iki hanlık haline yönetilmiştir. Küçük Pamir’de, 1912 Çoñ Alay doğumlu, Koçkor alt boyuna

8 H. Karasaev, *Kamus Nama*, Şam Basması, Bişkek 1996, s. 155.

9 K. Sarzakov, “Oogandık Kırgızdar”, *Kırgızstan Madaniyatı Geziti*, 15.12.1988.

10 K. Sarzakov, age.

mensup Rahmankul Caparkul oğlu; Büyük Pamir’de Akcol Han’ın oğlu Coloy Han başta olmuştur.¹¹

Bu bilgi Kırgız Ansiklopedisi’nde yazılmış olan malumatlara dayanıyor olsa gerek. Çünkü bu eserde, Küçük Pamir’i Rahmankul Han’ın, Büyük Pamir’i Akcol Han oğlu Coloy’un idare ettiği söylenmektedir. Fakat Remy Dor’un verdiği bilgiye göre Afgan Kırgızlarını tümüyle sadece Hacı Sahib Rahmankul Han yönetmiştir.¹² Ünlü yazar K. Sıdıkova da “Çaçılğan Kırgızdar” adlı eserinde Afgan Kırgızlarının yaşadıkları bölge hakkında şunları söyler: “Afgan Kırgızları Pamir’de yaşayan Kırgızların bir bölümü. Onlar şu anda Afganistan’ın kuzeyinde Küçük Pamir ve Büyük Pamir olarak adlandırılan bir bölgede yaşıyorlar.”¹³

* * *

Meşhur İtalyan gezgin Marko Polo Pamir güzergahıyla Çin’e doğru seyahat ederken Pamir’de yaşayan Kırgızlarla karşılaşmıştır. Onlar hakkında notlar almış, gördüklerini resmettirmiştir. Fakat bunları kime çizdirdiği belli değildir. Resimler fotoğraf kadar gerçekçi ve güzel çizilmiştir. Rahmankul Han’ın oğlu Ekber Kutlu bu resimdeki yerlerin Pamir coğrafyası olduğunu, bunu resimleri görür görmez anladığını ifade ediyor.

Resimdeki Kırgızların dış görünüşlerine bakıldığında, o dönemdeki temel Kırgız giysilerinin işlenmiş koyun derisinden sarı bir kaftan ve kaba yünlü kumaş olduğu görülmektedir. Kaftanın içinde gömlek giymemişler, muhtemelen o dönemde kumaş kolay bulunan bir meta değilmiş. Kalpaklar da astarsız, bellerini kemer yerine ipe bağlamışlar. Bu ipe, tütün içmek için kullandıkları uzun ahşap çubuklar asılı.

11 K. Sarzakov, age.

12 Remy Dor, *Oogan Pamirindegi Kırgızdar*, Bişkek 1993, s. 19.

13 K. Sıdıkova, *Çaçılğan Kırgızdar*, Bişkek, 2005, s. 247.

BOZOY HAN

13. veya 16. yüzyılda, Afgan Pamiri'ndeki Kırgızların hanı Bozoy Han'dır. Günün birinde Kancut¹⁴lular gelip Bozoy Han'ı öldürür ve Kırgızların mallarını alıp götürürler. İki halk birbirine düşman olur. Yaptıkları savaşta Köçmambet ve Kasimbek adındaki yiğitleri sayesinde Kırgızlar onlara galip gelir. Kancutlular geri dönmek zorunda kalır.

Çok geçmeden Kancut hanı Kasimbek ile Köçmambet'in yakalayıp getirmeleri için adamlarını gönderir. Kasimbek yakalanır ancak Köçmambet kaçmayı başarır. Köçmambet adamlarıyla Kancutluların ileri gelenlerinden bazılarını kaçıır. Kasimbek'in serbest kalması karşılığında onları salıvereceklerini söyler. Bu hadiseden sonra istediklerini elde edemeyeceklerini anlayan Kancutlular Kırgızlara barış teklifinde bulunur. İki halk barışır. Kasimbek serbest bırakılır. Kız alıp vererek dostluklarını pekiştirirler. Bu tarihten sonra Kırgızlar komşularıyla hiçbir sorun yaşamaz.

* * *

Pamir'de Kırgızlardan önce başka bir halkın yaşadığına dair hiçbir bilgi yok. Bugün dağ, ova ve akarsu gibi coğrafi şekillerin adlarından da bu açıkça anlaşılmaktadır. Tacikçe isimler daha sonraki dönemlere aittir. Küçük Pamir'deki Zangun adlı bölgede yak avına çıkmış atlı insanların tasvirlerinin olduğu bazı kaya resimleri vardır. Bu resimlerin, yakların evcilleştirilmesinden önceki döneme ait olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Dikkatle incelendiğinde resimlerdeki insanların Kırgızlar oldukları açıkça görülmektedir.

14 Pakistan'ın Gilgit-Baltistan eyaletinde Karakorum dağları ve Hindukuş dağları'nın birleştiği bölgede Hunza, Nagar ve Yasin vadilerinde yaşayan tahmini 87,000 civarında nüfusa sahip, ağırlıklı olarak İsmaili olan Hint-Aryan kökenli bir etnik grup.

ALAYÇILAR

Kırgızların bir kısmı eskiden beri Pamir’de yaşamaktadır. Pamir’in Kırgızlara ait çok eski bir yerleşim yeri olduğunu, bu bölgeyle ilgili efsane ve rivayetler de doğrular niteliktedir.

Kırgız şeceresine hakim aksalların söylediklerine göre, Kırgızlar Cungan istilas sırasında, Alay, Nuratin, Balcuaz, Korgon-Töbö taraflarından buraya gelmiş ve yerleşmişlerdir.¹⁵

Daha sonra elde edilen malumatlar aksakalların bu söylediklerinden çok da farklı değildir. Sonradan buraya gelen Kırgızlar Sarıkol’a Alay’dan gelmişlerdir. Daha kesin bir ifadeyle Alay bölgesinden Sarıkol’a 1925 yılında 12 hane gelmiştir. Pamir Kırgızları, Alay’dan gelen bu insanlara geldiklere yere istinaden “Alayçılar” demiştir.

NURGAP

Murgap’ın Kırgızca söylenişi *Nurgap*’tır ve “güneşin doğduğu dağ, nurlu dağ (nur: nur veya güneş, kaf: dağ)” anlamına gelir. Taciklerse buraya *Murgap* (murg: kuş, ob: su) derler.

Tacikler neden Murgap derler bilinmez ama Nurgap adının Kırgızlar arasında bir efsanesi vardır.

Derler ki bir zamanlar çok uzaklardan gelen bir yolcu kervanı buraya yaklaştığı sırada birden karanlık çöker, akşam olur. Kervan burada konaklamak zorunda kalır. Meğer Hızır Baba da kervandaymış. Sabah olup kalktıklarında o ana kadar görmedikleri bir manzara ile karşılaşılır. Yerde bir tutam ot olmamasına rağmen dağlarda otlayan, akarsu kenarlarında susuzluklarını gideren arkar ve kulca doludur her yer. Tam o sırada

¹⁵ K. Sarzakov, age.

etraf öyle aydınlanır ki sanki doğan güneş bütün nuruyla sadece orayı aydınlatmak ister gibidir. Bunun üzerine Hızır Baba, burası kutsal bir yer, buranın adı *Nurgap* olsun, der. O günden sonra bu bölge Nurgap adıyla bilinmeye başlar.

* * *

K. Sarsakov'un anlattığına göre, Pamir Kırgızları büyük dağların arasındaki vadilerde yaşar. Bölge, hayvancılığa özellikle de koyun ve yak yetiştiriciliğine elverişlidir. Ancak rakımı oldukça yüksek olduğundan atların yaşayabileceği bir yer değildir. Oksijen yetersizliğinden dolayı yeni doğan tayların hayatta kalma şansı yoktur. Bu yüzden ihtiyaç duyduklarında atları satın alırlar.

Eski buzulların oluşturduğu oyuklarda ve çorak düzlüklerde otlayan develeri görürsünüz. Deve sütü daha çok, ekşitilerek kımız yapılır. Develerin dizleriyle boynu altında bulunan ve çuda adı verilen uzun yünler oldukça pahalıdır. Çudadan yapılan kalın kumaşlardan dikilen kaftanlar dayanıklılığı ile bilinir. Bu yüzden oldukça makbul olan bu kaftanları durumu iyi olanlar giyebilmektedir.

Halkın temel besinleri et, süt, yoğurt, ecigey¹⁶ ve kurut¹⁷tur. İrtifasının yüksekliğinden dolayı burada tarımla uğraşmak mümkün değildir. Bu yüzden un vb. temel bazı gıdaları güz sonlarına doğru nehirler buz tutup üzerlerinden geçilecek hale geldiğinde zorlu bir yolculukla Sarat, Handut gibi daha aşağıda bulunan

16 Bir çeşit peynir, bk. K. K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü I*, çev. Abdullah Taymas, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 320

17 Suyu sıkılmış ve kurutulmuş kesmikten yapılan kürecikler, bk. K. K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü I*, çev. Abdullah Taymas, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s.527

bölgelerdeki yerleşik çiftçilerden yağ, kurut, deri, yün, keçe gibi ürünler karşılığında satın alırlar. Afgan Kırgızları kurnazlık, dolandırıcılık nedir bilmezler. Onlar pazarlık yapmazlar, malların karşılığı neyse onu alırlar. Kışın hayat daha zordur. Yoğurt, süt olmadığı için yalnızca et ve kurutla idare etmek zorunda kalırlar. Durumu iyi olanlar arada sırada fasulye ile mısırı el değirmeninde çekip çorba yaparlar.

Yak sütü ve tuz katılarak hazırlanan “katık çay” hala makbuldür. Kırgızlar, Pamir’deki ağır kış şartlarından dolayı yak sütünü geniş ve büyük kaplara koyar ve böylece donmasını sağlarlar. Gerektiğinde kırıp eriterek kullanırlar.

Bu mevsimde durumu olmayanlar daha çok geyik, arkar ve kulca eti ile beslenirler. Bu hayvanların ağılın yakınlarına kadar geldikleri olur. Avcılar, eskiden beri kullanılagelen fitilli, uzun namlulu tüfekleri kullanırlar. Pamir’deki Kırgızlar için avcılık fitri bir şeydir. Dağ eteklerine ağıllar yaparlar. Ekseriyeti, bozüy¹⁸e çift katlı üzü¹⁹ ve turduk²⁰ örterek kışı geçirirler. Zenginler ise kış için kerpiçten tek katlı, küçük evler yapmışlardır. Odun bulmak zordur. Yazın yaylaya göç ederken nispeten daha çukur alanlarda bulunan kurumuş çalı kökleri ve kır pelinlerini toplar ve bunu yakacak olarak kullanırlar. Otlaklardaki tezekler de kışlık yakacağın önemli bir kısmını oluşturur. Alkollü içecekleri pek bilmezler fakat afyon kullananlar vardır.²¹

18 Ağaçtan iskeleti ve keçeden örtüsüolan taşınabilir ev, bk. Naciye Yıldız, “Somut ve Soyut Kültürel Miras: Bozüy”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, sayı 2, Haziran 2007, Ankara, ss. 7-30.

19 Bozüyün kubbe kısmındaki ahşap sınıkları yani uukları örten keçe örtü, bk. Naciye Yıldız, “Somut ve Soyut Kültürel Miras: Bozüy”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, sayı 2, Haziran 2007, Ankara, ss. 12

20 Evin duvarını teşkil eden ahşap kafesi örten keçe örtü, bk. Naciye Yıldız, “Somut ve Soyut Kültürel Miras: Bozüy”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, sayı 2, Haziran 2007, Ankara, ss. 12

21 K. Sarsakov, age.

Dinî eğitim almış az sayıda hoca vardır. Diğerleriyle küçük bir azınlık hariç hiç eğitim almamışlar. Yaşlısı genci gündelik hayatın dertleriyle meşgul. Bütün gayretleri yaşamlarını devam ettirmek için. Büyüklerine hürmet etmek, birbirini saymak adeta bir kanun telakki edilir. Gelin alma, sünnet düğünü, cenaze merasimi gibi örf ve adetler bizdeki gibi. Fakat hoş olmayan bir şey var, o da on üç on dört yaşındaki kızların evlendiriliyor olması.

Meyve ve sebzeyi rüyalarında bile göremiyorlar. Bu yüzden küçük çocukların çoğunun kolları ve bacakları raşitimizmden dolayı gelişmemiş. İncecik boyunları başlarını zor taşıyor gibi görünüyor. Hastane vb. bir sağlık kuruluşundan mahrum oldukları için doğduktan sonra bebeklerin çoğu rahatsızlanıyor.

Mezarlara saygı göstermek, baksılardan medet ummak ve üfürükçü ilaçlarıyla tedavi gibi şamanizmden kalma bazı adetler hala devam ediyor.

* * *

Pamir Kırgızları, bugün Tacikistan, Afganistan ve Çin sınırlarına dahil olmak suretiyle üç parçaya bölünmüş olan geniş bir bölgede 1930 yılına kadar serbestçe konar göçer bir yaşam sürüyorlardı. Bu dönem her ne kadar sıkıntılı olsa da hareket alanlarına henüz ciddi bir kısıtlama getirilmemiştir. Ancak 30'lerden sonra Bolşevikler Tacikistan ve Afganistan arasındaki sınırı kapattı. Kırgızların ileri gelenlerini türlü bahanelerle sürdü veya öldürdü. O zamana kadar hür yaşamış olan Kırgızlar dağları aşıp Çin'e ve Afganistan'a geçti. Sonra tekrar geri döndü. Tacikistan'ın Nurgap bölgesine geldi. Fakat yeni sistemin ve Rus İmparatorluğunun Rus olmayan halklara karşı yürüttüğü şovenist siyasetin kurbanı oldu. Sovyetlerin uyguladığı işkence ve

zulümlere maruz kaldı. Pek çok insan hiçbir suçu ve günahı yokken öldürüldü.

1950’de Çin de sınırlarını kapattı ve böylece bir Kırgız yurdu olan Pamir üçe bölündü. Her bir bölümü bir farklı ülkenin sınırları içinde kaldı (Çin, Afganistan, SSSR). Ünlü yazar E. Tursunov, Kırgızistan’ın sınırları konusunda önemli bir konunun altını çiziyor: “Bugünkü Kırgızistan sınırlarının kimler tarafından neye dayanarak bu şekilde belirlendiği konusu hala açıklığa kavuşmuş değil. Haritaya baktığımızda Kırgızların yaşadıkları yerlerin bir kısmı Çin, Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan sınırları içerisinde. Ancıyan’da 900 bin Kırgız’ın Özbekleştirildiğini biliyoruz. Hokand Hanlığının merkezi de bugün Özbekistan’dadır.”

Yüksekliği 4000 metre ile 7000 metre arasında değişen başı dumanlı bu yüce dağlarda Kırgızlardan önce başka birileri var mıydı? Buna cevabımız şimdilik hayır. Manas destanına bakacak olursak burası ezelden beri bir Kırgız yurdu. E. Tursunov bu hususta, tebessümle karşıladığımız şu yorumu yapmaktan kendini alamaz: “Bu kadar yükseklığe ve -40, -50 derece soğuğa dayansa dayansa ancak şu üçü dayanır: yak, kar leoparı ve Kırgızlar.”

* * *

1 Kasım 1917 yılında merkezi Taşkent olan Türkistan bölgesinde Sovyet Hükümetinin kurulduğu ilan edildi. 15-22 Kasım tarihleri arasında Taşkent’te Türkistan Sovyeti’nin 3. Kongresi gerçekleştirildi. Ardından bu bölgede çalışma üzere Halk Komiserleri Sovyeti oluşturuldu. Fakat yeni kurulan bu hükümete, yerli halkın temsilcileri alınmadı. Bu hareket, Sovyet Hükümetinin sömürgeci zihniyetinin açık bir göstergesidir.²² Ünlü yazar Kalen Sıdıkova’nın bu konudaki yorumuna katılmamak elde değildir: “Türkistan Halk Komiserleri

22 E. Tursunov, “Acal Aytıp Kelbeyt”, *Biyiktik*, Bişkek 2004, s. 82.

Sovyeti'nin teşvikiyle Kırgızistan'da sırayla her yerde Sovyet yönetimine geçilmeye başlandı. Bu işin başında bir grup Rus bolşevik, menşevik ve eser vekili yer aldı. 1917 Kasımının sonunda Kızıl Kıya'da, Aralıkta Celal Abad, Oş ve Talas'ta, 1918 Şubatında Pişpek'te, Nisan ayında Narın'da ve Mayıs'ta Kara Kol'da Sovyet rejimi ilan edildi.

Yerli halkın Rus İmparatorluğundan kurtulma, ulusal egemenliğine kavuşma hayalleri boşa çıktı. Çünkü sömürge yönetimi sadece kılık değiştirmişti.”²³

Tam da bu tarihlerde “Rusya Halklarının Hukuku Beyannamesi” olarak adlandırılan tarihi bir karar yayınlandı. Beyannamede “Bütün halkların eşit hukuka ve kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğu, hür olduğu ve hatta istediği zaman bu birlikten ayrılarak kendi devletini kurabileceği” belirtilmiştir.

Türkistan halkı bu beyannameye dayanarak kendi kaderlerini tayin etme mücadelesine girdi. 1917'de 22-26 Kasım tarihleri arasında Kazak Türkü Mustafa Çokay'ın başında bulunduğu ilerici aydın grubunun mensupları 4. Olağanüstü Türkistan Müslümanları Kongresini gerçekleştirdi. Kongre sonunda Türkistan Muhtariyeti ilan edildi. K. Sıdıkova'ya göre bu hükümet, hem demokratik tavrı hem de bünyesindeki vekiller dikkate alındığında Taşkent'te kurulan Bolşevik Hükümetinden daha üstündür. Ayrıca Türkistan Muhtariyeti Fergana bölgesi halkından ciddi oranda destek gördü. Yörede onun tesirinden ve halk arasında itibarının artmasından korkan Taşkent merkezli Halk Komiserleri Sovyeti daha ilk günlerden itibaren gönderdiği ajanlarla buradaki işleri bozmaya çalıştı. Ekonomik ambargo uygulaması başlattı. Hatta Hokand Muhtariyeti'nin “hiçbir temele dayanmadığı, asılsız ve kanunsuz bir yapı olduğu” iddiasında bulundu ve hükümet azalarını tutuklattı.²⁴

23 K. Sıdıkova, age. s. 227.

24 K. Sıdıkova, age. s. 227.

Tam bir kaosun yaşandığı bu dönemde Caparkul, Satarbek, Arıpbay, Rahmankul ve Mariyam gibi halkın içinden çıkan yetenekli, gayretli ve lider ruhlu kişiler halkı himaye etmek ve topraklarını korumak için var güçleriyle mücadele etmeye başladılar. Devrimin yıkıcı rüzgarından korkup oraya buraya dağılmış olan halkı bir araya getirdiler, yeniden bir düzen kurabilmeleri için uğraştılar.

Pamir Kırgızları ise bir taraftan hayvancılıkla geçimlerini temin etmeye çalışırken diğer taraftan dünyanın çatısından dünyada olup biteni takip etmeye çalışıyordu. Gelişmelerden haberdar olmak için Oş yoluyla gelen haberlere kulak kabartıyordu.

Oş, Alay, Batken, Calal Abad, Andican, Fergana hatta Nurgap'tan gelen Kırgızlar buraya, Afgan Pamiri'ne sığınmaya başladı. Aynı milletin evladı, aynı kültür dairesinin mensupları oldukları için anlaşmaları ve birlikte yaşamaları zor olmadı. Böylelikle, dünya meydana gelen baş döndürücü hadiselerle çalkalanırken dört bir yandan gelen Kırgızlar göğün direkleri sayılan Pamir dağlarının zirvelerinde obalarını kurmaya başladılar.

Repsessiya²⁵dan kaçıp sığınabilecekleri korunaklı bir yer arayan herkes Pamir Kırgızlarına dahil oldu. Pamir Dağları, özgürlüğü kutsal bilen hür insanların yurdu olmuştu artık.

Liderler zor zamanlarda ortaya çıkar derler. Sıkıntıların ardı ardına geldiği, çarelerin tükenmeye başladığı dönemlerde haklarını savunacak, onlara kol kanat gerecek birilerini bekler herkes. Çok şükür ki Kırgızların içinden de kendilerine liderlik edecek insanlar çıktı. Tarih bu mümtaz şahsiyetleri asla unutmadı.

25 Devletin resmi organları tarafından kullanılan cezalandırma yöntemleri, bk. *Kırgız Tilinin Sözdüğü*, Avrasya Press, Bişkek 2010, s. 827.

ŞECERE (SANCIRA)

Kadım zamanlarda Kırgızlar Yenisey nehrinin kenarlarında yaşarlarmış. Birlikten yoksun, dağınık bir halde lermiş. Günün birinde Barganbek adlı bir yiğit çıkmış aralarından. Dağınık halde yaşayan halkını bir araya getirmek ve tek bir bayrağın altından toplamak için uğraşmış.

Kırgız şeceresine göre Barganbek'in nesli şöyle devam eder: Kavrambek, Kaldanbek, Arstanbek ve Üröstömbek. Üröstömbek'in otuz oğlu olmuş. Bu çocukların soyundan olanlara "İçkilikler" denmiş. Bunlar Hive, Semerkant, Buhara, Andican, Kaşgar, Keñkol, Sarkol ve Opol Dağı'nı kendilerine yurt edinmişler.

* * *

Remy Dor'a göre temelde Kırgızlar sağ ve sol kanat olarak ikiye ayrılırlar. Bu ayrım savaş taktiğinin gerektirdiği düzenin neticesinde ortaya çıkmıştır. Fakat daha sonra pek de işe yaramadığı görölmüştür. Bu düzen dikkate alındığında Pamir Kırgızları kendilerini sağ kanata mensup olarak görürler. Fakat sol kanata mensup olan İçkilik boyları da var gibi görünüyor.

Vinnikov'a göre İçkilikler şu boylardan oluşur:

Kıpçak, Kandı, Boston, Nayman, Teyit, Coo, Kesek, Urçu, Döölös, Avat, Noygut, Kesek.

Togut'a göre: Kırırşaa, Kañdı, Nayman, Teyit, Kesek, Urçu, Döölös, Kıpçak.

Pamir'de bu boylardan esas olarak dördü yaşar:

Teyitler, Kesekler, Naymanlar ve Kıpçaklar.

Bu boyların her biri kendi içlerinde alt boy tabir edebileceğimiz kollara ayrılır.

Teyit: Sarı Teyit, Kara Teyit²⁶, Koçkor, Şahim²⁷, Tekren, Navruz, Alapa, Kutan, Çegitir.

Kesek: Kızıl Ayak, Cıgdım, Kıdırşa, Kuralay, Mamaçar, Kesek, Bostonçok, Möşkö, Pur Baş, Koş Kulak.

Nayman: Murza, Coru, Kön, Coon Put, Kuralay, Kök Eçki, Kuran.

Kıpçak: Çela, Kolçok, Muduruk, Sart.

Pamir Kırgızlarının arasında Kalmuklar ve Dağ Tacikleri de vardır. Kalmuklar önceden köleymiş daha sonra azat edilmiş ve zamanla Kırgızların arasına karışmışlardır. Dağ Tacikleriye zengin Kırgızlara hizmet ederek geçimlerini temin eder. Remy Dor, Kalmuklar da dahil edildiğinde Kırgızlar'ın 469 hane olduğunu belirtir.²⁸ Yine Dor'un yazdıklarına bakılırsa Rahmankul Han bir seferinde Kabil'de kendisiyle yapılan bir röportaj esnasında Pamir'deki Kırgız nüfusunun yaklaşık 3000 olduğunu söylemiştir. Eğer her bir hanede yedi kişi olduğu var sayılırsa bu sayı, 469 hane sayısına denk gelmiş olur.

Bu boylar günümüzde Afganistan'dan başka Güney Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'da yaşıyor.

Pamir Kırgızlarının büyük çoğunluğu Teyit boyuna mensuptur. Teyitler kendi içlerinde şu şekilde ayrılır:

- Sarı Teyit
- Kara Teyit
- Çal Teyit
- Çapan Teyit

26 Kırgız şeceresinde bunlardan başka Çal Teyit, Çapan Teyit de vardır.

27 Şayım da denir.

28 Remy Dor, age., s.13-14.

Bu dört alt boya hanın mensup olduğu kol olarak Sarı Teyit kolu önderlik eder.²⁹ Günümüzde bunların bir kısmı Türkiye’de Van’da yaşıyor; bir kısmı ise hala Afganistan Pamiri’ndedir.

Sarı Teyit’in Üç Oğlu’nun Nesli:

Aydar’dan olanlar: Koçkor, Otunçu, Buka, Camanañ. Pamir’de toplam 140 hane var.

Mama’dan olanlar: Şayım, Alapa, Nooruz, Seytmat. 80 hane var.

Kutan’dan olanlar: Kızıl Baş, Çegitir, Kutan, Barkı. 90 hane var. (Pamir Kırgızları Türkiye’ye gelmeden önceki döneme ait veriler)

* * *

Daha önce belirtildiğı gibi Sarı Teyit pek çok han, bey ve zenginin mensup olduğı bir alt boydur. Kırgızlar arasında bu yönüyle tanınır.

Örneğın:

Kudayar Hacı Andican, Alay, Oş ve Nurgap bölgelerinde bek³⁰ olarak halkına hizmet etti.

Caparkul Nurgap, Oş ve Pamir’de, Çin’in çeşitli bölgelerinde tanınan ünlü bir miñbaşıydı³¹.

Rahmankul, Pamir, Çin, Afganistan’ın yanı sıra Almanya, Amerika, Fransa, Hollanda, Pakistan, Türkiye ve İtalya gibi pek çok ülkede tanınan bir handı.

29 Remy Dor, age. s.16.

30 Bir boyu yöneten kişı, bk. *Kırgız Tilinin Sözdüğü*, Avrasya Press, Bişkek 2010, s.210

31 Ekim ihtilaline kadar Rusya’da ve SSSR’de 1930’lu yıllardaki rayonlaştırmaya kadar olan dönemde uezdin bir bölümü olarak kabul edilen alt idari bölgenin yöneticisi, bk. *Kırgız Tilinin Sözdüğü*, Avrasya Press, Bişkek 2010, s. 245

Remy Dor'un belirttiğine göre Rahmankul, Kırgız halkına hizmet etmiş mühim insanların yetiştiği bir soya mensup. Yedi ceddinin içinde Caparkul Hacı, Kococar, Kasimbek (Kazıbek olabilir), Atambek, Analbek gibi önemli kişiler vardır.³² Burada şunu vurgulamakta fayda var: Rahmankul'a hanlık, mensup olduğu soydan dolayı değil insaniyeti, feraseti, bilgisi ve diğer güzel vasıfları dolayısıyla verilmiştir.

32 Elimizdeki bilgilere göre Rahmankul'un yedi cediti: Caparkul, Kudayar, Kasimbek, Atabek, Obolbek, Dosmat

DÜNYANIN ÇATISINDA YAŞAYAN HALKIN HANLARI

TOKUR MİÑBAŞI

Caparkul, babası Hudayar Hacı'nın yolundan gitmiş seçkin bir kişidir. Daha küçük yaşlardayken herkes ondan sitayişle bahsederdi. Nurgap bölgesinin yönetiminden sorumlu olan Tokur Miñbaşı onun atik ve zeki biri olduğunu fark eder. Bazı resmi işler için Moskova'ya gitmesi gerekince onu da yanına alır.

Caparkul o zamanlar, Rus sınır muhafızlarının bulunduğu yerde çalışan genç bir delikanlıdır. Tokur Miñbaşı, adaletle iş gören ve görevlerini en iyi şekilde yerine getiren biri olduğu için Rusların da takdirini kazanmıştı. Onu merkezdeki yönetime tanıtmak istemişlerdi. Tokur Miñbaşı, yaşı bir hayli ileri olduğu için yanına Caparkul'u refakatçi olarak almıştı. Şüphesiz onun bu tercihi, Caparkul'un gelecekte nasıl biri olacağını önceden sezdiğini gösteriyor.

Tokur Miñbaşı ve Caparkul Rus sınır muhafızları eşliğinde Moskova'ya gider. Tahmini olarak 1905 yılında gerçekleştirilen görüşme her iki taraf için de olumlu geçmiştir. Yüksek sıra dağlardan geçen sınır hatlarının korunması meselesiyle uğraşan Rus Çarlığı Tokur Miñbaşı'nın söylediklerinin hemen hepsini yerine getireceğini söyler. Bu ziyarete 16 yaşındaki Caparkul da delege sıfatıyla katılır ve söylenenlere bakılırsa altın madalya ile taltif edilir.

Bu tür tecrübeler ve insanların ona duyduğu güven, henüz çok genç olan Caparkul'un halkına karşı duyduğu sorumluluk hissini derinleştirir.

Tokur Miñbaşı Moskova'ya giderken ilerleyen yaşı ve yaşadığı sağlık sorunları yüzünden bir hayli zorlanır. Uzun ve meşakkatli yolculuk da üstüne tuz biber olur. Caparkul ve Tokur Miñbaşı Moskova'dan trenle direkt Andican'a gelir. Oradan Oş'a hareket eder. Trendeyken Caparkul'dan ne yapıp edip kendisini yaşadığı topraklara ulaştırmasını isteyen Tokur Miñbaşı Oş'a geldiği zaman: "Oş'a geldim, şimdi huzur içinde ölebilirim" diyerek öz vatanında olmaktan dolayı duyduğu huzuru dile getirir.

İnsanoğlu için doğduğu, büyüdüğü yerler bir başkadır. Caparkul, yorgunluğuna ve gün be gün şiddetlenen hastalığına aldırış etmeden son bir kez Nurgap'ı görürüm düşüncesiyle Oş'tan iki at satın alır ve Caparkul ile Nurgap'a doğru yola koyulur. Fakat at üstünde geçen bir günün sonunda yola devam edecek takati kalmaz. Çaresiz yol üstünde bulunan obaların birindeki yakın akrabalarına misafir olurlar. Çok kısa bir süre sonra "Artık memleketimdeyim, gözüm açık gitmeyecek" diyerek ruhunu teslim eder.

On altı yaşındaki Caparkul iki atının da yardımıyla Miñbaşı'nın naaşını Nurgap'a götürür. Halk büyük bir saygı ve tazim ile cenazeyi toprağa verir.

Ruslarla ne konuştuklarını, Moskova'ya ait izlenimlerini Tokur Miñbaşı'nın ağzından duymak halkına nasip olmaz. Şüphesiz 16 yaşındaki Caparkul'a nispeten Tokur Miñbaşı'nın Moskova'da duyduğu, gördüğü ve anlatacağı çok şey vardı.

Genç yaşına rağmen Caparkul üzerine düşeni hakkıyla yerine getirmiş ve Tokur Miñbaşı'nın naaşını Nurgap'a ulaştırmıştı. Halk Caparkul'a minnettar oldu, hakkında hayır dualar etti. Her ne kadar Tokur Miñbaşı açıkça söylememiş olsa da insanlar onun vasiyetiymiş

gibi kabul ederek Caparkul'u "miñbaşı" seçti. Artık Nurgap'ı yönetecek olan kişi Caparkul Miñbaşı'dır.

Moskova, Tokur Miñbaşı'dan 'dört su'³³yu yönetmesini istemişti. O dönem Oş, Andican ve Alay bugünkü gibi birbirinden ayrı düşünülmezdi. Rus Çarlığının idare sisteminde bu üç yer tek bir bölge olarak kabul ediliyordu.

Tokur Miñbaşı'dan sonra onun yerine geçen Caparkul, muhtemelen 1900'lü yılların başlarından itibaren on yıl boyunca bu görevde kaldı.

CAPARKUL MİÑBAŞI

Teyit boyundan çıkmış önemli isimlerden biri, Rahmankul Han'ın babası Caparkul Miñbaşı'dır.

Caparkul'un babası Kudayar Hacı, onun babası Kasımbek, onun babası Atabek, onun babası Dosmat ve onun babası Obolbek'tir.

A. Muratov ise silsiyeyi şöyle verir: Caparkul, Kococar, Kasımbek, Atambek, Avalbek. Kococar hariç hemen hepsi miñbaşılık gibi önemli mevkilere gelmiştir.³⁴

Bu insanlar, Ancıyan, Oş ve Alay'ı yönetmiştir. Yönetimleri esnasında herkese eşit ve adil davranmış, daha önemlisi Kırgız topraklarını tündük-tüştük (kuzey-güney), Kırgızları içkilik-arkalık diye ayırmamıştır.

Caparkul Hacı'nın babası Kudayar Hacı 1860'lı yıllarda Nurgap'ta yaşadı. Zor zamanlarda il il gezdi; Ak Suu, Kök Suu ve Kızıl Suu bölgelerindeki Andican, Alay

33 'dört su' ifadesiyle Andican, Oş ve Alay'ı da kapsayan Ak Suu, Kök Suu ve Kızıl Suu gibi bölgeler kastedilmiş olabilir, çevirenin notu.

34 A. Muratov, *Rahmankul Han*, Uçkun AK., Bişkek 2004, s.8.

ve Oş Kırgızlarının hürriyetini ve birliğini muhafaza etmek, dağılan halkı bir araya getirmek için çalıştı.

1905 ve 1907 yıllarında Rusya'da olan devrimler, Merkezi Asya'yı neredeyse baştan başa ele geçiren Rus Çarlığının ajanları, Kırgızların verimli ve güzel topraklarına göz koyan yabancı devletlerin görevlendirdiği araştırmacılar, sömürge siyasetinin peş peşe aldığı kararların doğurduğu facialar ve nihayet 1917 yılında yeni rejimin ilanı, Caparkul'u düşündürüyordu. Sonunda aksakallar meclisini topladı. Meclisten, Nurgap'tan Pamir'in Afganistan'daki kısmına gitme kararı çıktı.

Böylece, Caparkul Miñbaşı halkıyla beraber karlarla kaplı yüce dağları aştı. Gittiği yerde dağınık vaziyette yaşayan Kırgızları bir araya getirdi. Onları koruyup kolladı. En önemlisi onları dağılarak başka milletlerle karışıp yok olma tehlikesinden kurtardı.

* * *

Remy Dor'a göre Kırgızlar, Pamir bölgesini 18. yüzyıldan beri yayla olarak kullanmış, konup göçmüştür. Eskiden beri buralarda sorumluluk alan ve yönetici konumunda olanlar Teyitler olduğu için güzel yayların çoğu onlara ait olmuştur.

1843 yılı Hokand hanı Muhammed Ali, Karategin'i işgal eder. Onlara boyun eğmek istemeyen Kesek boyu şehir merkezinden ayrılır. Bir kısmı Darvaz ile Şungan sıra dağlarını bir kısmı da Vahan'daki dağ sırtlarını aşarak Pamir'e gelir.³⁵

* * *

35 Remy Dor, age. s.10.

1928-1930'lerden sonra, Sovyet rejiminden kaçıp buraya gelen başka Kırgızlar da oldu. Caparkul, bu gelenlerden birini dahi Sovyetlere teslim etmedi. Bu durum Sovyet yönetiminin hiç hoşuna gitmedi ve buradaki Kırgızlara karşı tutumunu tamamen değiştirdi. Bu yüzden Çin'e, Doğu Türkistan bölgesine gitmek zorunda kaldılar. Bu dönem, Doğu Türkistan'da isyanlar baş göstermeye başlamıştı. Çin bu isyanları bastırmak için Rusya'dan resmi olarak yardım istedi. Çok geçmeden buralara Rus silahlı güçleri gelmeye başladı. Bulundukları yerde daha fazla kalamayacaklarını anlayan Kırgızlar mecburen 1932-33 yıllarında tekrar Afgan Pamiri'ne dönmek zorunda kaldı. Fakat burada da güvende değillerdi. Özellikle Ruslardan gelebilecek bir tehlikeden dolayı herkes korku içindeydi. Bütün bunlar olup biterken ikinci dünya savaşı patlak verdi. SSSR bir müddet bununla oyalandı. 1942 yılında Caparkul Miñbaşı toprağa verildi.³⁶ Caparkul Hacı'nın tam olarak ne zaman vefat ettiği konusunda araştırmacılar arasında ihtilaf vardır. Örneğin A. Muratov, vefat ettiği yılı 1942 olarak gösterirken, T. Turdubayev bu tarihin 1938 olduğunu iddia etmektedir.³⁷

Nurgap ve Alay'da Caparkul Hacı'nın bir hayli arazisi vardı. Çin'de, Kırgızların yaşadığı Tagarma adındaki bir bölgede de satın aldığı topraklar olmuştur.

* * *

Sarıkol bölgesi parçalanarak farklı ülkelerin sınırları içerisinde kalsa da Pamir'de yaşayan Kırgızlar birbirleriyle olan irtibatlarını kesmediler. Daima birbirlerini arayıp sordu. Ancak daha sonra sınırlar

36 A. Muratov, *Rahmankul Han*, Uçkun AK., Bişkek 2004, s. 15.

37 T. Turdubayev, "Vojd Zaoblaçnik Koçeviy", Veçerniy Bişkek, Bişkek 19.05.1998.

tamamen kapanıp geçişler yasaklanınca aradaki bağlar koptu.

* * *

1913 yılında Caparkul Miñbaşı'nın bir oğlu oldu. Adını Rahmankul koydular. Rahmankul'un annesi Apiyda, Kurmancan Datka'nın döneminde Alay'da Ruslara karşı verdiği mücadelelerle tanınan Çoñ Temir'in kız kardeşıydi.

RAHMANKUL HAN

Rahmankul Han 1913 yılında Nurgap’a bağlı Tamçı Cer’de dünyaya gelir. Dört yaşındayken babası Caparkul Pamir’e gitme kararı alır. Bir rivayete göre Rahmankul Han Caparkul’un en büyük çocuğudur ve Küçük Pamir’de Caman Çuluk adlı bir yerde doğmuştur. Eğer öyleyse Caparkul’un Pamir’e geldikten sonra yerleştiiği yer Caman Çuluk olsa gerek.

* * *

Yıl 1925. Rahmankul 13 yaşındadır. Ruslar muhbirleri sayesinde Caparkul Miñbaşı’nın yerini öğrenir. Bir gece ani bir baskın düzenler. O zamana kadar çok uğraşmalarına rağmen onu bir türlü ele geçirememişlerdir. Baskının olduğı gece Rahmankul da babasıyladır. Ruslar Caparkul’u önce acımasızca döver. Sonra da aslında onun kurtuluşuna vesile olan şu soruyu sorar: “Seni nasıl öldürelim istersin, silahla mı zehirle mi?”.

Caparkul Miñbaşı korku ve şaşkınlık içerisinde ne diyeceğini bilemez. Rahmankul hemen babasının kulağına eğilir ve “Baba baba, zehir içmek istediğini söyle!” der. Babası Rahmankul’un sözünü dinler ve zehir içmek istediğini söyler. Ruslar baba ve oğla ağız dolusu zehir içirirler.

Tam o sırada obadan birileri durumu fark eder ve herkese haber verir. Bütün oba ayağa kalkar. Ruslar atlarına binip kaçar. Kendilerinden geçmek üzere olan Rahmankul ve babası hemen zehri kusar. Rahmankul son bir gayretle evde bulunan yoğurdu alır, babasına yedirir. O esnada dışarıdakiler koşup yetişirler. Her ikisine de bol bol yoğurt yedirirler. Böylece Sovyetlerin bu teşebbüsü de sonuçsuz kalır. Bu olaydan sonra Caparkul’un ağızındaki bütün dişler dökölür.

* * *

1942 yılında Caparkul Miñbaşı hayata gözlerini yumdu. Çok genç yaşlardan itibaren kendini milletine hizmet etmeye adanmış bu değerli insan hayır dualarıyla toprağa verilirken Rahmankul omuzlarındaki sorumluluğu bütün ağırlığıyla hissediyordu.

Bir sonraki aksakallar meclisinde Rahmankul, han seçildi.³⁸ A. Muratov'un verdiği bilgilere göre Rahmankul'un idaresi altında yaklaşık 2000 kişi vardı.³⁹

Afganistan Pamiri'nde yaşayanların sayısı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Maalesef net bir bilgi yoktur. Bazılarına göre burada yaşayanların sayısı toplam otuz bini bulmuştur. Bazıları da bu sayının yirmi bin olduğunu iddia etmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Rahmankul Han Kabil'de verdiği bir röportajda bu sayının üç binden fazla olduğunu söylemiştir.⁴⁰

Sular durulmuyordu. Etrafta hala tehlikeli insanlar vardı. Bu yüzden Kırgızlar kadın veya erkek aniden ortaya çıkan bir yabancı gördüklerinde ya da şüpheli bir durumu fark ettiklerinde hemen Rahmankul'a bildiriyorlardı. Rahmankul Han'ın Çin ve Rus sınırında istihbarat için görevlendirdiği kişiler vardı.

* * *

Ruslar Caparkul'dan sonra Rahmankul'un peşine düşmüşlerdi. Rahmankul'un yaşadığı obayı bastıkları fakat onu bulamadan döndükleri çok oldu. Hatta bir keresinde çobanları tehdit etmişler ve yaklaşık 3000 koyunu önlerine katıp götürmüşlerdi.

38 T. Turdubaev de Rahmankul'un seçimle han olduğunu yazar, bk. *вождь заоблачных кочевий*, *Veçerniy Bişkek*, 19.05.1998.

39 A. Muratov, *Rahmankul Han*, Uçkun AK., Bişkek 2004, s. 16

40 A. Muratov, *Rahmankul Han*, Uçkun AK., Bişkek 2004, s. 8

* * *

... Bir gece, hızla obaya yaklaşan atların nal sesleriyle uyanan bir kadın tehlikeli bir durum olduğunu hisseder. Telaşla çocuğunu uyandırıp Rahmankul Han'ı uyarması için gönderir. Gökyüzündeki dolunay her yeri aydınlatmaktadır. Tüm oba derin bir sessizlik içindedir. Haberi alan Rahmankul yattığı yerden fırlar, üzerini giyinip dışarı çıkar. Atlılar da neredeyse gelmek üzeredir. Ağılın kapısını sonuna kadar açan Rahmankul oradaki tüm yakları ürkütür. Yaklar büyük bir gürültüyle ağıldan kaçışmaya başlar. İçlerinden en güçlü yakın karnına yapışır ve sürüyle beraber dağlara doğru gözden kaybolur.

Gelenler Rus askerleridir. Sayıları on altıdan fazladır. Rahmankul Han'ı sorarlar. Her yeri didik didik ararlar. Rahmankul'u bir türlü bulamazlar. Muhtemelen elleri boş dönmek istemediklerinden evindeki değerli bazı eşyaları alarak obadan ayrılırlar.

* * *

Pamir'deki türlü kavga ve çatışmadan bunalan Rahmankul Han halkıyla beraber 1948 yılında Doğu Türkistan'a gitmek zorunda kaldı. Fakat orada sadece iki yıl kalabildi. Çin'de Mao gittikçe güçleniyordu. Bu sefer de Çinli komünistler peşine düştü. Çünkü Rus Sovyet Hükümeti resmi olarak Çin'den 'Basmaçıların liderini' yakalayıp kendilerine teslim etmelerini istemişti.

Hal böyle olunca Rahmankul Han Doğu Türkistan'a gittikten iki yıl sonra tekrar Pamir'e dönmeye karar verdi. Bu düşüncesini yakınındaki insanlara açtı. Yavaş yavaş hazırlıklar yapıldı.

Doğu Türkistan’da yaşadıkları yer Afganistan sınırına yakın Miñ Teke denilen bir yerdi. 1950 senesinin yazında Rahmankul Han Afganistan şahı Zahir Şah ile görüştü. Zahir Şah Kırgızların geri dönme isteklerini kabul etti. Bunun üzerine Han, uzun süredir kafasında olan planı uygulamaya koydu.

Çok geçmeden Kurban bayramı oldu. Kırgızlar hiçbir şey yokmuş gibi davranıyordu. Kurbanlarını kesmiş ve bayram hazırlıklarını yapmışlardı.

Rahmankul sınırdaki Çin askerinden sorumlu kişiyle yakın münasebetler kurmuştu. Kurban bayramında askerleri ve başlarındaki kişiyi yemeğe davet etti. Çinliler sınırdaki birkaç kişiyi nöbetçi olarak bırakıp Kırgızların obalarına doğru yola çıktı. Bu sırada Kırgızlar çoktan sınıra gelmişlerdi. Pusuya yatan birkaç Kırgız Rahmankul Han’ın işaretiyle nöbetçileri etkisiz hale getirdi. Obaya giden Çinliler durumu fark edinceye kadar onlar çoktan sağ salım sınırı geçmişlerdi. Böylelikle Rahmankul Han halkını sağ salım Afganistan Pamiri’ne götürdü. Yolda herkes gibi o da aşılması güç geçitleri aşmak için canını dişine taktı, azgın sularla boğuştu. Yeri geldi bir parça ekmekle yetindiği günler oldu. Onun en büyük arzusu halkını biraz daha rahat yaşamak umuduyla gittiği Çin’in elinden kurtarmaktı. Bunu da başardı.

* * *

Böylesine zor dönemlerde insanların sorumluluğunu üstlenmek, onları ne pahasına olursa olsun koruyup kollamak sıradan bir insanın yapabileceği şey değildir. Rahmankul Han doğuştan liderdi. Bu özelliğinin yanı sıra problemlere anında çözüm üreten, çözüm odaklı bir zekaya sahipti. Gerekğinde risk alabilen cesur biriydi. Olayları hemen analiz edip ona göre bir strateji belirliyordu. Öyle olmasaydı bu kadar zor şartlarda

başarılı olmasının imkanı var mıydı? İngilizler, Ruslar ve Çinlilerin hakimiyet ve iktidar kavgasına sahne olan bu bölgede daracık bir yere sıkışıp kalan bu bir avuç Kırgız için dünyanın süper güçleriyle kim mücadele eder ve onlara kafa tutardı?

Meğer Rahmankul Han'ın önderlik ettiği bu halk kafese kapatılmış bir serçe gibi çırpınmış, çaresizce sadece günlük hayatlarını idame ettirmeye çalışarak onca yıl yaşamış!

Bu bakış açısıyla baktığımızda Sovyet rejimine hizmet eden ideologların Rahmankul'un "Basmaçı", "soyguncu" veya "zalim" olduğu iddialarının yalandan ve iki yüzlülükten başka bir şey olmadığını net bir şekilde görebiliyoruz. Gerçekleri saptırdıkları apaçık ortadadır.

Eğer şartlar değişmemiş olsaydı, yalnızca gördüklerini ve yaşadıklarını aktaran karı koca Shorlar'ın Rahmankul Han'ı "Kırgızların hanı çok akıllı, durumu hızlıca analiz edip isabetli çözümler üreten biri. Aynı zamanda kendine bakan ve son derece güzel giyinen bir adam"⁴¹ diye tarif edişini bugün de okuyamayacaktık, okusak da inanmayacaktık.

41 A. Muratov, *Rahmankul Han*, Uçkun AK., Bişkek 2004, s. 10-11.

RAHMANKUL HAN HAKKINDAKİ SİYASİ DEDİKODULAR

Sovyet devrinde Rahmankul hakkında olumsuz bir sürü yazı yazıldığı bir gerçek. Bunun en önemli sebebi rejimin ideolojisi. İşin aslı Rahmankul Han için kimse olumlu bir fikir beyan etmedi. Dış ülkelerdeki bir kısım insanslarsa sadece başkalarından duyduklarını yazdı. Fakat onu gerçekten tanıyan az sayıda insan oldu. Bu yüzden biz de yalnızca onu tanıyan insanların söylediklerini dikkate aldık.

Örneğin emekli yarbay Kaçkın Sarzakov'un Pamir Kırgızları hakkında yazdıklarından bir kısmı şunlardır: "Bunlar (Afgan Kırgızları) iki farklı bölgede yaşar. Küçük Pamir'i 1912 Çoñ Alay doğumlu Koçkor Oğlu Caparkulov Rahmankul, Çoñ Pamir'i Akcol Han'ın oğlu Coloy yönetmiştir."⁴²

Onun (Rahmankul'un) dedeleri halka koyun muamelesi yapmış, gaddarca insanlara zulmederek Hokand ve Buhara Hanlıklarında miñbaşılık rütbesini ellerinde tutmuştur.

O, soygunculukla zengin oldu, bu sayede 70 binden fazla koyun, iki binden fazla yak, 17 deve, 100 küsur at elde etti. Onun hayvanlarına dört yüzden fazla hane bakıyor. Hanın söyledikleri halk için kanun hükmündedir.

Sadece kendi çıkarlarını düşünen Rahmankul, Afganistan halkı için doğan özgürlük güneşinden rahatsız oldu. Halkı kandırdı ve korkuttu. Bunun sonucunda 1978 Temmuzunda bir gece Afganistan Pamiri'ndeki Kırgızlar Pakistan'a gitmek üzere yola çıktı. Rahmankul halka Rusların canlarını, mallarını ve evlatlarını almak üzere geliyor olduğu dedikodusunu yaydı.

42 K. Sarzakov, age.

Rahmankul Pakistan’da sözünde durmadı. Aç gözlü çocukları, onun halka dağıtmış olduğu hayvanları zorla geri aldı. Pazara götürüp sattı ve parasını Rahmankul’un cebine koydu.

Rahmankul, topraklarımız Rusların eline geçti, geri dönersek hepimizi öldürürler şeklinde haberler yaydı.

Rahmankul’un, Ruslar topraklarımızı işgal edecek, ailelerimizi, mallarımızı elimizden alacak şeklindeki asılsız dedikoduları ifşa oldu.

Ağır tabiat koşullarının hüküm sürdüğü Pamir’de doğan, dünyadan tecrit bir halde hayatını devam ettirebilmek uğruna her türlü zorluğa katlanan, üstüne üstlük ‘han’ denen yalancı hilekârın şerrinden kan kusan soydaşlarımız kadim ata miraslarından ayrı düştüler ve köklerinden koptular.

Kendi menfaatinden başka bir şey düşünmeyen Rahmankul Pakistan’a gitmek zorunda kalan Kırgızları burada da rahat bırakmadı. Bu sefer onları Türkiye’nin Adana adlı şehrine götürdü. Adana’da Rahmankul’dan da zalim biri olan Canıbek Kazı adlı Basmaçının götürdüğü Kırgızlar bulunmaktadır.⁴³

* * *

L. Stroilov adlı bir yazar da onun hakkında şunları yazmıştır:

... Rahmankul, hileli siyaseti ve açıkça şöhret için yaptığı icraatlar sayesinde Afgan Parlamentosuna (Loya Jirga) girdi. Burada 1964 yılından itibaren görev yapmaya başladı.⁴⁴

43 K. Sarzakov, age.

44 L. Stroilov, “Oogandık Kırgızdar”, *Kırgızdar*, Bışkek 1991, s. 313

Afganistan halkı ise yüzyıllardır özlemini çektiği hayata ancak 1978 Nisanından sonra kavuştu.

K. İmanaliev ile olan röportajında Rahmankul'un oğlu Musaddık Kutlu bize bu iddiaların tam aksi olan şu bilgileri veriyor: "Rus radyosu babamı Basmaçı, pantürkist ve panislamist olmakla suçlamıştı."

* * *

Eğer, Rahmankul Han Sovyetlerin iddia ettiği gibi kötü bir adamsa halk neden onun peşinden gitti? Gerçekten iyi biri değilse neden o kadar insanın sorumluluğunu üzerine aldı, bundan dolayı pek çok sıkıntı çekti? Zor durumda kaldığı dönemlerde her hangi bir ülkeye tek başına kaçıp gitseydi daha rahat etmez miydi?

Onun yaptığı her şey halkını müstebit Sovyet rejiminden kurtarmak içindi. 1916 yılında yapılan büyük kıyımı gözleriyle görmese de başkalarından dinlemişti.

Benim kanaatim, genç yaşlı, kadın erkek demeden silahsız insanları öldüren despot Rus yönetimine asla güvenmedi.

K. Sıdıkova'nın dediği gibi siyasi rejim değişti, Rus Çarlığı yıkıldı yerine SSSR kuruldu ancak işin aslı baskıcı sömürge düzeni yalnızca şekil değiştirmiş oldu. Çarlığın sahibi olan Ruslar SSSR olarak adlandırılan yeni imparatorluğun da başında oldu. Bu tarihî gerçek, kimse tarafından inkâr edilemez.

Rahmankul Han Sovyet rejiminin gerçek yüzünü görebiliyordu. Rusların aslında yine kendilerine ait bir düzen kurduklarının farkındaydı. Onların verdikleri sözleri tutmadığını, Hokand Hanlığı ile yaptıkları anlaşmaların birine bile riayet etmediğini biliyordu. Kurmancan Datka'nın çocuklarının yönettiği Alay Kırgızlarının başkaldırısı da hatırlıyordu.

Bu yüzden bütün baskılara karşı mücadele eden Kırgızlar ve Kıpçakların değil asıl Rusların “Basmaçı” olduğunu halka her fırsatta söyledi. Toplumunu zengin ve fakir olarak ikiye ayıranın ve iki kesimi birbirine düşürenin de Ruslar olduğunu anlatmaya çalıştı. Yeni rejimin eski düzenin bir devamı olduğunu, ondan hiçbir farkı olmadığını düşünüyordu Rahmankul Han. Ona göre bu düzen de Kırgızlara mutluluk ve refah getirmeyecekti. Ruslar Han’ın bu fikirlerinin farkındaydı. Bundan dolayı onu ‘mutlak düşman’ olarak görüyor ve yok etmek için durmadan uğraşıyordu. Örneğin 1935 yılında Rus sınır muhafızlarının eline geçen bir sürüyü geri almak için abisi ile beraber gittikleri sınırda tutuklanır. Her türlü aşağılanma ve eziyete maruz kalan abi kardeş neyse ki bir şekilde askerlerin elinden kurtulmayı başarır. E.Tursunov makalesinde bu olaya geniş bir yer vermiştir.

Rahmankul Han analitik düşünme becerisi son derece gelişmiş biriydi. Bu sayede olacakların önceden farkına varıyor ve ona göre bir politika izliyordu. Ruslara ve kurdukları yeni düzene güvenmediğinden bir avuç insanın selameti için bütün ömrünü adadı.

* * *

Rahmankul Han, 1950 yılında Amerikalı gazeteci bir çift ile tanışır, Franc ve Jean Shor.⁴⁵ Rahmankul Han, Franc’ten az da olsa İngilizce öğrenir.

Franc ile karısı o yıl kışı Afganistan Pamiri’nde geçirdi. Kırgızların yaşayışı, gelenek ve görenekleri hakkında bilgi topladı. Yazdıklarına göre Kırgızların Han’ı çok akıllı, hadiseleri iyi gözlemleyip hemen çözüm üreten biriydi. Üstelik kendine iyi bakan ve son derece güzel giyinen biriydi.

45 A. Muratov, *Rahmankul Han*, Uçkun AK., Bişkek 2004, s. 5.

Franc ve Jean, Amerika'ya döndükten sonra National Geographic dergisinde Afganistan'dayken çektikleri güzel fotoğrafların da yer aldığı bir yazı yayınlarlar. Amerika Afganistan Pamiri'ndeki Kırgızları ilk defa Franc ve Jean Shor'un bu yayını ile tanıdı; Batı dünyası Pamir Kırgızlarından, onların tarihleri ve kültürlerinden bu sayede haberdar oldu.

RAHMANKUL HAN VE

RAHMANKUL KORBAŞI

Sovyetler döneminde bu iki önemli isim hep karıştırılmıştır. Gerçekten bilmedikleri için mi karıştırmışlardır yoksa bir kasıt mı vardı? Bu konuda bir değerlendirme yapmak için henüz erken. Elimizde yeteri kadar kaynak yok maalesef. Bu yüzden rahmetli T. Nasirdinov'un yazdıklarını esas alacak ve görüşlerimizi bu yazıyla temellendireceğiz.

Rahmankul Han 1913 yılında Alay'da dünyaya geldi. Rahmankul Korbaşı'nın ne zaman doğduğu bilinmiyor. Nasirdinov'a göre⁴⁶ Namangan'a bağlı Aşava kışlağında doğdu. Namangan'da yaşamış ve burada Kızılara karşı savaşmıştır. Aman Palvan ve Kaloco'larla omuz omuza mücadele etmiştir.

Nasirdinov'a göre Rahmankul Korbaşı Kızıllar tarafından ele geçirildi ve Namangan'da hapis yattı. 1920 yılı sonbaharında Rahmankul, Aman Palvan, Moydunbek, Bayas ve onun kardeşi Sultan gibi Kızılara karşı mücadele eden adamlar yeniden güçlendi. 1921'de Sovyet Hükümeti Rahmankul Korbaşı'na barış teklif etti.

46 T. Nasirdinov, "Rahmankul Korbaşı", *Kırgız Tuusu*, 1998, (30-02.07)

Fakat Rahmankul Korbaşı bu teklifi kabul etmedi. Çünkü bir sene önce Madaminbek'le beraber Bolşeviklerin sözüne kanmış ve neticede kendini demir parmaklıkların ardında bulmuştu. Sonrasında onu ancak halkın yoğun ısrarı sayesinde salıvermişlerdi.

Diğer korbaşılara nazaran Rahmankul Korbaşı'nın yerleştiği yer en sağlam yerdı. Doğup büyüdüğü yer olan Aşava Kışlağı'ndan yaklaşık 9.600 km. uzakta bir istihkâm siperi kurdurdu. Kışlağın düzlük kesimlerinde halk günlük hayatına devam ediyordu. Fakat kışlağın gerisinde dağların arasında 1500'e yakın askeriyle Rahmankul Korbaşı vardı. Ayrıca, civar obalarda gerektiğinde kendisine yardıma gelecek adamları da vardı. Stratejik olarak bu istihkâm siperi oldukça uygun bir yere yapılmıştı. Buradan Aşava Kışlağı'nda ve diğer obalarda neler olup bittiğini, kimin girip çıktığını kolayca görmek mümkündü. Bu yüzden istihkâm siperinin olduğu yere gitmek şöyle dursun yanına yaklaşmanın imkanı yoktu. Askerler her an tetikte bekliyordu.

Askerlerde İngiliz silahları vardı. İstihkam siperinde mermi yapmak için bir yer hazırladılar. Depolarda üç dört yıl yetecek kadar barut ve yiyecek bulunuyordu. Rahmankul Korbaşının emrinde Türkiyeli komutan ve İngiliz casusu Sabir Efendi'nin de olduğu söyleniyor.

Kışlaktan sipere giden gizli bir geçit vardı. Bunu Rahmankul Korbaşı, yakın akrabaları, arkadaşları ve Sovyet Hükûmetine muhalif olan itibarlı bazı zenginler biliyordu.

1922 yılında Türkistan cephesinin Taşkent, Hokand, Namangan, Andican ve Hocent şehirlerindeki alayları Rahmankul'un birliğine karşı savaşmak üzere gönderildi.

Sayıları 2000 bile olmayan Basmaçı kuvvetleriyle savaşmaları için beş alayın gönderilmiş olması

Rahmankul'un bulunduğu bölgedeki tesirini ve bir asker olarak ne kadar yetenekli olduğunu göstermektedir.

Savaş beş ay sürdü. İstihkam siperini ele geçirmeyi başaramadılar. Havadan yapılan bombalı saldırılar sipere kısmen zarar verdi ama savaşın seyrini değiştirmedi.

Fakat nihayetinde Kızıllar siperi ele geçirmeyi başardı. Aşava'dan birileri yer altındaki gizli geçidi onlara gösterdi. Bu insan para karşılığında mı bu haince işi yaptı? Yoksa Rahmankul ve askerlerinden zamanında kötülük görmüş kindar biri miydi, bu konuda hiçbir bilgi yok. Fakat ne olursa olsun bu hainliği sırf kendisini düşündüğü için yapmıştı.

Geçidin öğrenilmesi ile durum bir anda değiştı. Siper ele geçirildi, Basmaçılar yakalandı. Ama Rahmankul'u ele geçiremediler. Kendisine sadık birkaç adamını yanına alarak çok az kişinin bildiğı gizli bir yoldan kaçmayı başardı. Buradan Çin'e kaçtığı söyleniyor. Bir süre Türkistan dağlarında saklanarak yaşadığını daha sonra 500 askerle yeni bir mücadeleye giriştiğini söyleyenler de var. Fakat kesin bir bilgi yok.

Rahmankul Korbaşı hakkında bilinenler bu yazılanlardan ibaret. Görüldüğü gibi Rahmankul Han ile Rahmankul Korbaşı iki ayrı insan. Biri Pamir Kırğızlarının Han'ı bir diğeri Fergana bölgesinin güneyinde Ruslara karşı verilen özgürlük mücadelesinin başındaki insanlardan biri.

PAMİR KIRGIZLARI DÜNYA BASININDA

Jean Shor'un 'After You, Marco Polo' adlı kitabı basıldıktan sonra Pamir'e dünyanın dört bir yanından gazeteciler ve araştırmacılar gelmeye başladı.

1965-1968 yılları arasında Eldenburg'un Pamir hakkındaki yazıları Almanya'da yayınlandı.

Marsela Üniversitesi öğretim üyesi Remy Dor'un Afganistan Pamiri'nde yaşayan Kırgızlar hakkında yaptığı akademik çalışma 1975 yılında Fransa'da yayınlandı (Introduction à l'étude des Kirghiz du Pamir afghan). Burada Pamir Kırgızlarının efsaneleri, masalları vb. folklor ürünleri de yer almaktadır. Remy Dor'un bu eseri Pamir Kırgızlarının ve kültürlerinin tanınmasını sağlayan ilk ilmi çalışma oldu.

Rahmankul Han, Pamir'e geldiğinde Remy Dor'u evinde ağırladı. Aralarında samimi bir dostluk oluşmuştu. Öyle ki Rahmankul Han Remy Dor'u kendi evladı gibi görürdü. Dor, Pamir'de bulunan diğer Kırgızları da tek tek tanıyor ve onlarla görüşüyordu.

Remy Dor, bu araştırmayı yaparken onun ilk hocası Rahmankul olmuştu. Ona her konuda yardımcı oldu. Bu bölgede konuşulan Kırgızca'yı her yönüyle inceleyen bilim adamı bir orfografi sözlüğü de hazırladı.

Onun Rahmankul Han hakkında yazdıklarından bir kaç örnek verelim: “Rahmankul’u gerçekten kut (Kırgızlarda hanların sahip olması gereken en elzem özellik) sahibi biri olarak görüyorlar.⁴⁷ ... Rahmankul akıllı, bilge bir adam. Kırgızların hanlarını ne kadar saydıkları ve ona hürmet ettikleri ilk bakışta fark ediliyor. Ona çok güveniyorlar ve çok bağlılar. Eğer beklenmedik bir anda başına bir şey gelse onun yerine kim geçecek? Bunu düşünmüyorlar mı yoksa düşünmek istemiyorlar mı bu konuda bir şey söylemek zor...”⁴⁸

Remy Dor’dan sonra Pamir Kırgızları üzerine ilmi çalışmalar yapan bir diğer değerli bilim adamı da Profesör Doktor Nazif Şahrani. Özbek Türklerinden olan Şahrani Badahşan’da doğup büyümüş. Yüksek tahsilini Amerika’da yapmış. Uzmanlık alanı antropoloji. Şu an Lon Angeles’ta yaşayan Şahrani, İndiana Üniversitesi’nde çalışıyor. Rahmankul Han hakkında en fazla malumata sahip bilim adamlarından biri. Rahmankul Han ve Pamir Kırgızları hakkında yayınlanmış çok sayıda eseri bulunmaktadır.

Şahrani’nin verdiği bilgilere göre Rahmankul Han, dünyadaki gelişmeleri çok iyi takip eder ve haberleri mutlaka dinlerdi.

* * *

Rahmankul Han, halkının geleceğini düşünüyor, dünyayı içinde bulundukları durumdan haberdar etmek için elinden geleni yapıyordu. Bu yüzden dünyanın neresinden olursa olsun, Pamir’e gelen herkesi evinde misafir ediyor, onlarla konuşuyordu.

47 Remy Dor, age., s.20.

48 A. Muratov, *Rahmankul Han*, Uçkun AK., Bişkek 2004, s. 11

Marko Polo'nun izinden dünyanın çatısı olarak bilinen Pamir'e gelen her gazeteci, tarihçi ya da Türkolog kim olursa olsun hepsini en güzel şekilde karşılayan; milletini, onun güzel hasletlerini dünyaya duyurmak, tanıtmak isteyen Rahmankul'a binlerce kez teşekkürler ediyoruz. Ona minnet ve şükranlarımızı sunuyoruz! Keşke bugün de böyle liderlerimiz olsa!

O günlerde henüz kimse SSSR gibi büyük bir imparatorluğun içindeki 'Sovyet Kırgızlarını' bile tanıımıyorken Rahmankul Han dünyadaki çetin siyasi şartlara aldırış etmeden bir avuç Kırgızı dünyaya tanıtmak için uğraştı. Buna dünyanın farklı yerlerinde yayınlanan kitaplar, yazılar şahit. Bu sayede Pamir dünyanın farklı bölgelerinden gelen meraklı insanların uğrak yeri oldu. Onu kötüleyen bir tek Sovyet Rusya oldu.

RAHMANKUL HAN'IN İLME VERDİĞİ DEĞER

Rahmankul Han ilme ayrı bir önem vermiştir. Kendisi Farsça ve Peştunca biliyordu. Pakistan'a gittiğinde akıcı bir şekilde konuşacak kadar iyi Urduca öğrenmişti. Pamir'deyken Franc Shor'dan İngilizce dersleri almaya başlamıştı.

Çocuklara okuma yazmayı öğretti. Onlara bizzat kendisi eğitim verdi. Büyük Pamir ve Küçük Pamir'deki çocukları topladı. Bir bozüy kurdurdu ve burada okullarda olduğu gibi programlı bir şekilde ders vermeye başladı. Çocuklar burada yatıp kalkıyordu. Yemeleri içmeleri ve diğer bütün ihtiyaçları Rahmankul Han'a aitti. Buranın hizmetini görenlere de ayrıca ücretlerini veriyordu.

Din eğitiminin yanı sıra âdab-ı muaşeret, coğrafya, resim, matematik ve tarih dersleri de vermiştir.

Kur'an okumayı öğretmekle kalmıyor, çocukların onu ezberlemeleri ve temel islamî bilgileri edinmeleri için hususi gayret sarf ediyordu. Arap harflerini öğrettikten sonra Farsça derslerine başlıyordu. Dersler her gün ikişer saat oluyordu. Rahmankul Han, insanın ilim sahibi olabilmesi için her gün zamanının bir kısmını bu işe ayırması gerektiğini düşünüyordu. Batıdan gelen ziyaretçiler bu durumu gördüklerinde şaşkınlıklarını gizleyemiyordu.

İngiltere ve Almanya'dan gelen gazetecilerin onun verdiği dersler esnasında çektikleri video görüntüleri var. Görüntüler, bu kitabın yazarlarından biri olan Ayımkan Camankulova tarafından Türkiye'den Kırgızistan'a getirildi ve gazeteci Sultan Abdırakmanov'un hazırladığı "Door Ayarı" programında ekranlarda gösterildi.

Rahmankul Han Pakistan'da da çocuklara ders

vermeye devam etti. Kendi çocuklarıyla diğer çocukları ayırmaz, eğitimleri esnasında hepsine eşit muamelede bulunurdu. Çocukların ödevlerini düzenli olarak yapmalarını isterdi ve bu ödevleri mutlaka kontrol ederdi. Gençlerin bir meslek edinmeleri hususunda çaba gösterdi. Kendisi boş vakitlerinde çoğunlukla kitap okurdu. Cusup Mamay'ın gönderdiği 'Manas' kitabını çok sever ve çevresindekilere tekrar tekrar okurdu.

Çocuklarından Malik ve Ekber onun sayesinde sanata yöneldi ve biri ressam diğer heykeltıraş oldu.

Malik ve Ekber, ilk sergilerini Kabil'de açtı. Büyük beğeni toplayan serginin sonunda Afgan Hükümeti onları altın madalya ile ödüllendirdi. Yetenekli kardeşler bundan sonra Pakistan, Türkiye, Almanya ve İsviçre gibi çeşitli ülkelerde de sergi açtı. En son 2012 yılında İsviçre'den Bernard Repond'un organizasyonuyla Bişkek'te sergilerdiler eserlerini.

RAHMANKUL HAN'IN MAL VARLIĞI

Rahmankul Han'ın on beş bin yakı, altmış beş bin koyun ve keçisi, çok sayıda atı ve yaklaşık otuz kadar devesi vardı.

Bir başka kaynağa göre iki binden fazla yak, yetmiş bin koyun ve keçi, üç yüz kadar da at ve devenin sahibiydi.⁴⁹

Bir dönem, Caparkul Miñbaşı'nın yüz elli bin koyunu ve keçisi, on bin kadar yakı olmuştur.⁵⁰ Cut⁵¹ olduğu dönemlerde bile Pamir Kırgızlarında kırk bin kadar koyun ve keçi, yaklaşık beş bin yak ve yüzden fazla deve vardı.⁵²

Bir diğer ifadeyle Pamir Kırgızlarının birçoğu Rahmankul Han'ın hayvanlarıyla geçimlerini temin etmiştir. Han'ın onlardan istediği tek şey yılda bir kez ellerindeki hayvanların sayısını bildirmesiydi. Bu hayvanların etinden, sütünden, yününden vs. istedikleri gibi yararlanabiliyorlardı. Hayvanların hastalıktan, vahşi hayvanların saldırısından veya başka bir sebepten telef olması durumunda bunun karşılığı hiçbir zaman istenmemiştir. Dışarıdan gelenler bu sistemi merak edip sorduklarında, insanlar ellerindeki hayvanlardan kaçının Han'a ait, kaçının kendilerine ait olduğunu söyleyememiştir. Bu da Rahmankul'un herkese karşı ne kadar cömert olduğunun açık bir göstergesidir.

Rahmankul, sadece hayvanlarını vermek suretiyle insanlara yardım etmemiştir. Onların çeşitli gıda

49 Kırgız Tarihi Ensiklopediyası, Bişkek 2003, s. 332

50 E. Tursunov, age., s. 93.

51 Dondan veya yem kıtlığında kütle halinde hayvanların kınılması, bk. K.K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü I*, çev. A. Battal Taymas, TDK Yayınları, Ankara 1998, s. 234.

52 E E. Tursunov, age., s. 99.

maddeleri, kumaş, giyim eşyası, ip, sabun gibi her türlü ihtiyacını temin etmek üzere yılda bir kere Kabil pazarına hayvanlarını götürüp satıyor veya takas ediyordu. Oraya gitmek çok meşakkatliydi. Mesela Kabil pazarından Pamir’e dönmek sekiz gün sürüyordu.

PAMİR’İN SAHİBİ

Rahmankul Han, Rusların baskısından iyice bunalmıştı. Bu yüzden kendisine verilen ‘hanlık’ payesinden vazgeçerek⁵³ bir grup insanla birlikte Çin’e gitti. Orada Afganistan sınırına yakın Miñ Teke adında bir yere yerleşti. Ancak burada sadece iki sene kalabildi. Komünist Çin, Doğu Türkistan’ı işgal ettiği için oradaki Kırgızların bir kısmı tekrar Afganistan Pamiri’ne geçmek zorunda kaldı. Afgan Hükümeti de buna müsaade etti. Bu süreç zaten daha önce ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştı. Rahmankul Çin’den dönünce Kırgızlar han olarak yine onu seçti.⁵⁴ Çok geçmeden Rahmankul Han Pamir Kırgızlarının hanı ve Pamir’in muhafızı sıfatıyla beraberindeki heyetle birlikte Kabil’deki Afgan Hükümetini ziyaret etti.

Bu ziyaret sırasında bir gün Kabil’de resmi bir görüşmeye gitmek üzere yolda yürürken oradan geçen biri Rahmankul Han’ı tanır. Han’a eşlik edenlerden birine: “Bu adam Kırgızların hanı Rahmankul Han mı?” diye sorar. Evet cevabını alınca koşarak Rahmankul Han’ın yanına gider ve elini öper. Onu bir türlü bırakmaz, oradan geçen herkese elini tuttuğu kişinin Rahmankul Han olduğunu söyler. Herkes Kırgızların hanını görmek için adeta birbirleriyle yarışır. Rahmankul bir anda bu meraklı kalabalığın ortasında kalır. Yan yana yürüdüğü

53 T. Turdubaev, age. (Böyle bir bilgiye başka hiçbir yerde rastlanmıyor)

54 T. Turdubaev, age. (Böyle bir bilgiye başka hiçbir yerde rastlanmıyor)

oğluyla bile birbirlerini kaybederler. Neyse ki Afgan Hükümetinden onu karşılamak üzere kapıya çıkan görevliler duruma müdahale eder ve onu güçlükle kalabalığın arasından çıkarır.

Afganistan şahı Zahir Şah Pamir’den gelen bu heyetle yakından ilgilendi. Onları üç ay devlet misafirhanesinde ağırladı.

Pamir’de yaşayan Kırgızların içinde bulunduğu zor durumu Zahir Şah’a bütün yönleriyle anlatan Rahmankul Han Şah’ın güvenini kazanır. Zahir Şah, dünyada yaşanan hadiseler ve gelecek hakkındaki görüşlerini onunla paylaşır. Han’ın görüşleri, Afganistan hakkındaki düşünceleri onu son derece memnun eder. Şah ona yardım edeceğine söz verir.

Pamir Kırgızları sayıca ne kadar az olduklarına aldırmış etmeden büyük bir devlet gibi hareket etmiş ve özgür yaşamıştır.

Rahmankul Han halkını yönetirken örf ve ananelere uygun davranmış, kanun ve kurallara riayet etmiştir.

O dönemde Afganistan’ın komşuları da ciddi sorunlarla uğraşıyordu. Afganistan-SSSR savaşı Afganistan’da yaşayanlar kadar etrafındaki milletlere de zarar verdi. Bu kritik zamanda Rahmankul Han, sürdürdüğü başarılı diplomatik ilişkiler sayesinde Kırgızları türlü tehlike ve problemlerden uzak tutmayı başardı.

Remy Dor’un Rahmankul Han’la ilgili şöyle önemli bir tespiti vardır: “Hanlık yönetiminin iki temel yükümlülüğü var. En önemlisi dış ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve içeride halkın yönetimi. Rahmankul Han dış ilişkilere önem vermiştir. Afganistan’ın monarşi ile yönetildiği dönemde her sene Kabil’e giderek Şah’la ve başbakanla görüşmüş, Pamir Kırgızlarıyla ilgili sorunları çözüme kavuşturmuştur.”

Franc Shor ise şunları söylüyor: “Han ile ilk defa Afganistan Hükümet binasında tanıştık. Bir sonraki karşılaşmamız Britanya elçiliğinde kendisinin onuruna verilen yemekte oldu. İtiraf etmek gerekirse onun kendi milletinden çok uzakta, bambaşka şartlar altında bu kadar özgüvenle ve özgürce hareket etmesine, insanların ona gösterdiği saygıya hayret ettik. Rahmankul Han, asalet sahibi bir kimseye yakışır şekilde davranıyor, tavır ve duruşundaki nefasetle herkesi kendisine karşı saygı ve hürmete adeta mecbur ediyordu. Keskin öngörüsü ve en karmaşık meseleleri bile hemen kavrayan kıvrak zekası insana onunla konuşurken ihtiyatlı olmak gerektiğini hatırlatıyordu. Gayet müphem meseleleri kolaylıkla çözüme kavuşturacak şekilde açıklayıcı bir üslupla konuştuğuna, düşündüklerini büyük bir nezaketle ifade ettiğine defalarca şahit olduk. Evet, onunla bulunduğumuz sürede, belagat sanatını büyük bir maharetle kullanan ve zengin bir sözlü edebiyat geleneğini bütün canlılığıyla devam ettiren büyük bir milletin mensubu olan bu kişiye ve sahip olduğu bu yeteneğe gıptayla baktık. Biz Avrupalılar bu gelenekten bir hayli uzaklaştık.”

Rahmankul Han, yerli halkla Kırgızların arasında bir elçi ve arabulucu gibi hareket etmiştir. Bu yüzden resmi bir görevli, tüccar ya da gazeteci Pamir’e kim gelirse gelsin, önce Rahmankul Han’ı ziyaret eder sonra işine koyulurdu.⁵⁵

Remy Dor’un bu konuyu anlattığı bölümü aşağıda olduğu gibi verdik. Çünkü bugün çağdaş medeniyetin önemli merkezlerinden biri olan Fransa’dan gelmiş bu ilim adamının yazdıkları bizim için oldukça mühim. “Rahmankul daha Pamir Kırgızlarının yöneticisi olarak resmen tanınmadan evvel Afganistan Hükümeti tarafından kabul edildi. Hatta Zahir Şah ona daima

55 Remy Dor, age., s.21

yakın ilgi ve alaka gösterdi. Britanya devleti tarafından takdir gördü. Afgan Hükümeti onu “Karya-dâr” ve “Pâsbân-ı Pamir (Pamir’in Koruyucusu)” olarak atadı. Hukuken onu tanıdı. Böylece Afganistan Pamir bölgesi Rahmankul’un sorumluluğu altına girdi. Sınır ile ilgili her türlü işlem de onun kontrolü altındaydı. Kendisine verilen resmi evrakta “Rahmankul Afganî Pâsbân-ı Pamir Badahşan Pamir-i Hurd”⁵⁶ diye yazıyordu.

1964 yılında Loya Jirga⁵⁷’ya kabul edildi ve bu tarihten itibaren parlamentonun toplantılarına resmi üye olarak katılmaya başladı.⁵⁸ Böylelikle Kırgızlar otonom bir bölgeye sahip oldu. Ayrıca bazı konularda onlara kolaylıklar sağlandı. Örneğin vergiden muaf tutuldu. Askerlikten de muaftılar ama sınırı korumakla yükümlüydüler.

Pamir dağlarını çevreleyen devletlerin arasında bu dağların paylaşılması ve sınırların belirlenmesi için Afgan Hükümeti bir komisyon kurdu. Komisyonunda Rahmankul Han’a da görev verdi. Han, başarısıyla sahip olduğu yetenekleri bir kez daha kanıtladı. Devlet, gösterdiği ciddi disiplin ve gayretten ötürü onu altın madalya ile onurlandırdı. Ayrıca Ak Zoo adındaki yüksek bir dağa Kûh-i Rahmankul (Rahmankul Dağı) ismini verdi.

Muratov’un dediği gibi “böyle bir insanı soyguncu ve eşkiya gibi göstermek tarihin önünde işlenmiş en büyük günahlardan biridir”⁵⁹. Bu yüzden artık Rahmankul Han’dan söz ederken, gözleriyle görmedikleri halde hakikatleri istedikleri gibi yorumlayan ve çarpıtan Sovyet ideologlarını değil Han’ın yanında yaşamış,

56 Rahmankul Afganî Pamir’in Bekçisi Badahşan Küçük Pamir

57 Afganistan parlamentosu, çevirenin notu.

58 Remy Dor, age., s. 13

59 A. Muratov, “Acı Sahib Rahmankul Han- Kıl Çokudagı En Soñku Kırgız Hanı”, *Alam Kırgızdarı Curnalı*, N. 2., 2009, s. 18-20.

yaptığı inceleme ve araştırmalardan sonra ancak hakkında yazılar yazmış araştırmacıların dediklerini dikkate almamız en doğrusu olacaktır.

YÖNETİM SİSTEMİ

Yüzyıllardır süre gelen gelenekle, Caparkul Miñbaşı vefat ettikten sonra halkın liderleri olarak görmeye başladığı Rahmankul aksakallar meclisinde han seçildi. Ulu meclis de kararı onayladı. Sonrasında Han, idari sistem dahil bazı örf ve adetlerde düzenlemeler yaptı.

Önceden kişiler veya boylar arasında herhangi bir anlaşmazlık olursa biy mahkemelerine gidilirdi. Eğer mesele burada çözülemezse aksakallar meclisi devreye girerdi. Her iki kurum bir karara varamazsa hana başvurulurdu.

Rahmankul Han'ın yaptığı düzenlemeye göre sorunların çözümünde ilk merci han, ikinci merci aksakallar meclisi ve sonuncusu biyler şûrasıydı.

Çok kritik meseleler Ulu meclis tabir edilen ve halkın da katıldığı bir büyük toplantı da ele alınır ve nihai karar verilirdi. Ulu meclisten çıkan karara biyler, aksakallar ve han da dahil olmak üzere herkes uymak zorundaydı.

Hiyerarşik düzene sahip askeri bir yapı da vardı.⁶⁰ Burada görev alacaklar halkın katıldığı bir seçimle belirlenirdi. Rahmankul Han'dan önce durum böyle değildi. Ancak Rahmankul Han unutulmak üzere olan pek çok kadim geleneği ve uygulamayı yeniden hayat geçirmiş, böylece halka daha iyi bir yönetim sunmuştur.

Rahmankul Han'ın yönetimi sırasında kişilerin haksızlığa uğraması veya hor görülerek aşağılanması söz konusu bile olmamıştır. O herkese eşit davranmış, adaletle hareket etmiştir.

60 A. Muratov, "Rahmankul Han", *Uçkun AK.*, Bişkek 2004, s.30

Yaratılışları itibariyle özgürlüğüne düşkün olan ve kimseye boyun eğmek istemeyen Kırgızlar hoşnut olmadıkları bir yönetime hiçbir zaman rıza göstermemişlerdir. Bu yüzden idarecilerin yönetimde kalmaları boyların memnuniyetine bağlıydı.⁶¹

Han olacak kişinin sahip olması gereken en önemli özellik adaletli olmasıdır. Elbette kadim geleneklere göre han olacak kişinin nasıl bir soydan geldiği ayrıca önemlidir.

Rahmankul Han herkesin memnun olduğu bir yönetim sistemi uyguluyordu. Örneğin hanlık yönetiminin iki temel yükümlülüğü vardı. En önemlisi dış ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve halkın yönetimiydi. Rahmankul Han dış ilişkilere önem vermiştir. Afganistan'ın monarşi ile yönetildiği dönemde Kabil'e giderek Şah ve başbakanla görüşmüş ve Pamir Kırgızlarıyla ilgili sorunları çözüme kavuşturmuştur.⁶²

Remy Dor'un Rahmankul Han'la ilgili belirttiği şu hususlar önemlidir: "Halk her konuda Han'a danışıyor. Onun önerilerini dikkate alıyor. Han'ın yönetimi esnasında bir sürü yükü sırtlandığına, büyüğünden küçüğüne her türlü meseleyi çözüme kavuşturduğuna şahit olduk. Fakat bunun ona nasıl bir menfaat sağladığını anlayamadık. Bu şekilde itibarı artıyor ve saygınlık kazanıyormuş. Bununla birlikte yönetici konumundaki kişinin masraflarının da bir hayli arttığını gördük. Evi bir an boş kalmıyor, türlü maksatlarla gelen misafirler ve yolcularla dolup taşıyor. Han onları kendisi taşıyor. Yoksulların ve ihtiyaç sahiplerinin de ihtiyaçlarını karşılıyor."⁶³

61 Remy Dor, age., s. 16.

62 Remy Dor, age., s. 20.

63 Remy Dor, age., s. 22.

Yönetme erki handan sonra aksakallar meclisinde olmuştur. Aksakallar örf ve ananeye göre hareket etmiştir.

Hiçbir biy bir diğerinin tahakkümü altında olmamıştır. Boylar arasında bir sorun çıkarsa veya toplumun bütününe ilgilendiren bir mesele olursa biyeler bir araya gelirdi. Yapılan bu toplantıya biyelerin en itibarlı olanı veya en yaşlısı başkanlık ederdi. Fakat geleneklere uygun olarak bu toplantıya başkanlık eden biy diğer biyelerden daha fazla yetkiye sahip olamazdı. Toplantıya başkanlık edecek olan biyin seçimi yine aynı toplantıda yapılırdı.

Kişilerin biyliğe seçilmesinde en önemli etken güç, cesaret, basiret gibi meziyetleri haiz kişisel liyakat ve zenginliktir. Ataerkil milletlerde yönetme erkinin kullanılması yönetici ile yönetilenlerin uzlaşmasına bağlıdır. Yönetilenler hiçbir tereddüt göstermeden başlarındaki kişiye itaat etmek mecburiyetindedir, idareci de toplumunu korumak ve desteklemek mecburiyetindedir.⁶⁴

Rahmankul yukarıda ifade edilen özelliklere sahip gerçek bir lider ve yönetici olduğu için halkın takdirini kazanmıştır. İnsanlar en ufak bir şüphe dahi duymaksızın ona güvenmiştir.

* * *

Muhafazakar bir toplum olmalarına karşın erkek ve kadın eşit haklara sahipti. Hatta bir sorun yaşandığında kadınlara karşı pozitif ayrımcılık yapılırdı.

“Gençleri, kendi istedikleri kişiyle evlendirelim, onlara eziyet etmeyelim. Gençlerin birbirlerine olan sevgisi dünürlerin karşılıklı saygısını beraberinde getirsin” derdi, Rahmankul Han.

64 Remy Dor, age. s. 17.

Rahmankul Han'ın oğullarından Ekber Kutlu'nun anlattıklarına göre onun yönetimde izlediği bu sistemi gören bir Avrupalı bilim adamı: “Demokrasinin dünyada yalnızca adı var oysa Pamir’de ben onun bizzat kendisini gördüm” diyerek hayranlığını dile getirmiştir.

Rahmankul Han halkını ve yurdunu içtenlikle sevmiş, bu uğurda bütün ömrünü hizmetle geçirmiştir. Fakat ne kadar zor durumda olursa olsun halkının onurunu düşünmüş ve asla kimseye yaranmaya, iyi görünmeye çalışmamıştır.

Mürailikten ve bu sayede birilerinin himayesi altına girmektense ölmeyi yeğlerdi. Dinini, imanını ve onurunu kutsal bilen, kimseye boyun eğmeyen biri olduğunun en iyi ispatı yaşadığı hayattır.

İçindeki vatan ve millet sevgisi, hayatına yön veren ve davranışlarını şekillendiren en önemli etkendi. Rahmankul Han ile konuşan bütün devlet adamları onun bu özelliğini hemen fark ederdi.

Bir avuç Kırgızın ne Afganistan devletine, ne Vahan yönetimine ne de Pakistan’a boyun eğmesine müsaade etti.

Kırk yıl kırgın olsa eceli gelmeden bir sinek bile ölmezmiş (Kırk cıl kırgın bolso da beyacal çımın ölböyt), der Kırgızlar. Sovyet Hükümeti kırk yıl onu takip etti. Fakat Allah onu korudu ve Ruslar bu emellerine ulaşamadı.

KAHREDİCİ ZAMANA DİRENEN KAPLAN VEYA GAYBA KARIŞAN HALK

1978 yılında meydana gelen Nisan devrimi Rahmankul'u endişeye sevk etmişti. Belli ki kader onu bir kez daha sınavacaktı. Ya Ruslara teslim olacaktı ya da başka bir ülkeye sığınacaktı. “Şimdi ne olacak?” Bu soru adeta yüreğini acıtıyordu. Bir karar verebilmek için gece gündüz düşünüyordu. Uzun bir süre karara varamadı. Sonunda aksakallarla istişare etti ardından ulu meclisi topladı. Toplantıda ilk kendisi söz aldı: “Ey sevgili halkım, ben vatanımı, içinde doğup büyüdüğüm güzel halkımı ardımda bırakıp gitmek istemiyorum. Fakat artık burada kalmam mümkün değil. Ruslar bundan sonra Afganistan'ı rahat bırakmayacaktır. Pamir'deyse istedikleri tek şey benim. İşte bu yüzden sizden izin istiyorum. Ailemi de alarak başka bir ülkeye gidersem sorunun çözüleceğini düşünüyorum. Eğer bunu yapmazsam onlar yalnızca beni değil ailemi de tutsak edecekler. Rusların barbarlığını ve diğer Kırgızlara yaptıklarını hepimiz çok iyi biliyoruz. Suç olarak gördükleri her şeyin tek sorumlusu olarak beni gösterin. Ben, siz halkıma ve devletim olarak gördüğüm Afganistan'a samimâne hizmet etmeye çalıştım. Eğer yanlış yaptığım bir şeyler varsa beni affedin. Biz baskıcı bir yönetime baş eğmemek için bu yolu seçtik. Rus siyaseti daima bizim aleyhimize olmuştur. Buna rağmen onlara güvendik ve bu hatamızın bedeli ağır oldu. 1937'de pek çok değerli Kırgız aydını ve devlet adamı hapse atıldı. Milliyetçi, turancı, pantürkçü olmakla suçlandı. En sonunda öldürüp bir köşeye atıldı. Bir mezarları bile olmadı. Rus yönetimine boyun eğmemek için vatanımızdan ayrıldık. Burada azınlıkta olmamıza rağmen Afganistan Hükümeti bize adil davrandı. İç işlerimize karışmadı. Aksine bize yardımcı oldu.

Ben Rusların buraya kadar uzanabileceklerini düşünmemiştim. Fakat şimdi bu topraklara da hakim olacaklar. Onları tanıyorum ve onlara asla güvenmiyorum.⁶⁵ Başka bir ülkeye gitmeyi tek çözüm olarak görüyorum. Eğer benimle gelmek isteyen varsa bunun kararını size bırakıyorum. Kimse bir diğerini bu konuda zorlamasın. Çünkü ileride neler olacağını bilmiyoruz. Ayrıca Rusların aradığı siz değilsiniz benim. O yüzden kalmanız belki sizin için daha iyi olacaktır. Bütün malımı mülkümü sizlere bırakacağım. Herkesi buraya topladım çünkü sizlerden izin istiyorum. Aksakallardan dua talebinde bulunuyorum. Allah selamet verir, sağ kalırsak yine görüşürüz!...”

Han’ın bu sözleri karşısında bazıları kendini tutamadı, gözyaşlarına boğuldu. Büyük bir uğultu koptu, herkes neler olup bittiğini anlamaya çalışıyordu. Haberi duyan kim varsa geldi. İsteyenler bir bir konuştular, konuşmayanların duygularına da tercüman oldular. İleri gelenlerden bazıları, “Bu zamana kadar kader birliği yaptık, bundan sonra da seninle beraberiz” dedi. “Biz senin halkınız Rahmankul ve sana inanıyoruz. Sen bizi asla yarı yolda bırakmadın. Şimdi halkını bırakıp gitme” diyen aksakallar da aynı görüşü paylaşıyordu herkesle. “Zor günlerinde yiğit bir evladının yalnız başına çekip gitmesine seyirci kalan, başsız bir halk olarak nasıl yaşarız” dedi hanımlar gözyaşlarını tutamayarak. Meclis kararını verdi: Bize takdir edilene biz razıyız, ölsek de kalsak da birbirimizden ayrılmayalım!

İşte böylece yaklaşık 1500 Kırgız, on binden fazla hayvandan oluşan sürülerini de alarak Rahmankul Han ile beraber Pakistan’a gitme kararı aldı.⁶⁶

65 E. Tursunov, age., s. 90. (Yazara göre Rahmankul 1935 yılında Sovyet sınırına sürülerinin peşinden gitmiş ve orada hapesilmiştir. 5 ay tutsak kalmıştır. Kendisine türlü eziyetler edilmiştir. Bu olay onun Ruslardan nefret etmesine sebep olmuştur.)

66 E. Tursunov, age., s.102.

* * *

Rahmankul Han'ın omuzlarına yine halkının ağır sorumluluğu binmişti. Bu defa onu çok zor bir süreç bekliyordu. Kendine “Bana inanan ve güvenen bunca insanı nereye, nasıl götüreceğim?” diye soruyor ve bu soru bir an olsun aklından çıkmıyordu.

Dışarıdaki dostları ve tanıdıklarıyla bağlantıya geçti. Onlara danıştı. Bir çıkar yol aradı. Bir ay boyunca aksakallar ve biylerle görüştü. Neredeyse her gün toplandılar. Sonunda nereye gidileceğine karar verildi ve hazırlıklara başlandı. Erkekler ateşli silah kullanmayı öğrenmeye başladı. Herkese bir görev verildi.

Kadınlar,

Ekmek pişirip kurutacak, heybelere koyup hazır hale getirecek,

Et kurutacak,

Yorgan, yastık, minder vb. dikecek,

Giyecekleri hazırlayacak,

Değerli eşyaları taşınmaya hazır hale getirecekti.

Erkekler,

At, öküz, deve vb. binek hayvanları yolculuğa hazırlayacak,

Halat, ip, eğer takımı, kamçı vb. malzemeleri tedarik edecekti.

Göç zamanı yaklaştı. Her şeyin karar verildiği gibi, fark edilmeden yapılması gerekiyordu. Eğer fark edilirse bu onların sonu olabilirdi. Göçün planı şöyleydi:

Bozüyler olduğu gibi kalacaktı. Ocakta yanan ateş, ateşin üzerindeki kazan bile olduğu gibi kalacak, hayvanların bir bölümü otlaklarda olduğu gibi bırakılacaktı.

Önce sınıra en yakın oba gece vakti sınırı geçecekti. Bu obadan boşalan yere ona en yakın bir diğer oba gelecekti. Böylece her oba bir diğerinin yerine geçerek aşama aşama sınır geçilecekti. Her oba bulunduğu yerde iki gece kalacaktı. En önemlisi Sovyet sınırındaki askerlerin obaların boşaldığını fark etmemesi gerekiyordu.

“Ne olarsa burada olsun. Öleceksek burada ölelim” diyerek Pamir’de kalmak isteyenler de vardı. Gidenler geride kalan her şeyi onlara emanet ettiler. Ruslar gitmek istemeyen bu insanları görecekti ve bu sayede şüphelenemeyecekti.

Rahmankul Han’ın oğullarından Malik Kutlu’nun eşi Camal Hanım o günlerde yaşanan acı tabloyu bize şöyle anlattı: “Ata yurttan ayrılmak kolay olmadı. Dağları aşarken bazıları için hayatın sonu gelmiş gibiydi. İç çekerek ağlayan insanlar toprağa sarılıyor, öpüyor ve onunla vedalaşıyordu. Bembeyaz bozüyler, ağıldaki hayvanlar, geride bıraktığımız her şey uzaktan bize hüznle bakıyordu. Yakılan ateşlerin dumanı hala tütüyordu. ‘Hoşçakal ata yurt!... Artık bir daha dönebilir miyiz, dönemez miyiz Allah bilir! Kısmetse bir gün döner geliriz. Bizi doğduğumuz topraklardan ayıran Rusların günahları boyunlarına... Onlar da bizim gibi vatanlarından ve birbirlerinden ayrı düşün!’ diye ağlayarak Ruslara beddua edenler de oldu.”

Basay-Gonbad⁶⁷ köprüsüne gelince Aytmuhammed’in başında olduğu 25 kişilik bir grup herkes yeterince uzaklaşana kadar orada nöbet tutacaktı. Nöbete tutmaya başladıktan üç gün sonraydı, uzaktan atların nal sesleri duyuldu. Elli kadar asker yaklaşıyordu. En öndekiler köprüye yaklaşınca ateş açıldı. Kurşunların isabet ettiği

⁶⁷ Bozoy Gümböz

askerler atlarından düştü. Çatışma akşama kadar sürdü. Rus askerleri ölen arkadaşlarını atlara yükleyip geri döndü. Aytmuhammed ve arkadaşları beş gün sonra köprüyü kullanılamaz hale getirdi ve göç kafilesine yetişmek üzere yola çıktı.⁶⁸

* * *

Kırgızların çok eskiden de düşmanın ani saldırıları karşısında bir gece içinde her şeyleri toparlayıp ortadan kayboldukları olmuştur. Bu yöntem, yalnızca Rahmankul Han'ın bulduğu bir yöntem değildi. Kırgızlar dağları iyi bilir, iyi tanır. Bu yüzden dağlarda oldukları zaman düşmanları onlara zarar verememiştir.

Han'ın yakın dostlarından biri olan Cumabay Güven o günler hakkında bize şunları söylüyor: “Şimdi geriye dönüp başımızdan geçenleri düşününce Hacı Rahmankul Han'ı bir kere daha minnetle anıyoruz. Çok zor dönemlerdi. Neyse ki Han bizim başımızda, bize önderdi. Yalnızca kendini düşünerek alıp başını gitmedi.”

Profesör Doktor Süleyman Kayıpov'un Pamir Kırgızlarından derlediği bir bilmece var:

“Bir acayip şey gördüm,
Yanar ama kokusu yok,
Hareket eder ama ayağı yok,
Bedeni var ama başı yok,
Bilmek istersen yaşı yok,
Babası yok anası yok,
Ağabeyi ablası yok,
Mavi gölde yüzen bir gemisi yok,
Bunu bilen karnı dolu bok”⁶⁹

68 E. Tusunov, age., s. 104.

69 S. Kayıpov, “Van Kırgızlarının Bilmecelerine Dair”, *Aalam Kırgızdarı Curnalı*, N. 2, 2009, s. 23

Bilmecenin cevabı güneş. Pamir Kırgızları da tıpkı güneş gibi babası annesi yok, ağabeyi ablası yok, gölde yüzen bir gemisi yok; ulu milletinden uzakta, kendi başına varlığını sürdüren bir toplum. Rus sınır muhafızları Kırgızları oldukları yerde bulamadılar. Şaşkına döndüler. Evleri, eşyaları, hayvanları her şey olduğu gibi duruyordu ama kendileri ortada yoktu.

* * *

Kırgızlar Pakistan’da da rahat değillerdi. Pamir’le kıyaslandığında burası adeta bir cehennemdi. İklimi çok sıcak ve akarsuları kirliydi. Temiz havaya ve berrak sulara alışkın olan Kırgızlar buradaki sudan daha bir yudum içer içmez hastalandı. Sadece çocuklar değil herkes sıcaktan kavruldu. Çok değil bir ayda 170 kişi⁷⁰ koleradan hayatını kaybetti. Rahmankul Han’ın gözlerden ırak yerlerde gizli gizli ağladığı çok oldu. Yaptığı doğru muydu yanlış mıydı, bilmiyordu. Eğer Ruslar Afganistan’a girmemiş olsaydı buralara hiç gelmezlerdi. Baskıcı Rus yönetimine ne kadar dış gösterse de ne yazık ki Rahmankul Han onlara daha fazla direnemezdi. Düşmanın elinde her türlü silah vardı. Eğer o silahlar Kırgızlarda olsaydı o zaman iş başka türlü olurdu. Şu garipliğe bakın ki Ruslar hem vatanlarını işgal etmiş hem de buna direnenleri “Basmaçı” olmakla suçlamıştı!

Rahmankul Han, ilimden bilimden iyice uzaklaştıkları için birçok yönden geri kaldıklarını ve çocuklara ilim öğretmenin her şeyden daha önemli olduğunu şimdi daha iyi anlıyordu.

70 T. Turdubaev, “Vojd Zaoblaçnih Koçeviy”, *Veçerniy Bişkek* 19.05. 1998.

Tüm bu yaşadıklarını geçirdi aklından defalarca. Ata yurdundan uzakta... Karşısına çıkan her şeyi yok eden acımasız avcılarının önünden kaçan bir kaplan gibi hissetti kendini ulu Han.

Pakistan’da geçirdiği dört yıl dört yüz yıla bedeldi...

Her gün sabah ev ev gezerek “Tazasıñarby (hastalık beri misiniz, temiz misiniz)” diye soruyordu. Bu soru, koleraya yakalanan kimse yok değil mi, demekti aslında. O günden sonra Pamir Kırgızlarında “tazasıñarby” diye hal hatır sormak adet oldu.

CEYREN

Her Kırgız gibi Rahmankul da atlara çok değer vermiştir. Cinsi ceyren⁷¹ olduğu için “Ceyren” adını verdiği al donlu bir atı vardı. Zamanında Badahşan’dan bir kısım insanlar bu at cinsine sahip olabilmek için çok uğraşmış fakat Rahmankul Han “Kırgız atlarının nesli zaten tükenmek üzere” diyerek buna müsaade etmemiştir.

Ceyren son derece hızlıydı. Büyük at yarışlarında, kök börü⁷²lerde herkesin hayranlığını kazanmıştı. Hakkında Badahşan’da hala çeşitli rivayetler ve efsaneler anlatılır. Bu al donlu at sadece Rahmankul Han’ın şöhretine şöhret katmamış, Kırgız atlarının üstünlüğünü de herkese göstermiştir.

71 Kızıl, al, bk. K. K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü I*, TDK Yayınları, Ankara 1998, s.197.

72 Kırgız, Kazak vb. milletlerin milli sporu, bk. *Kırgız Tilinin Sözdüğü*, Avrasya Press, Bişkek 2010, s. 773.

SARALA İT

Rahmankul Han'ın çok sevdiği bir köpeği vardı. O da Rahmankul Han'ı sever, ondan başkasına pek ilgi göstermezdi. Herkesin “Sarala İt” diye çağırdığı bu köpek 25 kurdu alt etmişti. Pamir Kırgızları hala onun hakkında çeşitli hikayeler anlatır.

Bu köpek yaşlandığı dönemde bir kurtla kapışır. Kurdu öldürür fakat kendisi de yaralanır. Rahmankul Han onu arayıp bulur. Yaralarını sardıktan sonra obaya geri getirir. Çeşitli ilaçlarla tedavi etmeye çalışır, fakat yaraları iltihap kapar ve sonunda ölür. Rahmankul Han onun için bir mezar kazdırır. Köpeğinin ağzına bir parça yağ koyar⁷³ ve öyle gömer. Mezarına bir insan mezarıymışçasına özenir, etrafını taşlarla çevirir.

SOYDAŞ TOPRAĞI SARI ALTIN

Rahmankul Han ile beraber Pakistan'a gelenlerden yaklaşık 1300 insan kalmıştı geriye. Olumsuz koşullara daha fazla dayanamayan 30 aile Afganistan'a geri döndü.

Pakistan'da kalmaya devam ederlerse insanların bulaşıcı hastalıktan kırılabileceğini gören Rahmankul Han Alaska'ya yerleştirilmeleri için Amerika Birleşik Devletleri elçiliğine mektupla müracaatta bulundu. Oradan uzun süre cevap alamayınca soydaş ülke Türkiye'ye müracaat etti. Nihayet 1982 senesinin mart ayında Türk Hükümeti bu konuda çalışmak üzere bir komisyon kurdu. Kırgızların Türkiye'ye getirilmesi için özel bir kanun çıkarıldı. Kırgızlar Pakistan'dan üç uçakla Adana'ya getirildi. Geçici olarak burada kaldılar. Türk halkı onları “Hoşgeldiniz Türkiye'ye, Kendi Evinize”

73 Ölenin ağzına yağ koymak eski bir Kırgız geleneği olsa gerek, çevirenin notu.

yazılarıyla karşıladı. Bir müddet sonra hayvancılık yapmaya elverişli olduğu için Van gölünün kıyısındaki bir bölgeye yerleştirildiler.

Soydaş Türklerin yardımıyla eziyetli yolculukları sona erdi. Türk milleti akraba olmanın gereğini samimiyetle yerine getirdi. Kırgızlar yerleşik düzene geçti. Buraya gelmek onların hayrına oldu. Bugüne kadar 150'den fazla genç yüksek tahsil yaptı. Bu gençler şu an Türkiye'de ve yurt dışında çeşitli yerlerde çalışmaktadır.

Kırgızların ve Türkistan'ın son hanı Rahmankul Han 6 Ağustos 1990 yılında 77 yaşında üzerine düşen tarihi sorumluluğun gereğini hakkıyla yerine getirmenin huzuruyla ebedî istirahatgâhına çekildi.

RAHMANKUL HAN'IN NESLİ

Dedesi Kudayar Hacı Andican, Alay, Oş ve Nurgap bölgesinde tanınmış bir bek, babası Caparkul Hacı Nurgap, Oş, Pamir ve de Doğu Türkistan'da herkesin tanıdığı yetenekli bir miñbaşı olan Rahmankul'un kendisi de Pamir, Çin, Nurgap, Afganistan, Amerika, Fransa, Hollanda, İsviçre, Pakistan, İtalya ve Türkiye'de adını herkesin duyduğu bir büyük şahsiyetti.

Rahmankul Han'ın, Abdulvekil, Abdulvahit, Malik, Ekber, Arif, Nasır, Nezir, Veli ve Musaddık adında dokuz oğlu, Etimbibi ve Kanikey adında iki de kızı bulunmaktadır.

* * *

Türkiye'ye gelince Rahmankul Han ve çocukları 'Kutlu' soyadını aldı. 'Kutlu' Türkiye Türkçesinde 'uğurlu, mübarek' anlamına gelir.

ELLA MAYER

Ella Mayer 1903 yılında Cenova’da doğdu. Babası Pol Mayer yün ve deri ticareti ile uğraşan bir tüccardı. Spora kabiliyeti olan annesi aslen Danimarkalıydı.

Ella Mayer 1930 yılında Moskova yoluyla Kafkasya’ya, oradan Türkistan’da Tanrı Dağlarına kadar gider. 1935’te Orta Asya yoluyla Pekin’i, Hindistan’ı ve Afganistan’ı dolaşır. 40’lı yılların başında Hindistan’ı ve Nepal’i gezer.

Mayer, yazarlığın yanı sıra yetenekli bir fotoğrafçıydı. Hayret verici ve eğlenceli olaylarla dolu seyahati bazen geniş sahralarda uçsuz bucaksız çöllerde bazen bembeyaz karlar ve buzullarla kaplı yüksek dağlarda bazen de sükunetin hüküm sürdüğü vadilerde geçer.

Bir süre, son derece misafirperver olan göçebelerle birlikte yaşayan Mayer, onların hayatlarını inceler. Neticede onların kimseye benzemeyen bambaşka insanlar olduğuna kanaat getirir.⁷⁴

Kırgızlar Mütevazı, Misafirperver ve Özgürlüğüne Düşkün Bir Millet⁷⁵

Kazak kelimesi, gezgin, gezen anlamına gelir. Bu ad, Türkistan steplerinin sakinlerine verilmiştir. Türk-Moğol soyundan gelen bu halkın akrabası olarak kabul edilen göçebe Kırgızlar Pamir’den Moğolistan’a kadar yayılmıştır.⁷⁶

Burada yaşayanlar sömürgeci olarak gördükleri Rusları sevmezler.⁷⁷

74 *Özgöçö Sayakat*, Bışkek, s.7.

75 E. Mayer, Teñir Toodon Kızıl *Kumga*, çev. N. Turganbaev, Turar, Bışkek, 2011, s.21

76 E. Mayer, age. s. 43

77 E. Mayer, age. s.62

Soylu Kırgızlar arasında “Herkes dengiyle tezek kabıyla⁷⁸” diye bir deyim varmış.

Bu insanlar seyrek ve mahruti sakallara, keskin gözlere sahipler. Kenarları kahverengi veya gri kumaşla dikilmiş, tepesi yüksek kalpaklardan giyerler. Bazıları ise hala tepesi sivri, dört köşesi dikişli, kenarları kadife kumaştan olan beyaz keçeden dikilmiş yazlık kalpaklarla dolaşıyor. Bu baş giysinin kadife kenarlarının bükülme şekli, ne kadarının dışarıya doğru büküleceği kişinin kendi tercihi bırakılıyor.⁷⁹

Kırgızlarla karşılaşınca duruyor ve kımız içiyoruz. Alüminyum kabın dibinden adeta yukarıya doğru fışkırıyor kımız. Kımız tulumu atın terkisine bağlanır. Tulumun yumuşak olan ağzını büküklerinde kımız dökülür.

Kırgızlar daima silahlı gezer. Rüzgardan esmerleşen yüzleri onların daha da Kara Kırgızlara benzemesine sebep oluyor⁸⁰

1916 yılında Rus Kazaklarının başlattığı kıyım sebebiyle imkanı olanlar Doğu Türkistan’a geçti. Fakat Türk-Moğol kökenli müslüman Kırgızları koruyacak, arka çıkacak kimse yoktu. Bu yüzden beraberlerinde getirdikleri hayvanlar çalına çalına sonunda ellerinde hiçbir şey kalmadı. Her şeyleini kaybeden Kırgızlar çareyi geri dönmekte buldular. Fakat mevsim kış olduğu için binlerce insan yolda hayatını kaybetti.⁸¹

Gayretli ve de Ruslar kadar kabiliyetliler. Kazakların bir meseleyi anlamaları zaman alır. Ancak bir kez kavradılar mı kolay kolay unutmazlar. Kırgızlarsa çevik, duyarlı, açık göz ve çok dürüstler.⁸²

78 Davul dengi dengine diye çalar anlamında bir deyimdir, çevirenin notu.

79 E. Mayer, age. s.92.

80 E. Mayer, age. s.160

81 E. Mayer, age. s.183.

82 E. Mayer, age. s.223.

Dul bir kadın isterse evlenebilir. Ancak mal mülk bölünmesin, aile dağılmasın diye onu bazen kaynıyla evlendirirler.⁸³

Ella Mayer'ın Kırgızlar hakkında yazdıkları bu kadar. Yazılanlar az fakat bu kadarı bile bize Kırgızların 'misafirperver, dürüst ve özgürlüğüne düşkün' olduğunu göstermeye yetiyor.

83 E. Mayer, age. s.315.

NATIONAL GEOGRAPHIC DERGİSİ

FRANC VE JEAN SHOR

Elimizdeki bilgilere göre, Franc ve eşi Jean Pamir Kırgızlarını ve Rahmankul'u Batı'ya tanıtan ilk kişilerdi.

Pamir'e yaptıkları geziden sonra 1950 yılında Franc Shor National Geographic dergisinde Pamir Kırgızları ve Rahmankul Han hakkındaki izlenimlerini anlatan uzun bir yazı kaleme aldı. Jean Shor, "After You, Marco Polo" adlı kitabında yine Kırgızlara ve Rahmankul Han'a yer verdi. Her iki yayında da Afganistan'a ve Pamir'e ait güzel fotoğraflar yer almaktadır.

Biz de aşağıda Franc ve Jean'in yazılarından bazı bölümler verdik.

"Afganistan'a direkt geldik. Ülkenin nüfusu 250000 civarında. Bizi Said Kasım Han Rişta karşıladı. National Geographic dergisini Kral'ın severek okuduğunu söyledi. Meğer biz Afganistan'a 100 yıl aradan sonra gelen ilk Batılı seyyahlarıymışız. İki gün sonra Said Kasım Han Rişta'yla beraber Kral'ı ziyaret ettik.

Sonradan öğrendiğimize göre 1947 yılında İngiliz dağcı A. Tilman Vahan'ı geçmek istemiş. Ancak onu Kırgızlar Feyazabad'da yakalamış ve hapse atmış. Tutuklu kaldığı sürede, biraz da olsa gözlem yapma şansı yakalamış. Ancak asıl amacına ulaşamamış. Marko Polo'dan sonra ilk defa bu geçiti baştan başa geçen ve keşif yapan bizler olduk.

Bakan Rişta bizi Kral'ın Pahman'daki sarayına getirdi. Muhammed Zahir Şah ile görüştük. Oğlu Nadir Şah ile fotoğraf çektirdik. Muhammed Zahir Şah uzunca boylu, narin yapılı ve yakışıklı biriymiş. Kral, masanın üstündeki National Geographic dergisini göstererek gayet anlaşılır bir

Ella Mayer; Seyahat Esnasında

Yayladaki Kırgızlar

Alıcı Kuş ve Sahibi

Fransızcayla “ben bu derginin hiç bir sayısını kaçırmadan okuyorum. Bu sayede dünyadaki diğer milletler ve ülkeler hakkında bilgi sahibi oluyorum” dedi.

İki gün Badahşan’ın merkezi olan Feyzabad’da kaldık. Rışta’nın ofisinde çalışan genç gazeteci Gulam Hazret Koşan ile tanıştık. İki gün sonra son derece kötü durumdaki yollardan geçerek Badahşan’ın valisi Muhammed Sabır Han’ı ziyarete gittik.

Vali, Vahan’ı geçmenin o kadar da zor olmadığını, karın bir sonraki ay yağmaya başlayacağını söyledi. Bizi atla götüreceğine söz verdi. Fakat her şey onun söylediği gibi olmadı. Yine de bu yolculuk bizim için büyük bir başarıydı.”⁸⁴

Nihayet Bozoy Gümböz’e varırlar. Yazılarında burada yaşayan Pamir Kırgızları hakkındaki intibalarına da yer vermişlerdir.

“Bozüy kışın sıcak, yazın serin olurmuş.

Türk dilli Kırgızlar cesur yürekli ve her biri yorulmak nedir bilmeyen birer çabandes⁸⁵. Yüksek dağlarda hayvancılıkla geçiniyor süttten hazırladıkları yiyecekleri yiyorlar.

Yaşadıkları evin ahşaptan bir kafes gövdesi var. Bu gövdenin içi hasırla kaplanır, dışıysa keçeyle örtülür. Kapısı da rahatça açılıp kapanacak şekilde tasarlanmıştır. Evin içi aydınlık ve sıcak. Ocaklarda yakların tezeklerini yakıyorlar. Yere ala bir keçe serilmiş ve keçenin üstü tekimatla süslenmiş.

84 Jean and Franc Shor, “Wakhan Corridor, We Took the Highroad in Afghanistan”, *National Geographic Journal*, 1950. İngilizceden tercüme eden Zoya Kalieva

85 Kök börü oyununu ustalıkla oynayan kişi, bk. *Kırgız Tilinin Sözdüğü*, Avrasya Press, Bişkek 2010, s. 1295.

Dağ Eteğindeki Oba

Yağlı yak yoğurdu ve koyun eti yer ve boziyde uyurlar.⁸⁶

Kırgızlar gayet sağlıklı, becerikli ve yüksek irtifaya dayanıklı insanlar. Kırgızların yeryüzündeki uzaylılar olduğunu söylesek yanlış olmaz.”

Yazı şöyle devam eder: Bıçağı ağzında tutan genç bizim için koyun kesti. Koyunun boğazını kestikten sonra kanını köpeklere verdi. Hayvanın derisini, giydiği bir kazağı çıkarırmışçasına kolayca yüzdü. Kırgızlar beş parmak yemeğini elleriyle yer.

Geldiğimizde hanımlar yakları sağlıyordu. Evin bir köşesinde pırıl pırıl parlayan kapkacakları, Rus yapımı çaydanlıkları duruyordu. Ocağın üstündeki bakır çaydanlıkta bulunan su fokur fokur kaynıyordu. Yak yağı katılmış çay içerek ısındık. Bizi “Hoş geldiniz” diye gülümseyerek karşıladılar.”

⁸⁶ J. B. Shor, *After You, Marco Polo*, 1978.

Franc ve Jean, Bozoy Gümböz'e kadar gelmişler ancak Çin sınırında devam eden çatışmalardan dolayı daha fazla ilerleyememişlerdi. Bunun üzerine Rahmankul Han'dan yardım istemeye karar verdiler.

“Rahmankul Rusça, Peştunca, Farsça, Urduca ve Türk dillerini biliyor ayrıca Farsça ve Rusça okuyup yazıyordu. Hatta birkaç kelime İngilizce de öğrenmişti. Dürüst ve güler yüzlüydü. Ona güvenebileceğimizi hissediyorduk.

Ona “Oturduğunuz yere gelmek için 11.000 mil yol kat ettik. Bize eşlik eden askerler daha fazla ilerleyemeyecek. Güvenliğimiz sizin ellerinizde. Eğer Çin sınırına kadar gitmemize yardım ederseniz, size istediğiniz kadar para öderiz” diyerek durumumuzu anlattım.

İki eliyle ellerimi tutarak “Güvenini boşa çıkarmayacağım. Hayatınız benim sorumluluğum altında. Para istemiyorum. Sizler benim misafirimsiniz.” dedi.

Tercümanlık yapan Koşan, Rahmankul Han'a yolun bundan sonraki kısmında bize eşlik etmeleri konusunda yazılmış olan anlaşma metnini uzattı. Han, anlaşmayı dikkatli bir şekilde okudu ve imzaladı.

Vermeyi teklif ettiğimiz parayı reddedince Jean çantasından bir saat çıkardı ve “Bu eşiniz için benden bir hediye” diyerek uzattı. Tercüman durumu anlatınca Rahmankul gülümsedi ve kabul ettiğini gösterir şekilde başını eğerek teşekkür etti.”

Franc Shor'un günlüğüne yazdığı şu cümleler çok önemlidir: *Biz iki önemli netice elde ettik. Birincisi, Vahan geçidini baştan başa kat ettik. İkincisi, Rahmankul'u yakından tanıma fırsatı bulduk.*

Yolculuklarının sonunda Shor çifti Pakistan'da Miskar'a gider. Oranın belediye başkanı bu zor ve

Badahşan

Seyyahlar Dağ Eteğinde Giderlerken

Franc Shor ve Onu Uğurlayanlar

Franc Shor ve Yanındakiler, Yolculuk Esnasında

Yak Sağan Kadınlar

Koyun Kesen Kırgız

tehlikeli yolculuk boyunca onları Rahmankul Han'ın koruduğunu duyunca çok şaşırır. Rahmankul'un kötü biri olduğunu söyler. Anlattığına göre küçük bir Çin sınır garnizonunun komutanıyla yakın arkadaş olmuş. Müslümanların kutsal bayramı olan kurban bayramında askerleri yemeğe davet etmiş. Rahmankul'un adamları onları yemek yedikleri sırada soğukkanlılıkla öldürmüş. Silahlarını, atlarını, erzaklarını ve cephanelerini yağmalamış. Sonra da Afgan Pamiri'ne geçmişti.

Jean ve Franc duydukları karşısında şaşırıp kalırlar. Onun anlattığı kişi tanıdıkları Rahmankul'a hiç benzemiyordu. Rahmankul onların hayatını kurtarmıştı ve onlar bunu hayatları boyunca unutmayacaktı.

SABRİNA VE ROLAND MİCHAUD ⁸⁷

Sabrina ve eşi Roland Michaud Pamir’de bulundukları sırada pek çok fotoğraf çekmişlerdi. O fotoğrafların birinin altında “Kış kervanı dünyanın zirvesine doğru yol alıyor” diye yazar.

Pamir’e gelmeden önce Roland ve Sabrina Rahmankul Han ile Kabil’de tanışır ve ona yapmak istedikleri seyahatten bahseder. Rahmankul Han onları Pamir’e götüreceğine söz verir. Kendisine ait olan deve kervanı dönerken onları da yanlarına alacaktı. Seyyahları Vahan bölgesinde bulunan Handud şehrinde Rahmankul Han’ın oğlu Abdulvekil karşılayacaktı. Kırgızlar kışları kervanla iki defa gelirler ve mal alıp satarlardı.

Bundan sonrasını seyyahlar şöyle anlatır:

“Belirlediğimiz rotaya göre Marko Polo’nun gittiği eski ipek yolunu takip etmemiz gerekiyordu. Buz kesmiş Vahan nehrinin üzerinden dünyanın çatısına doğru ilerleyecektik.

Gideceğimiz bölge Rahmankul Han’ın yaşadığı yerd.

Bindiğimiz ciple Kabil’den 535 kilometre uzaklıktaki Hindikuş dağlarına çabucak geldik. Badahşan’dan geçerek Handud’a vardık. Bütün yol boyunca olduğu gibi Handud’da da Abdulvekil’i nasıl tanıyacağız diye düşünüyorduk. O anda karanlığın içinden siyah sakallı, ayağında uzun konçlu çizme ve başında kulakları sallanan kalpakla birini gördük. Bu kişi Vahan’ın fakir halkından büsbütün başka biriydi. İşte bu, Abdulvekil olmalı diye düşündük. Fakat yine de selamlaşırken tereddütlüydük.

Onu Cengiz Han’a benzettik. Tanışır tanışmaz

⁸⁷ National Geographic Journal’de çalışan Fransız asıllı seyyah çift, 1972.

babasının mektubunu verdik. Kervan hemen yola koyuldu. Abdulvekil, “Gidiyoruz, acele edin” dedi bize dönerek.

Eşmor nehrine geldiğimizde “buradan nasıl geçeceğiz” diye sordu Roland. Abduvekil bir şey söylemeden nehre doğru yürüdü ve birden diz çökerek nehrin üstündeki buzlara kulağını dayadı. Biraz yürüyor sonra tekrar aynı şeyi yapıyordu. Yaptığı şey tıpkı bir doktorun hastanın kalbini dinlemesine benziyordu. Ben de onu arkasından ilerlemeye devam ettim. Arada buzlardan çitirtılar geliyordu.

Nehri geçtikten bir müddet sonra bindiğimiz cip kuma saplandı. Çaresiz arabayı orada bıraktık. Kameramızı ve diğer eşyalarımızı alıp yaya olarak yola devam etmeye karar verdik. Abdulvekil bizim için yüklerimizi de hesaba katarak sahibi ile beraber altı at getirmiş yedeğinde.

Bugün Vahan nehri üzerindeki Sargas köprüsünden geçeceğiz. Burası bana oldukça dar, toprağı da gevşek gibi geldi. Dağ yamacında giderken korkudan gözlerimi yumdum ve atın boynuna sarıldım. Benim bu hareketim atın rahat hareket etmesini engelliyordu. Yolda giderken Sultan Şah’tan “Bindiğim atın sahibi kim, buranın adı nedir?” diye sordum. O da “Tokay, Cañgal” diye karşılık verdi. Tam o anda önümüzden bir tavşan zıplayarak geçti. Abdulvekil hemen silahını aldı ve tavşanı vurdu. Tavşan takla atarak yere düştü. Böylece o gün tavşan etiyle pilav yiyeceğimiz anlaşılmış oldu. Bir müddet daha ilerledikten sonra bir yerde konakladık. Taştan yapılmış, labirente benzer bir eve girdik. Evde çok sayıda oda varmış. Tavandaki delik sayesinde evin içi aydınlanıyordu. Evin içi temizdi. Hoş bir havası vardı. Köşede yünden yapılmış yorganlar duruyordu. Biraz küçük olan mutfakta hanımlar vardı. Ocağın yanında diz çökmüş boorsok⁸⁸ pişiriyorlardı. Yorulmuştuk. Çok

⁸⁸ Yağda kızartılan kuşbaşı hamur parçaları, bk. K.K. Yudahin, *Kırgız*

Rahmankul Han'ın En Büyük Oğlu Abdulvekil

geçmeden bizim için hazırlanmış yatağa uzandık. Bizden sonra herkes kendilerine ayrılmış olan odalara çekildi.

Ertesi günü yolda Abdulvekil bana yaklaşıarak:

-Eşin Roland zengin mi? diye sordu.

-Hayır, dedim.

-Toprağı da mı yok? dedi şaşırarak.

-Hayır, dedim.

-Nasıl yaşıyorsunuz? dedi. Ben de,

-O çok okumuş bir adam, dedim.

-Okumak para kazandırmaz ki. Seni ne kadar paraya aldı? diye sordu.

- Fransada kızlar parayla satılmaz. Roland yüksek tahsil yaptı. Bilim her şeyden daha üstündür, diye cevap verdim.

Böyle deyince çok şaşırdı. Meğer Abdulvekil Kırgızların en zenginlerinden biriymiş. 10 000 koyun ve keçi, 100 yak, 17 deve ve de 12 atı varmış.

-Eğer buranın yolları uygun olsaydı ben de birkaç araba satın alırdım dedi. Arabamızın on yedi deveden daha pahalı olduğunu herhalde bilmiyordu.

Geceleri de durmadık, yola devam ettik. Sonunda Abdulvekil'in Pamir'deki obasına, dünyanın çatısında üç yolun kesiştiği yere geldik. Buranın kuzeyinde SSSR, güneyinde Pakistan vardı. Bizse şimdi güney doğuya, Küçük Pamir'e doğru gidiyorduk.

Takip ettiğimiz bu eski İpek yolu doğruca Çin'e gider.

Sözlüğü I, çev. A. Battal Taymas, TDK Yayınları, Ankara 1998.s. 130.

Yolda iplerini sürüye sürüye otlayan on yedi deveye rastladık. Biraz ötede beş adam yaktıkları ateşle ısınırken bir taraftan tuzlu çaylarını yudumluyordu. Müslüman olan yerli halkın adetince elimizi bağrımıza koyarak “Essalamü aleyküm” diye selam verdik. “Aleyküm essalam” diyerek karşılık verdiler. Kervandaki develere Anal adlı delikanlı bakıyor. Çevik bir genç olan Şakçık de ona yardım ediyor. Süleyman avcı, görünüşü Moğollara benzeyen Aybaş ise aşçı ve tüccardı.

Kırgızların ticaret yaptıkları yer önceleri Kaşgar’dı. 1950’de Çin’de yaşanan siyasi hadiselerden sonra Kırgızlar Handud’a gitmeye başladı. Götürdükleri hayvanları, çay, şeker, giyecek, tahıl gibi ihtiyaç duydukları mallarla takas ediyorlar. Abdulvekil buğday almak için pazarda tüccar Edimuhammed’e gitti. “Satılık buğdayınız varmı” diyerek Rahmankul Han’ın mektubunu uzattı. Edimuhammed, “Ben fakir biriyim, buğdayım az” diye karşılık verdi. Buğdayının fiyatını arttırmak istediği apaçık ortadaydı. Abdulvekil de bunu anlamayacak birisi değildi. Çayını içti, tekrar pazarlığa başladı. Edimuhammed yüksek bir fiyat teklif edince Abdulvekil:

-Fiyatı yükseltme, babam bir koyuna karşılık 12 çuval buğday almak için anlaştığını söyledi. Ben de müslümanım, diye sert bir karşılık verdi. Oradaki deve bakıcılarının hepsi Abdulvekil’i destekledi. Edimuhammed kabul etmek zorunda kaldı. Deve kervanında koyun bulunmuyor. Bu yüzden Kırgızlar Edimuhammed’e koyunları daha sonra göndereceklerine dair söz verdiler. Buğday satın almak da zahmetli bir işmiş. Önce büyük bir kilim serildi yere. Buğdayı,

ay içmek için kullanılan kaselerle ölçerek çuvallara koymaya karar verdiler. Buğday çuvala konarken iki taraf da sayım yaptı. Otuz kase buğdayla bir çuval doldu. Süleyman uvalları deveye yükledi. Yükünü alan deve gidiyor yerine bir diğeri geliyordu.

Biz epey bir zaman buzla kaplı Sarhat nehrinin üstünden ilerledik.

Atlar ara sıra kayıp düşecek gibi oluyordu. Abdulvekil, geçen sene burada bir atın, üzerindeki yükle beraber suya düştüğünü söyledi.

Tecrübeli Kırgızların dikkati sayesinde dar yolda güvenle ilerlemeye devam ediyorduk. Öğleye doğru geçit daha da daraldı ve buz kayganlaşmaya başladı.

Aybaş ara sıra yola kum döküyordu. Her 50 kilometrede bir üzerlerindeki yükleri indirip atları dinlendiriyor ve sonra tekrar yola koyuluyorduk.

Deve bakıcıları yüzlerini örtmüş ve baş giysilerini kafalarına iyice çekip yakalarını yukarı kaldırmıştı. Bir süre hiç konuşmadan ilerledik. İşin aslı o soğukta konuşmak da mümkün değildi.

Bu şekilde konuşmadan güçlerini soğuga direnmek için kullanıyorlarmış. Roland ölçüm cihazına bakarak 12.795 fit yükseklikte olduğumuzu söyledi. O anda, dünyanın çatısında olduğumuzu hissediyorduk. Tam bu sırada karşıda oba göründü. Son bir gayretle kendimi vadideki bozüye attım. İçeri girer girmez ağlamaya başladım. Ev sahibi orabımı çıkardı, ayaklarımı ovdu. Dışarıdaki yünden getirerek ayaklarımı sardı. “Böylece, çıkarmadan uyu”, dedi. Biraz sonra çay getirdiler. Tuzlu ayı içince içim ısındı, rahatladım.

Yandan veya arkadan bakanlar develerin bulutların üzerinde yürüdüğünü hissine kapılır. 17 deveyle tanyeri ağarmadan karanlıkta yola çıktık. Sıra halinde dizilmiş bozüylerin yanından geçip gittik.

Nihayet uzun ve zorlu bir yolu geride bırakarak Mülk Ali'ye geldik. Kışlağa geldiğimizde bizi Rahmankul Han'ın 21 yaşındaki oğlu Ekber karşıladı. Bizi misafirlerhane olarak kullandıkları taştan örülmüş bir eve aldılar. Evin içini Afgan sobası ile ısıtıyorlarmış. Sobayı buraya deve ile getirmişler. Abdulvekil'in hanımı bana sarılarak hoş geldin dedi. Onun arkasından beş hanım daha geldi. Konuşmadan oturdular. Abdulvekil'in üç eşi olduğu için evi temiz ve sakindi. Çocuğu yokmuş. Bibi Orun, Bibi Turgan'dan ekmek pişirmesini, Zibahan'dan çamaşır yıkamasını istedi.

Baybiçe⁸⁹ kendisi kocasının silahını temizledi, heybe işledi. Bibi Orun kendinden sonraki iki kadına annesi gibi davranıyormuş. Çok şaşırdım. Üç kadına bir eş. Bibi Orun gülererek “Erkek iyi ve adaletli olursa sorun da iş de az olur” dedi. Üç kadının eşlerini birbirlerinden kıskanmamaları bana çok ilginç geldi.

Günlerimi Rahmankul'un evinde geçirdim. Evde çok kişi olduğu için yapılacak iş de fazla. Bana “Sabrina Can” veya “Hürmetli Sabrina” diye hitap ediyorlar. Rahmankul'un oğullarından Malik'in eşi Bibi Camal'ı çok sevdim. Çok cana yakın ve merhametli bir hanım. Üşürsün diye minderi daima ateşe yakın serip beni oraya oturtuyor.

89 Çok eşli bir adamın ilk eşi, bk. Kırgız Respublikasının Uluttuk İlimder Akademisyası Çıngıs Aytmatov Atındaki Til cana Adabiyat İnstitutu, *Kırgız Tilinin Sözdüğü*, Avrasya Press, Bişkek 2010, s.157

Sarhat Nehrinin Üstünden Geçen Yol

Rahmankul'un bir yaşındaki kızı Zulayka'yı bir çeşit bulamaçla besliyorlar.

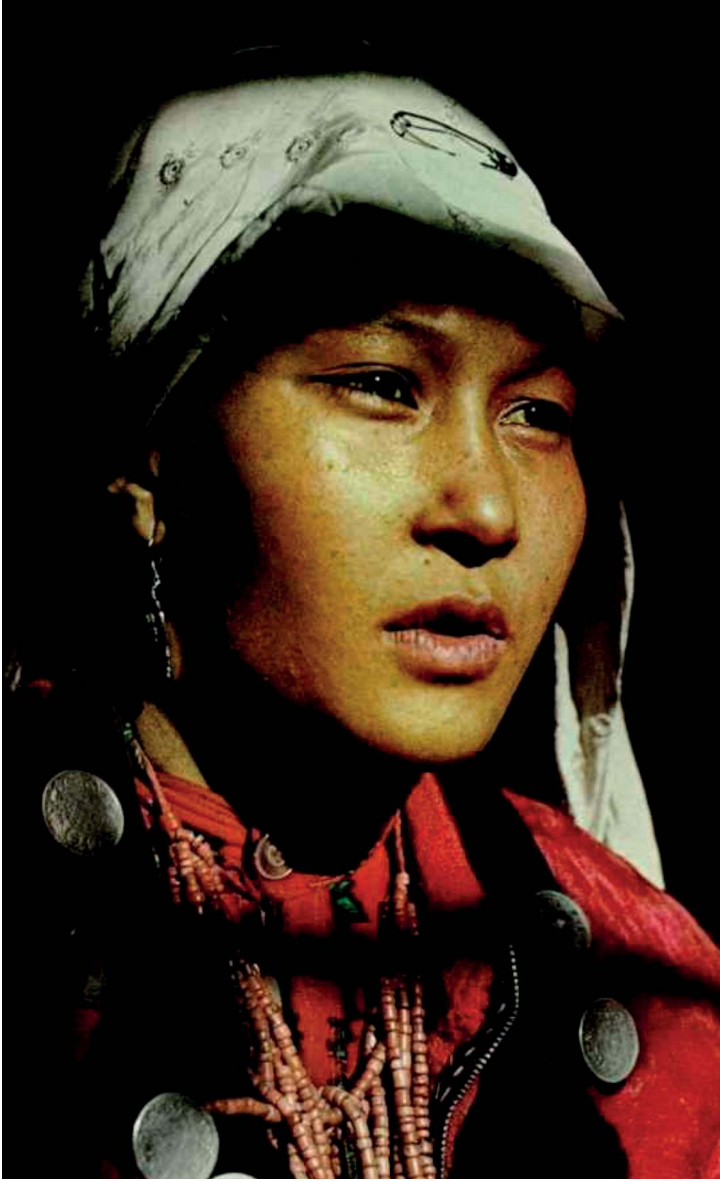
Rahmankul Han'ın Kızı Zulayka

Kuzu derisinden küçük bir torba dikiliyor. Buna baştıkça deniyor. İçine su katılmış yak sütü ve unla yapılan bulamaç konuyor. Tadı pek güzel değil. Çocuklarını emziremeyen kadınlar çocuklarını bununla besliyor. Yak sütü şifalı bir besin.

Gelinlerden biri kışın doğan bebeklerin ölme ihtimalinin daha çok olduğunu söyledi. Rahmankul Han'ın üç yaşında Musaddık adında sevimli bir oğlu var, biraz şımarık. Başka bir kadın tarafından büyütülmüş. Çok hareketli. Herkesi parmağıyla işaret ederek

“Aybaş ara sıra yola kum döküyordu. Her 50 kilometrede bir üzerlerindeki yükleri indirip atları dinlendiriyor ve sonra tekrar yola koyuluyorduk. Deve bakıcıları yüzlerini örtmüş ve baş giysilerini kafalarına iyice çekip yakalarını yukarı kaldırmıştı. Bir süre hiç konuşmadan ilerledik. Işın aslı o soğukta konuşmak da mümkün değildi.”

Abdulmalik Kutlu'nun Karısı Bibi Cemal

durmadan bir şeyler söylüyor. En sonunda beşikteki Zulayka'nın mamasını döktü. Fakat annesi Bibi Havva Han'dan korktuğundan mıdır ona kızmadı. Başlıkça'ya mamadan biraz daha koydu.

Ev sahiplerinden ve diğer Kırgızlardan çok şey öğrendik. Bize şifalı otların adlarını ve nasıl toplayacağımızı öğretiler.

Günler böylece geçip gitti. Geri dönüş vakti geldi. Abdulvekil giysilerimizin ince olduğunu fark etmiş. Üşüyeceğimizi düşündüğü için deve yününden çepken⁹⁰, yine yünden çorap ördürdü. Roland'a ve bana birer çift ayakkabı verdi. Benimkini kardeşi Ekber dikmiş. Roland'inkiniyse Kazaklar. İki gün sonra ikinci ve son kervan kışlaktan Handud'a hareket edecek. Onlarla beraber dönmemiz gerekiyor.

Yolculuk için bir hayli hazırlık yapıldı. Erkekler develerin teğeltilerini, atların nallarını gözden geçirdi. Halat, kınnap ve gerekli olabilecek alet edevatları tedarik etti. Hanımlar yiyeceklerin konduğu heybeleri hazırladı. Bir hayli ekmek pişirildi. Çünkü bir ay yetmesi gerekiyor ekmeklerin. Buğdayla takas etmek üzere hazırlanmış olan yağlar, tabaklanmış koyun ve keçi derileri heybelere kondu ve develere yüklendi. Artık samimi birer arkadaş olduğumuz hanımların yanaklarından öperek vedalaştım. Onlar da beni öptüler. Bibi Orun bize, birer kase sıcak süt getirdi ve sütün tamamını içmeden bizi bırakmayacağını söyledi. Söylediğine bu sütü içerse soğuğa karşı direncimiz artacaktı. Sonra da "Allah sizi korusun" diyerek bizi uğurladı.

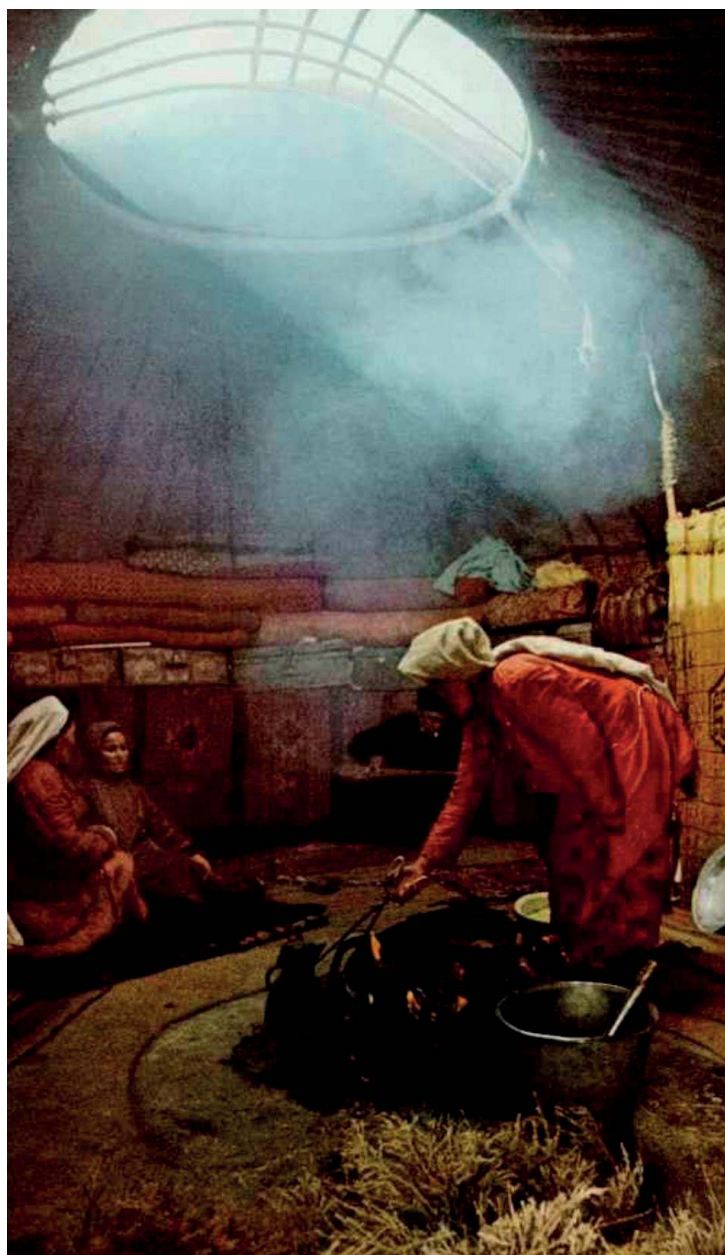
90 İğne ardı dikilmiş erkek üst giyimi, bk. K.K. Yudahin, Kırgız Sözlüğü I-II, çev. A. Battal Taymas, TDK Yayınları, Ankara 1998, s.261.

Yazın bu dağlarda diğer bitkilerle beraber şifalı bitkiler de yetişecek. Kırgızlar soğuklar gelene kadar mümkün olduğunca çok süt sağacak, kış için hazırlık yapacak.

Havalar soğuyup da kar yağmaya başlayınca, son derece güçlü ve dayanıklı olan Kırgızlar olağanüstü bir dirençle soğuklara diz çöktürecek, kendilerine yurt olarak seçtikleri bu görkemli dağlarda yaşamlarına devam edecek.”

Rahmankul Han'ın Kızı Zulayka

EK

EKLER

**PAMİR KIRGIZLARININ
KADERİNİ TAYİN EDEN
MEKTUPLAR⁹¹**

91 Mektupları İngilizceden çeviren Zoya Kalieva.

* * *

AMERİKAN ELÇİLİĞİNE

Muhterem Elçi Bey,

Biz, Pamir'den gelen Kırgız boyları olarak 1978 Eylülünden beri Gilgit şehrinin çeşitli yerlerinde yaşamaktayız.

Sıkıntılı dönemlerde bize yardım ettiği için Pakistan Hükümetine minnettarız. Fakat sorunlarımız tümüyle çözülmüş değil. Buranın şartları ve iklimi bize uygun değil.

Ayrıca Pakistan'daki ağır yaşam koşulları içinde hayatımızı devam ettirmekte zorlanıyoruz. Örneğin geçen ay 100'den fazla kadın ve çocuk öldü. Bu yüzden sizden ve Amerika Birleşik Devletlerinin ilgili organlarından, ABD'ye yerleşmemiz konusunda yardım etmenizi rica ederim.

Tüm içtenlikle teşekkür ederim.

Kırgızların Lideri Rahmankul Han.

Pakistan, İslamabad

07.04.1980. Gilgit, Kaşmir Pazarı

* * *

RAHMANKUL HACI'YA

Saygıdeğer Rahmankul Hacı,

Bu mektubu yazarken çok zorlandım. Çünkü, ABD'nin ilgili organına 'Kırgızların Alaska'ya Götürülmesi' konusundaki ricanızı bildirdim. Yetkili bazı kişilerle görüşüm. Fakat bir netice çıkmadı.

Senatör Ted Stevens mektubuma verdiği cevapta 'Kırgız boylarının Alaska'ya yerleştirilmesi halinde pek çok hukuki ve sosyal problem ortaya çıkar. Bu iş uygulamaya konulamaz' demiş.

Siz ve halkınızın durumu hep aklımda. Sizler gururlu ve kimseye boyun eğmek istemeyen bir milletsiniz. Özgürlüğünüze ne kadar kıymet verdiğinizi tarih bize gösteriyor. Bundan dolayı size hürmet ediyor ve sizi takdir ediyoruz.

Onur ve haysiyet petrolden, tanktan ve roketten daha üstündür. Çünkü petrol, tank ve roket insanların kendi icadı. Bunların doğru hedefler doğrultusunda kullanılması gerekmektedir. Fakat büyük devlet adamlarının içinde onurlu ve cesur insanlara saygı duymanın ne demek olduğunu bilmeyenler çok. Onlar, Kırgızları Alaska'ya yerleştirmenin önemini şu an göremiyorlar. Vakti gelince anlayacaklar. Fakat bunun ne zaman olacağını tam olarak söyleyemem. Ümidinizi kesmeyin.

Muhterem Rahmankul Hacı ben ve arkadaşlarım bundan sonra da sizlere yardım etmeye çalışacağız.

İslamabad'daki konsolosluk aracılığıyla bu mektubu size ulaştıracaklar. Mektubuma cevap yazacağınızı ümit ediyorum. Sizinle ve halkınızla görüşmeyi isterim.

Sizin ömrünüz uzun, halkınızın talihi de güzel olacak

16 Eylül 1980. Alaska. Anchogaze.

Mister Huci Leddi

* * *

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ELÇİSİNE

Kıymetli Beyefendi,

Ben dikkatinizi tekrar Kırgız mültecilerine çekmek isterim. Kırgızların Amerika'ya yerleştirilmesi konusunda yazdığım son mektubun üzerinden bir hayli zaman geçti fakat henüz cevap alamadım.

Kırgız mültecilerin Amerika'nın herhangi bir bölgesine yerleştirilmesi için devlet başkanından izin almanızı rica ederim.

Tüm içtenlikle teşekkür ederim.

Kırgız Mültecilerin Lideri Rahmankul Hacı

25.12. 1981. Pakistan İslamabad

Kaşmir Pazarı

* * *

RAHMANKUL HACI'YA

“Kırgız Mültecilerin ABD’ye Getirilmesi” adı altında hazırlanacak olan hususi evrak için bize; toplam kişi sayısı, erkek sayısı, kadın sayısı, çocukların hangi yaş aralıklarında olduğu, gençlerin ne tür işlerde becerilerinin olduğu bilgilerinin iletilmesi gerekmektedir.

Sizler bize inanın.

Maksadınızın hasıl olması için elimizden geleni yapacağız.

İçtenlikle.

Tolstoy Vakfı Müdür Teymuraz K. Bagration

T. Nazif Şahrani, Amerikalı Profesör

California Üniversitesi, Los Angeles

* * *

JEAN S. STEPLETON'A

Kıymetli S. Stepleton Bey,

Bu mektup vesilesiyle size Allah'tan esenlik ve sağlık diliyorum. 14 Temmuz 1981 tarihinde yazmış olduğunuz mektuba teşekkür ederim. Alaska konusundan bahsetmişsiniz. Biz bundan dolayı çok mutlu olduk. Eğer her şey düşündüğümüz gibi olursa Alaska'ya gidebileceğiz. Oğlum Arif sizinle ileride de yazışmayı ve bir dost olarak iletişim halinde olmayı istiyor. Bunu kabul edeceğinize inanıyorum.

En güzel dilek ve hürmetlerimle

Rahmankul Hacı

04.12.1981

* * *

CHARLES A. PITMAN'A

Muhterem Charles A. Pitman Bey,

Bu mektup vesilesiyle size sağlık ve esenlik diliyorum. 8 Şubat 1981'de yazmış olduğunuz mektup ve beraberinde göndermiş olduğunuz kitaptan dolayı teşekkür ederim.

Yakında Alaska'ya gideceğiz. Hazırlık yapıyorum. Sizinle orada g r őeceėimizi umuyorum. Burada hava oldukça soğuk. Orada havanın nasıl olduğunu ve bana hangi konularda ve nasıl yardım edebileceğinizi   ylerseniz memnun olurum.

Tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

Rahmankul Hacı

24 Şubat 1981.

* * *

10 Ocak 1989

Muhterem Han Hacı Amca,

Hakkınızda *Kırgızistan Medeniyeti* dergisinin 15.12.1989 tarihli sayısında hacimli bir makale yayınlandı. Rus alfabesi ile yazıldığı için, yazıyı kasete okuyup gönderdim. Ayrıca makaleden iki nüsha yolladım. Başka bir şey gerekirse haber verin, göndermeye çalışacağım.

Oralara gelmeyeli bir hayli zaman oldu. Sağlığınız nasıl, yengemiz, akrabalar iyiler mi? Burada herkes iyi. Hepsinin size, akrabalara ve hemşehrilere dua ve selamları var.

Kaseti dinledikten sonra, Sovyet gazetesine cevap vermek isterseniz, bana bunu mektupla veya benim yaptığım gibi kasetle iletebilirsiniz.

Selam ve dualarla mektubumu bitiriyor, size sağlık ve sıhhat diliyorum. Görüşünceye kadar selametle.

Mehmet Şerif Gazi⁹²

92 Canıbek Kazı'nın torunu

* * *

HAN'IN KENDİSİNE YAK HEDİYE EDEN DOSTU

Bu mektubu Türkiye'ye geldikten sonra tanıştığı İrlandalı yazar Peter Somerville-Large yazmıştır. Somerville-Large derginin birinde Rahmankul Han hakkında yazılmış bir yazı okur. Sovyetler Birliğine boyun eğmeyen bir avuç Kırgız ve onların lideri Rahmankul Han'a hayran kalır. Türkiye'ye sırf onları bulmak için gelir ve Rahmankul ile tanışır. Bir gün Rahmankul'a yakları özleyip özlemediğini sorar. Han, özlediğini söyleyince bu sefer yakların Sovyetler hariç başka nerelerde yaşadığını sorar. “Bizden başka Tibet'te yaşadığını duymuştum” cevabını verir Han.

Peter, derin bir saygı duyduğu Rahmankul Han'la samimi bir dostluk kurmuştur. Ayrılırken, şayet bulabilirse iki tane yak getireceğini söyler. Yakları bulabilmek için Peter'in gitmediği yer kalmaz. Tibet'e girişine izin verilmez, geri dönmek zorunda kalır. En sonunda İngiltere'de bir hayvanat bahçesinden iki yak satın alır ve Rahmankul Han'a gönderir. Kitabın fotoğraflara ayrılmış olan kısmında yakların Kırgızların yanına getirildiği güne ait bir fotoğraf da yer almaktadır.

* * *

4 Mayıs 1990
Rahmankul Hacı'ya
Altındere Harası
Ulupamir Köyü-Erciş
Van Türkiye

Kıymetli Rahmankul,

Umarım siz, aileniz ve Ulupamir halkı hepiniz iyisinizdir. Yaklarla ilgili güzel haberlerim var. İki dişi yakı mayıs ayının sonunda göndereceğiz. Peter Pös ve ben 30 Mayısta Londra'ya, oradan ertesi günü İstanbul'a gitmeyi planlıyoruz. Kızılay'ın görevlendirdiği kişiler bizi havaalanından alacak. Yakları bir araçla İstanbul'dan Van'a oradan Ulupamir'e götürecek. Biz Kızılay'a bir yazı yazdık. Fakat siz de bu mesele hakkında görüşüp onlardan onay alırsanız iyi olacak. Daha önce olduğu gibi Peter'in ve benim yaklarla beraber gitmemiz iyi olurdu. David bizimle gelemeyecek gibi görünüyor.

Bana, bu yakların vahşi olduğunu ve geçen sene gönderdiğimiz dişi yakların yavrulayacağını söylediler.

Ulupamir'deki dostlar ve siz, tekrar görüşinceye kadar selamatle kalın.

En güzel dileklerle.

* * *

Altındere. Türk Elçiliğine.

Ulupamir.

Dublin 2-B.1989.

Van Erciş.

Mektup gönderildi

Elçiliğimizi ziyaret eden İrlandalı yazar Peter Somerville-Large köyünüze verilen yakı 22 Haziran 1989 tarihinde İstanbul'a getireceğini bildirmiştir.

Henüz vahşi oldukları için yaklara açık ağıl veya buna benzer açık bir alanda bakılmasını rica etti. Size adı geçen şahsın gönderdiği mektubun bir nüshasını da gönderdik. Yaklar, İstanbul'dan Ulupamir'e Türkiye'nin Kızılay adlı kurumu tarafından ulaştırılacak.

Saygılarımla

Nesin Bayazet

Türkiye- İrlanda Elçiliği 2. Katibi

* * *

15 Ocak 1990

Rahmankul Hacı'ya, Altındere Harası

UluuPamir Köyü-Erciş, Van- Türkiye

Muhterem Rahmankul,

Mektubunuzu aldım, çok mutlu oldum. Bahsettiğiniz yakların gebe olmaması beni üzdü.

Ben ve Peter (geçen sene benimle beraber gelen sakallı adam) gelişmelerin takipçiyiz. Herhangi bir şey olursa size mektupla bildireceğim.

Sizleri özellikle Kırgız gençlerini heyecanlandıracak bir planım var. Oğullarınızdan Malik ve Ekber'in Pamir'deki gündelik yaşamı konu alan güzel resimleri hala aklımda. Eğer Afganistan'daki siyasi şartlar uygun olursa Malik ve Ekber'i de yanıma alarak tekrar Vahan'a seyahate çıkmayı istiyorum. Kırgızların yaşamlarını, örf ve adetlerini konu alan resimleri bir araya getirmeyi arzu ediyorum.

Eğer planım çocuklarınızın ilgisini çekerse doğrusu çok mutlu olurum. O zaman neler yapmak gerektiğini hep birlikte konuşurduk. Dişi yakları getirdiğim zaman belki bu konu hakkında konuşuruz.

UluPamir halkına dua ve selamlarımla. Yeni yılınız kutlu olsun.

İrlanda, So Dublin

Peter Somerville-Large

BAŞVURU MEKTUBU

Pamir Kırgızlarının son hanı Rahmakul Caparkul Oğlu'nun doğumunun 100. Yılı'nın resmi düzeyde kutlanması için müracaat etmiş bulunmaktayız. Rahmankul Han ömrünü milletine adanmış, Avrupa ve Asya'da Kırgızların tanınmasını sağlamış büyük bir insandır.

Remy Dor 1975-1995 yılları arasında Rahmankul Han ve Pamir Kırgızlarıyla ilgili ciddi araştırmalar yapmıştır. Eserlerinde Rahmankul Han'ın yönettiği Pamir Kırgızlarının dili, kültürü ve yönetim sistemi hususunda doyurucu bilgiler yer alıyor.

Aşağıda Pamir Kırgızları hakkında yapılmış bazı çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

1955 yılında Kırgız kültürünü inceleyen gazeteci Franc Shor Amerika'da National Geographic dergisinde Pamir Kırgızları ve Rahmankul Han hakkında yazılar yayınladı.

Eldenburg 1965-68 yılları arasında, Pamir'de yaşayan Kırgızlar üzerine Almanya'da çeşitli yazılar yazdı.

1972-1977 yılları arasında Marko Polo'nun yolunu takip ederek Pamir'e giden turistler Kırgızların yaşamlarını, kültürlerini incelemiş ve bu konu hakkında dergilerde çeşitli yazılar yazmıştır. Bu dergilerdeki bazı resimler bugün G. Aytiev Müzesinde bulunmaktadır. 2012 yılında Bişkek'te "Bir başka Seyahat" adlı bir sergi gerçekleştirilmiştir. Sergiye, Rahmankul Oğlu Ekber ve Almanya'dan Pamir konusunda araştırmalar yapmış olan Ella Mayer'in çalışmalarını tanıtmak gayesiyle Bernard Repond (İsviçre) katılmıştır.

"The Kirghiz and Wakhi of Afghanistan: Adaptation to Closed Frontiers and War" adlı kitabın yazarı Profesör

Doktor Nazif Şahrani, Kırgızların kültürel hayatları hakkında çok önemli çalışmalar yapmıştır.

Rahmankul Han'ı tanıyanlar, onun her daim "Ben Kırgızım, Kırgızistan benim vatanım" dediğini belirtiyorlar. Kırgızları dünyaya tanıtmak, onların kültürünü, el sanatlarını ve halka dayalı yönetim sistemlerinin üstünlüklerini anlatmak konusunda ciddi hizmetleri olmuştur. Rahmankul Han, "dünyanın çatısı" olarak bilinen ve ağır tabiat koşullarının hüküm sürdüğü bir coğrafyada halkına kol kanat gerdi, onları "küçük bir devletmişçesine" özgürce yönetti. En önemlisi "Kırgız" olmaktan hep gurur duydu. Kırgızları dünyaya tanıtmak için dünyanın neresinden olursa olsun gazetecileri, tarihçileri, Türkolog ve filologları Pamir'e davet etti. Turizmi geliştirdi. Oraya gelenler için uygun bir ortam hazırladı. Turistleri ve araştırmacıları kendi evinde aylarca misafir etmişti.

Rahmankul ömür boyu milletine, vatanına kavuşmayı arzuladı ancak ömrü vefa etmedi. Dünyanın pek çok ülkesinde tanınan bu insanın yaşamı henüz tam olarak araştırılmış ve gerçekler ortaya çıkarılmış değildir.

Rahmankul Han 1912 yılında Pamir'de doğdu. Buraya farklı yerlerden iltica eden Kırgızlara ve farklı milletlerden pek çok insana liderlik eden Han'ın bu sene doğumunun 100. yılı.

Rahmankul Han israfa karşı olmuştur. Bu yüzden israfa sebebiyet veren bir takım icraatlara gerek yok. Çok arzu ettiği halde kavuşamadığı vatanında isminin yaşaması için bir takım girişimlerin yapılması en doğrusu olacaktır. Naaşının yurt dışında olması bizim için üzüntü kaynağıdır. Zaman geçtikçe mezarının unutulmasından ve sonunda kaybolup gitmesinden endişeleniyoruz. Fakat herhalde tarihte benzeri görülmemiş böyle bir talihsizlik ancak vefasız bir halka yakışır.

Türkiye’deki Kırgızların zaman içinde benliklerini kaybetmeleri ihtimali vardır. Çünkü gençler yavaş yavaş Kırgız dilini ve tarihini unutmaya başladı. Kırgız Cumhuriyetinin bugünkü kötü durumu ve ülke dışında yaşayan Kırgızlara karşı kayıtsız kalması durumu daha da kötüleştirmektedir.

Rahmankul Caparkul Oğlu Afganistan, Çin, Türkiye, İtalya, Almanya, Amerika, Fransa, İsviçre, Rusya ve Orta Asya halklarıyla diplomatik ilişkiler kurarak halkın birlik ve beraberliğinin sağlanmasında büyük başarılar elde etmiştir.

Sayın Cumhurbaşkanı,
Sayın Meclis Başkanı,
Sayın Başbakan,

Rahmankul Han’ın doğumunun 100. yılı kutlamaları ile ilgili olarak:

Bişkek’in büyük caddelerinden birine isminin verilmesi,

Bişkek’te “Rahmankul Han” adında, Pamir Kırgızlarını anlatan bir tarih ve etnografya müzesinin kurulması,

Cusup Balasagun ve Manas gibi üniversitelerde onun hayatının anlatıldığı konferansların düzenlenmesi,

Ekim ayının sonunda Filarmoni’da Rahmankul Han’ın doğumun 100. yılı için resmi düzeyde bir anma toplantısının düzenlenmesini isteriz.

Rahmankul Oğlu Akbar Kutlu
Rahmankul Oğlu Musaddık Kutlu
Camankulova Ayımkan Kenceeva

Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı
Atambaev Almazbek Şarşenovıç'e,

Kırgız Cumhuriyeti Başbakanı
Babanov Ömürbek Toktogulovıç'e,

Medeniyet ve Turizm Bakan'ı
Cunusov İbragim Koconazarovıç'e

BAŞVURU MEKTUBU

Sayın Cumhurbaşkanı,
Sayın Başbakan,
Sayın Bakan,

Biz Rahmankul Han'ın Türkiye'de yaşayan halkı,
çocukları ve akrabalarını.

Amacımız, ömrü boyunca Kırgızlar için yaşayan,
Kırgızları Avrupa ve Asya'ya tanıtan, Kırgız
medeniyetini, tarihini, edebi eserlerini, gelenek ve
göreneklerini yaşatan ve bugünlere getiren, Pamir
Kırgızlarının son hanı Rahmankul Han'ın yüce ismini
ölümsüzleştirmek.

Büyük bir tarihi şahsiyet olarak Pamir Kırgızlarının
son hanı Rahmankul Caparkul Oğlu'nun isminin
Bişkek'teki büyük caddelerinden birine verilmesini ve
parklardan birinin içine heykelinin dikilmesine dair bir
karar çıkarılmasını, devlet tarafından bu konuda bize
yardım edilmesini talep ederiz.

Sayın Cumhurbaşkanı, Sayın Meclis Başkanı, Sayın
Başbakan, Sayın Bakan,

Talebimizin yerine getirileceğini umar, şimdiden
teşekkürlerimizi sunarız.

Rahmankul Han'ın Çocukları,

Ekber Kutlu, Malik Kutlu, Musaddık Kutlu, Ulupamir
Köyü'nün Muhtarı Kasimbek Varol, Tarihçi A. K.
Camankulova (Ulupamir Köyünün Tarihini İnceleyen Uzman)

* * *

Çüy Oblusu, Sokuluk Rayonu.
Miçurin Köçösü
Nomer -5 üy. 16.kv.
Ayımkan Kenceeva'ya

Bakanlığa yapmış olduğunuz müracaatın neticesi aşağıdaki gibidir:

Kırgız Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı A. Atambaev'e, Kırgız Cumhuriyetinin Eski Başbakanı Ö. Babanov'a, Kırgız Cumhuriyeti Parlamento Başkanı A. Ceenbekov'a yaptığınız müracaata bakanlık 8 Ağustos 2012 tarihinde 04-2/824 numaralı yazı ile cevap vermiştir.

Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Rahmankul Caparkul Oğlu'nun doğumun 100. yılı anısına düzenlenen etkinliklerin hazırlanması ve gerçekleştirilmesi hususunda bir plan hazırlanması talebinde bulunmuştur.

Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti'nin istediği şekilde hazırlanan etkinlik planı, bakanlıklar ve ajanslar ile yapılan anlaşma metinleri de eklenerek 9 Kasım 2012 tarihli 04-2/986 numaralı yazı ile tekrar Kırgız Cumhuriyeti Hükümetine gönderilmiştir.

Başvurunuzda belirttiğiniz meseleler Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti talimat verdiğinde değerlendirilecektir. Şu anda Kırgız Cumhuriyeti Hükümetinden talimat gelmediğini bildiririz.

Bakan Vekili K. Bazarbaev

14.12.2012.

* * *

**MEDENİYET VE
TURİZM BAKANININ VEKİLİ
BAZARBAEV KUDAYBERGEN
BAZARBAEVİÇ'E**

Sayın Kudaybergen Bey,

Bakanlıktan 14.12.2012 tarihinde gönderilen 384 sayılı yazı bana ulaştı. Teşekkürlerimi arz ederim.

Dikkatinizi tekrar gökyüzüyle kucaklaşan yüce dağlarda yaşayan Kırgızların son hanı Rahmankul Caparkul Oğlu'nun doğumun 100. yılının Bişkek'te kutlanması meselesine çekmek isterim. Bu programın gerçekleştirilmesi için gereken finansal kaynağın devlet tarafından temini zor olduğu için yakın bir tarihte Türkiye'de Van ili Erciş ilçesinde bulunan Ulupamir Köyü'ne gittim. Orada Rahmankul Han'ın çocukları ve köy halkı ile görüştim. Bu meseleyi şu şekilde çözmeye karar verdik:

- Müze açmak mümkün olmayacağı için Rahmankul Han'a ait bir kısım eşyalar, önemli vesikalar ve resimlerin tarih müzesine bağışlanması ve orada bir hafta sürecek bir serginin düzenlenmesi konusunda yardımlarınızı rica ederiz. Bahsi geçen eşyaları Türkiye'den kendi imkanlarımızla getireceğiz.
- Kendi masraflarını kendilerinin karşılaması hususunda dış ülkelere gelecek davetlilerle konuşuldu.
- Misafirlerin ağırlanması, programın yapıldığı günün akşamı verilecek yemek, kitap basımı, davetiyelerin,

15 madalya ve plaketin hazırlanması, 40 adet çerçeveli fotoğrafın ulaştırılması için gereken finansal desteği sponsor Roza Kutlu ve Metin Keskin sağlayacaktır.

- Cusup Balasagun, İ. Arabayev ve Manas üniversitelerinde düzenlenecek konferansların giderlerini Roza Kutlu karşılayacaktır.

Göndermiş olduğum mektubun üzerinden bir hayli zaman geçti. Biz Rahmankul Han'ın çok arzu ettiği halde kavuşamadığı vatanında adının yaşatılması hususundaki önerimizi sizlere bir kere daha iletmek isteriz.

Camankulova, A. K.

10.01.2013.

* * *

Bu şiir Rahmankul Han'ın ressam olan oğlu Malik Kutlu'ya ait. Kendisi vefat ettiği için nakaratlarda herhangi bir değişiklik yapmadan şiiri, ben Bayas Tural yeniden düzenledim. Fakat muhtevada Malik Kutlu'nun düşünceleri olduğu gibi verildi.

KAVUŞTU ÖZGÜRLÜĞÜNE KIRGIZLAR

*Kavuştı milletim özgürlüğüne,
Hasretle beklenen güneş doğdu toprağıma,
Göğü yeri birlikte kucaklarcasına,
Ey Ala Too sığmıyor içim içime,
Ben değil de kim sevinsin Ala Too!
Bu coşkuya hiçbir yürek, dayanamaz Ala Too!*

*Çüy'den öte Narın'a, Oş'a, Alay'a,
Ulaşsın sesin batıya, dört bir yana,
Ülkem büyüsün; kuşatsın her yanını,
Kendisini bekleyen güzel talihi, bahtı
Ben değil de kim sevinsin Ala Too!
Bu coşkuya hiçbir yürek, dayanamaz Ala Too!*

*Dalgaları dağlara çarpıp duran,
Isık Gölüm, gördükçe seviniyorum,
Atalarımın yürüdüğü yollara şükran,
Ki göğün diğeri olan zirvelere ulaşan,
Ben sevinmeyim kim sevinsin Ala Too!
Bu coşkuya hiçbir yürek, dayanamaz Ala Too!*

*Özgürlük bir güneş, ısıtsın tüm halkımı!
Dostlar bizi görsün de sevinsin,
Ala Too'dan Pamir'e ulaşsın sesim,
Yankısını bütün âlem işitsin,
Ben değil de kim sevinsin Ala Too!
Bu coşkuya hiçbir yürek, dayanamaz Ala Too!*

RAHMANKUL HAN'IN VASIYETİ

Rahmankul Han ömrünün sonunda kadar Kırgız olmakla gurur duydu, halkı için yaşadı. Afganistan'dan Türkiye'ye gelmiş olan Kırgızların akıbetini düşünmek, onlar için duyduğu endişe sonunda onu yatağa düşürdü.

O dönemlerde yaşanan ilginç bir olay hala herkesin aklındadır. Van gölünün sahiline yerleşen Kırgızların çocukları Erciş'te okula başladı. Okuldaki öğrenciler, şehrin sakinleri, öğretmenler kısacası herkes onlara "Afganlar" demektedir. Han bunu duyunca kalkar Erciş'e gider. "Biz Afgan değiliz, çocuklarımıza Afgan demeyi bırakınız. Biz büyük Kırgız milletinin mensuplarıyız. Siz Türkler de Kırgızlarla akrabasınız." der.

Rahmankul Han'ın hastalığı zamanla ilerler. Bu yüzden Erzurum'da hastanede tedavi altına alınır. Artık âhirete yolculuk vaktinin gelip çatıldığını fark eden Han, yakın dostu Cumabay'a vasiyetini söyler ve dikte ettirir. Sözlü bir kültürle yetişse de yazının kalıcılığının ve öneminin farkındaydı. Bu yüzden vasiyetinin yazılı olmasını istemiştir. Bu sayede bugün vasiyetinde yazılanları buraya aktarabiliyor ve aslının bir kopyasını da verebiliyoruz.

"Kaderlerini benim ellerime teslim eden, bana itaat eden halkımdan ben razıyım. Öbür dünyaya giderken onların sırtlarında ne kadar ağır yük varsa hepsini götürmeyi ve bu dünyada rahat bir hayat sürmelerini isterdim.

Biz Kırgızız. Afganistan'da, Çin'de, Pakistan'da veya Türkiye'de nerede yaşarsak yaşayalım bu böyle. Kırgız evladıyım diyen hiç kimse dilini, dinini, benliğini kaybetmesin; özgürce yaşasın diye geldim buralara. Kırgız olduğunuzu hiçbir zaman aklınızdan çıkarmayın.

Allahu Teâlâ rızkî ve bereketi öz dilini, benliğini muhafaza edenlere ihsan eder. Kırgızların geleceği aydınlık!

Kırgızlar, vatanlarını aziz bilerek yaşayan bir halktır. Kırgızistan'ın ana vatanınız olduğunu unutmayın. Fakat oraya bir daha gitmeyeceğiz dersiniz bu sizin kararınızdır. Yaşanan değişikliklere alışamama ihtimaliniz de var. Çünkü bazılarınızın doğduğu yer Pamir, bazılarınızın doğduğu yerse Van. Ana vatanınızı aziz bilip Kırgızistan topraklarına yerleşmek için gidebilirsiniz. Fakat kismette Ulupamir'de yaşamak varsa ona da şükredin.

Dünyada Kırgız atlarının nal seslerinin duyulmadığı bir yer var mı? Nerede olursa olsun Kırgızların yüzyıllardır soylarını, dillerini ve benliklerini koruduğunu; başka milletlere karışıp kaybolmadığını bilmek, unutmamak gerekir. Ben her zaman Kırgızların birlik ve beraberliğini; devletlerinin “kutlu” olmasını Yüce Allah'tan niyaz ediyorum.”⁹³

93 Vasiyet, Rahmankul Han hastanede yatarken yazıldığı için tamamlanamamıştır. Vasiyetin bir kısmı, o vefat edinceye kadar hastanede onun yanında olan Cumabay, Hudayar, Süphankul, Aytmambet ve Mahmut Hacı'ya söylediklerine dayanarak tamamlandı.

SON SÖZ YERİNE

Kitabımıza, tanınmış yazar E. Tursunov'un sözleriyle son verelim istedik. "Hemen hemen 70 yıl içerisinde özgürlüğe, eşitliğe kavuştuk, bu konuda kapitalistleri de geçtik" sözünün söylendiği Sovyetler Birliği'nde oldukça kanlı, kargaşa dolu, bir çok hadise yaşandı. Bu trajedilerin üstü şaşalı sloganlarla örtüldü, olaylara sahte üzüntülerle karşılık verildi. Kolhozlaştırma, sanayileştirme, baskı, savaştan sonra kırsal kesimin iflas eden iktisadi hayatı... Kaç insanın kanı döküldü, kaç günahsız insana kıyıldı, kaç insan hapisane köşelerinde çürüdü? Sayılarının milyonları bulduğu tahmin ediliyor.

Uluslar asimile edildi, insanlar bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Örneğin, Oyrat, Buryat, Şor, Hakas, Saha, Nanay, Koryak, Aleut gibi Sibiry'a da meskun milletler ana dillerinden, benliklerinden, geleneklerinden ve törelerinden koptu, dış görünüşleri hariç her şeyleriyle Ruslaştırıldı.

Tatar, Başkurt, Adıgey, İnguş, Balkar, Kabarda, Çeçen, Karaçay, Karakalpak, Acar, Çerkes gibi bağımsız bir ülke olmaya kalkışan halkların hukukları ayaklar altına alındı, onların birer millet olmalarını sağlayan özellikleri yok edildi. "**Советский народ - новая историческая общность людей** (Sovyet Halkı- Yeni Tarihsel Toplum)" şeklindeki sun'i görüşlerle gizlenmeye çalışılsa da aslında hep Rus İmparatorluğunun menfaatleri gözetildi. Diğer ulusların ne yaşadığını umursayan olmadı. Onlar da ebedi olduğuna inandıkları 'halkların dostluğuna (!)' inanıp kaderlerine razı oldular.

Ruslar SSSR'in bütün topraklarına çil yavrusu gibi

dağıldı. Şimdiyse “**Из насиженных мест не трогайте нас** (Bize dokunmayın)” diyerek üste çıkıyor, zorla yerleştikleri topraklardan gitmek istemiyorlar. Gelen sadece onlar değildi, onlarla birlikte içki geldi. Gençler hırsızlığa, fuhşa, huşunete, babasını öldürüp annesine zulmetmeye başladı. “Eğer medeniyet buysa olmaz olsun!” diyenlerin sayısı hiç de az değildi. Geçmişte Kırgızlarda alkol bağımlılığı, madde bağımlılığı, fuhuş, dolandırıcılık, serkeşlik, mafya, rüşvet, adam kayırma gibi şeylerin hiç birisi yoktu. Pazar ekonomisi milletçe yıkılışımızın en büyük sebebi oldu. Rahmankul’un halkı bu değişimlerin hiç birine maruz kalmadı hatta bunların adını bile duymadı.⁹⁴

Hakikat bu. Şimdi bazıları “Onlara nazaran bizim durumumuz daha iyi değil mi” diyebilir. Fakat bizim soylularımız ve aydınlarımız represya döneminde yok edildi. Onlarsa bu zümreyi muhafaza etti. Bu çok önemli bir husus.

Soylularını kaybeden bir ulusun hayvandan farkı kalmaz. Hangi millet güçlüyse ona itaat ederek yaşamaya devam eder. Tahakküm edene karşı ancak soylu zümre karşı koyabilir. Çünkü soyluların halktan farkı şudur: onlar yalnızca kendilerinin değil milletin de şuurunu, haysiyetini taşır. Bu yüzden şuurunu ve haysiyetini kaybetmiş bir halk başka milletlere boyun eğer ve sadece kendisine emredileni yapar. Hizmetlerine karşılık verilen artıkları yer ve bir köle olarak hayatına devam eder.

Rahmankul yalnız kendini düşünseydi sahip olduğu sürüleri satıp altına dönüştürür ve ailesini alıp yurt dışına kaçardı. Ama böyle bir şey olmadı. Onuru ve şerefi buna müsaade etmedi. Sahip olduğu terbiye ve damarlarında dolaşan kan başkalarınınkinden farklıydı. O, gerçekten de Kırgızların sahip olduğu soylu insanlardan biriydi.

94 E. Tursunov, age., s.83-84.

Sovyet ideologlarının “Rahmankul Han, kendi menfaati için halkı peşinden sürükledi” şeklinde bir iddiaları vardı. Öncelikle şöyle bir soru sormak gerekiyor: Onları peşinden sürüklemeyi nasıl başardı? Çünkü bu halkın içinde akıllı, şeref ve onuruna düşkün insanlar da vardı. Hadi 20 veya 50 kadar adamı yanına alsın. Kendisine yük olacak 1500 insanı ne yapsın? Rahmankul bir çok dili rahatlıkla konuşuyordu. Yurt dışındaki dostlarından yardım isteyebilir, istediği ülkeye gidip rahat bir hayat sürebilirdi. İkincisi, Rahmankul her dediğini hiç sorgulamadan yapacak kadar halkı mankurt ve safdil göstermek doğru değildir. Hatırlayalım, Rahmankul Çin’e giderken yanına çok az insan almış ve hanlık payesinden de vazgeçmişti. Rahmankul Çin’den dönünce halk onu ikinci defa han seçti. Pakistan’a gitmeden önce meclisi toplamış, durumu olduğu gibi anlatmış ve ailesini alıp gitmek için izin istemişti. Fakat meclis Han’la beraber olmayı, birlikte hareket etmeyi seçti. Ayrıca Pamir’de kalmaktan yana olan, yaşadığı toprakları terk etmek istemeyenler de vardı. Nitekim istedikleri gibi oldu, orada kaldılar.

Hepimiz şahidiz, Akaev ve Bakiev halkı ve ülkeyi soydu. Kaçarken altınlarını yanlarına almayı da ihmal etmedi. Böyle bir şeyi Rahmankul asla yapmazdı. Çünkü atacağı her adımda halkını düşünen bir liderdi. İşte bunun için insanlar onun peşinden gitti. Bizzat şahit olanların dediği gibi Rahmankul, Pamir’de kalanlara sürülerinden bir kısmını verdi. Kendisiyle gelenlere sürülerin kalanını bölüştürdü. Bütün bunları düşündüğümüz zaman o dönem dışarıdan gelen insanların Pamir Kırgızlarını bizden daha iyi tanımış ve anlamış olduğunu fark ediyoruz.

Tam da burada şunu söylemek gerek, Biz Rahmankul Han’ı karalayan yazarların tümünün suçlu olduğu iddiasında değiliz. O yazarların arasında “Rus

şovenistleri” kadar “Sovyetçi, Sovyetlere inanmış” kişiler de vardı. Birinci grup bile isteye bunu yaparken ikinci grup yanılarak yaptı.

İkincisi, Rahmankul Han’ın hiç hata yapmadığı iddiasında değiliz. Ancak her ne olursa olsun halkının iyiliğini istedi, halkına samimiyetle hizmet etti.

Üçüncüsü, biz ulu Kırgız milletin evlatlarına Rahmankul Han ve onunla olan Kırgızları ayıplamak yakışmaz diye düşünüyoruz. Zira onlar ne kadar sıkıntı ve eziyete maruz kalırlarsa kalsınlar hür yaşadılar, kimseye boyun eğmediler. Bizse bir asırdan daha uzun bir süre Rus imparatorluğunun boyunduruğu altında yaşadık. Onun içindir ki başka bir milletin egemenliği altında yaşayan bizler, kimseye boyun eğmeyen bir avuç soydaşımıza “Sizler yanlış yaptınız” diyebilir miyiz?

Dördüncüsü, “Başka bir devletin tahakkümü altında yaşamış olsak bile çağdaş medeniyetin getirdiği bir kısım nimetlere ulaştık. Onların çoğuysa yaşamlarını yitirdi veya cahil kaldı” diyenler var. Ancak kölelere ait olabilecek bu sözler sahiplerinin kendilerini aklama gayretinden başka bir şey değildir! Çünkü sadece bir köle hürriyetin ne olduğunu bilmez, nasıl bir şey olduğunun idrakine varamaz. Onu korumak için mücadele etmeye manevi olarak da güç yetiremez. Böyle bir insanda gurur da olmaz. Öyle veya böyle, bir şekilde hayatını idame ettirmesi ona yeter. Bu yüzden derler ki hür bir adam oğlunu uzun bir yolculuğa uğurlarken “Nerede olursan ol adam ol” dermiş, esir olansa “Nerede olursan ol selamette ol” diye uğurlarmış oğlunu.

Şunu itiraf etmeliyiz, Pamirli Kırgızlara kıyasla bizim -asıl büyük çoğunluk olarak- kayıplarımız bir hayli fazla. Yaşanan iki defa repressyanın (1937, 1953) sonucunda ulusun aydın ve soylu tabakasını bütünüyle kaybettik. İşte bunun için kendi vatanımızda yaşarken

Орбунангадан Гайт токобон.

Үчкиттүү элим, жүрүмү, миллатым. Силерге жүрөктөн
салам айтам. Силерге сөзүм ушул: "Билемдер канча замандан
Бери ээрүүгө калдым. Бизим анча жакшы эмес. Ошон үчүн
дагы көп доктурга көрүнүшүңүз. Эрдүүлүгүңө кеттим.
Нинаамаах буне ээрүүгө кутулуп келип араарда Бизим
Эгерде максатыма жетпей 94йкөрдөн айтсам, дуа кылыла.
Аман, майгайдары Бизди, душ Бизди, душман кылыгы Бизди
учуртагыла. Аманатан тилеп Бурдуктен, итти жак кылыктап
абырылагыла.

Аманга аманат.

Аман Сахиокуе Лан

Ruslaştık. Milletin başına ülke yönetmenin ne demek olduğunu bilmeyen insanlar geçti. Sovyet Hükümeti bunları eğitti ve ülke yönetiminde çeşitli mevkilere getirdi. Öz milletine olan vefasından dolayı, Ruslara karşı şeref ve onuruyla hareket ettiği için “miliyetçi”, “turancı”, “pantürkist” diye yaftalanan aydın ve soylu zümre iki defa kıyıma maruz kaldı. Milli şuurumuz darbe aldı, güzel gelenek ve adetlerimizin çoğu unutuldu. İçki içmeyi, sigara içmeyi marifet bilen mankurt ve bön bir toplum haline geldik. İşte bu yüzdendir ki 21 yıldan beri Allah’ın bize lütfettiği özgürlüğü koruyamıyor, hor ve hakir bir vaziyette yaşıyoruz.

Seçkin ve aydın zümre korunmuş olsaydı bu böyle olmazdı. Çünkü bu zümre sayesinde millet bir ve beraber olabilir, bir devlet kurup özgür yaşayabilir. Bundan dolayı her millet bu insanları “asil (aristokrat)” diye adlandırır, onlara hürmet gösterir. Yok olmamak için millet bu zümreyi bizzat kendisi muhafaza eder. Kısaca söylemek gerekirse, milli şuur, milli hafıza ve milli haysiyet olarak adlandırılan yüce ve kutsal değerler bu soylu insanların sayesinde varlığını sürdürür.

Bugün biz onları “uluttuk elita (milli elit)” diye uluslararası bir terimle adlandırıyoruz. İyi ya da kötü bugün elit bir zümremiz var ancak milli elitimiz yok. Hala oluşmadı. Bu yüzden milli şuura sahip insanlara şu an değer verilmiyor. Eğer milli elit zümresi oluşmazsa toplum gelişmez. Toplum gelişemezse gerçek anlamda bağımsız bir devlet kuramaz.

Son olarak mukayese açısından söylenebilecek birkaç söz var. Bugün bahsini ettiğimiz Rahmankul Han Kırgızları Türkiye’ye tek başına üç uçakla götürttü. Koskoca Kırgız devleti bugün trenle bile onları ana yurtlarına geri getiremiyor. Bunun sebeplerinden biri maddi gücünün olmamasıysa bir diğer sebebi de

devlet ricalimizin uluslar arası arenada bir ağırlığının olmamasıdır. Şunu da unutmamak gerekir, siyasi liderlerimiz halkı için ömrünü adayan milliyetperver liderler değil. Bu durum bile Rahmankul Han'ın nasıl büyük bir insan olduğunu ve milleti için ne kadar ihtiyatlı ve özverili davrandığını açıkça göstermektedir. Allah şahit ki böyle bir insana “kötü” diyen kişinin aslında kendisi iyi biri değildir ve bir gün soyu kuruyacaktır.

PROJE

KIRGIZ CUMHURİYETİ HÜKÜMETİNİN TALİMATI

Kırgızların önemli tarihi şahsiyetlerinden Rahmankul Caparkul Oğlu'nun doğumunun 100. yılı kutlamaları dolayısıyla yapılacak etkinlikleri hazırlamak ve gerçekleştirmek amacıyla;

A. Organizasyon komitesi aşağıdaki şekilde düzenlensin.

Komite Üyeleri:

1. K. A. Talıbaeva, Kırgız Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı, Organizasyon Komitesinin Başkanı,
2. M. E. Sabirov, Kırgız Cumhuriyeti Parlamento Üyesi, Komite Başkan Vekili,
3. A. C. Azırankulov, Çüy Bölge Valisi, Komite Başkan Vekili,
4. İ. K. Cunusov, Kırgız Cumhuriyeti Medeniyet ve Turizm Bakanı, Komite Başkan Vekili,
5. T. A. Sariev, Kırgız Cumhuriyeti Ekonomi ve Özelleştirme Bakanı,
6. K. C. Sadikov, Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Bakanı,
7. İ.Ş. Ömürkulov, Bişkek Belediye Başkanı
8. A.E. Erkebaev, Kırgızistan Milli İlimler Akademisi Başkanı (anlaşma uyarınca)

9. K.T. Ortobaev, Televizyon Radyo Kurumu Genel Direktörü,
 - 10.Ş. Abdrakmanov, Kırgızistan Özel EL TR Televizyon ve Radyo Kurumu Direktörü,
 - 11.B. Orunbekov, Kırgız Tuusu Gazetesi Baş Redaktörü,
 - 12.M. Osmonov, Erkin Too Gazetesi Baş Redaktörü,
 - 13.T. M. Slatşeva, Slovo Kırgızstana Basımevinin Direktörü, Baş Redaktör,
 - 14.A. K. Kenceeva, Sosyal Görevli.
- B. Organizasyon komitesi yıldönümü etkinliklerinin planını hazırlasın
- C. Yıldönümü etkinliklerinin masrafları hibe ve yardımlardan karşılsın.
- D. Bu talimatın yerine getirilip getirilmediğini denetleme işi Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti organlarından Sosyal Yardımlar Bölümüne verilsin.

REFERANS GÖSTERİLEN GEREKÇE

Kırgızların önemli tarihi şahsiyetlerinden Rahmankul Caparkul Oğlu'nun doğumunun 100. yılını anma töreninin hazırlıkları için Kırgız Cumhuriyet Hükümetinin talimatıdır.

Rahmankul Caparkul Oğlu Güney Kırgızistan'da Çoñ Alay bölgesinde doğmuştur. 1949 yılında Sovyet Hükümetine karşı çıkarak Çin'e kaçar.

Pakistan sınırlarına yakın Miñ-Teke adlı yere yerleşir. Çinli bekçileri, yaşadığı yere misafir olarak davet eder ve onları öldürerek silahlarını alır, ardından Küçük Pamir'e gider.

1964'te kendisini Kırgızların lideri olarak ilan eder ve Afganistan'daki Loya Jirga'ya (Afganistan Parlementosu) katılır.

1978 yılında Afganistan'da, Kremlin tarafından düzenlenmiş olan Saur inkılabından sonra, Kabil'in desteğini kaybederek aynı yılın temmuz ayında Kırgızlardan büyük grup ile Küçük Pamir'den Pakistan'a göç eder.

Gilgit vadisinin sıcak iklimi, açlık ve bulaşıcı hastalıklar Kırgız mültecilerin sıkıntı çekmesine sebep olur.

Bazı kaynaklara göre Rahmankul Han ABD'yle, Kırgızları Alaska bölgesine götürmek için görüşmeler yapar.

1982'de Rahmankul Han 293 aileyi (1138 kişi) uçakla Türkiye'ye getirir ve buraya yerleştirir. (Van gölünün kıyısına).

Bazı aileler Pakistan’da kalırlar veya Afganistan Pamiri’ne döner.

Kırgızistan’da Sovyet rejiminin yıkılmasından sonra Rahmankul’la ilgili olumsuz değerlendirmeler son buldu.

Ancak çok daha önceden Fransız Türkolog Remy Dor Rahmankul’u bilgili ve akıllı bir siyasetçi olarak tarif etmiştir.

Sovyetlerden sonra Van’daki Kırgızlar Kırgızistan’a gidip gelmeye başladılar.

Kırgızistan Kültür ve Turizm Bakanı İ.K. Cunosov

DÜZELTME

1. Belgedeki “kendisini han ilan edip..” şeklindeki ibare hiçbir dayanağı olmayan ve olumsuz bir izlenim uyandırmak için Sovyet ideolojisinin yaptığı kasıtlı bir yorumdan ibarettir. Bu yüzden bunu devam ettirmek, tekrar tekrar dile getirmek doğru değildir. Rahmankul ile birlikte yaşayan, onu kendi gözleriyle gören karı koca Shorların ve Remy Dor’un söyledikler bir tarafa, A. Muratov’un bu kitapta pek çok kez referans olarak gösterdiğimiz Rahmankul Han adlı eseri, Van’da on yıldan uzun bir süre çalışan Sulayman Kayıpov’un yazdıkları ve henüz elimize ulaşan bazı materyaller Rahmankul Han’ı bizzat halkın seçtiğini göstermektedir.
2. ... Sovyet Hükümeti döneminde, Türkolog Remy Dor gibi bazı yetkin insanların onu ‘ilim sahibi’ ve ‘akıllı bir siyasetçi’ olarak tanımlamaları Rahmankul Han’ın bir insan ve bir siyasetçi olarak nasıl biri olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Rahmankul ile aynı dönemde yaşayanların, onu yakından tanıyanların ve onun hayatını araştıran bilim adamları ve yazarların yazdıklarına dayanarak bizim de onu “ilim sahibi bir kişi ve akıllı bir siyasetçi” diye tarif etmemiz en doğrusu olacaktır.
3. Rahmankul, Rus yönetiminin baskıcı, şovenist siyasetine, halkı ‘zengin ve fakir’ diye ikiye bölüp birbirine kırdırmasına karşı çıktı. Zaman onun haklı olduğunu gösterdi.

4. Son olarak şunu söyleyebiliriz: Avrupalı bir bilginin “Demokrasinin dünyada sadece adı var ama kendisi yok. Pamir’de ben bizzat kendisini gördüm” şeklindeki sözü bizi bir taraftan sevindirirken diğerk taraftan derin düşüncelere gark ediyor. ‘Han’ olarak adlandırılan Rahmankul Hacı’nın yerleştirdiğı “halka dayalı yönetim sistemini” başımızdakiler 20 yıldan beri oturtamadılar. Bu yüzden demokrasiyi Batı’da aramak yerine soydaşımız ve akrabamız olan Rahmankul Han gibi insanların tecrübelerinden öğrenmek daha doğru olmaz mıydı? O zaman Avrupalılar gelip “Demokrasinin dünyada adı var ama kendisi yok, Kırgızistan’da biz onun kendisini gördük” derlerdi!⁹⁵

95 Düzeltmeyi yazan Bayas Tural

KAYNAKLAR

1. A. Muratov, “Acı Sahıb Rahmankul Han- Kıl Çokudagı En Soñku Kırgız Hanı”, *Alam Kırgızdarı Curnalı*, N. 2., 2009
2. A. Muratov, *Rahmankul Han*, Uçkun AK., Bışkek 2004
3. E. Mayer, *Teñir Toodon Kızıl Kumga*, çev. N. Turganbaev, Turar, Bışkek 2011.
4. E. Tursunov, “Acal Aytıp Kelbeyt”, *Biyiktik*, Bışkek 2004
5. E. Tursunov, *Acal Aytıp Kelbeyt*, Bışkek, s.78-79
6. J. B.Shor, *After You, Marco Polo*, 1978.
7. K. Sarzakov, “Oogandık Kırgızdar”, *Kırgızstan Madaniyatı Geziti*, 15.12.1988.
8. K. Sıdıkova, *Çaçılğan Kırgızdar*, Bışkek, 2005
9. K.K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü I-II*, çev. A. Battal Taymas, TDK Yayınları, Ankara 1998.
- 10.Karasaev, *Kamus Nama*, Şam Basması, Bışkek 1996
- 11.*Kırgız Tilinin Sözdüğü*, Kırgız Respublikasının Uluttuk İlimder Akademisiyası Çıngıs Aytmatov Atındagı Til cana Adabiyat İnstitutu, Avrasya Press, Bışkek 2010

- 12.L. Stroilov, “Oogandık Kırgızdar”, *Kırgızdar*, Bişkek 1991, s. 313
- 13.Naciye Yıldız, “Somut ve Soyut Kültürel Miras: Bozüy”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2, Ankara 2007
- 14.Remy Dor, *Oogan Pamirindeki Kırgızdar*, Bişkek 1993
- 15.S. Kayıpv, “Van Kırgızlarının Bilmecelelerine Dair”, *Aalam Kırgızdarı Curnalı*, N. 2, 2009, s. 23
- 16.T. Nasirdinov, “Rahmankul Korbaşı”, *Kırgız Tuusu*, 1998.
- 17.T. Turdubayev, “Vojd Zaoblaçnik Koçeviy”, *Veçerniy Bişkek*, Bişkek 19.05.1998

FOTOĞRAFLAR

*Roland ve Sabrina Pamir'den Hareket Eden İkinci Kervanla Mülk
Ali'den Dönüş Yolunda*

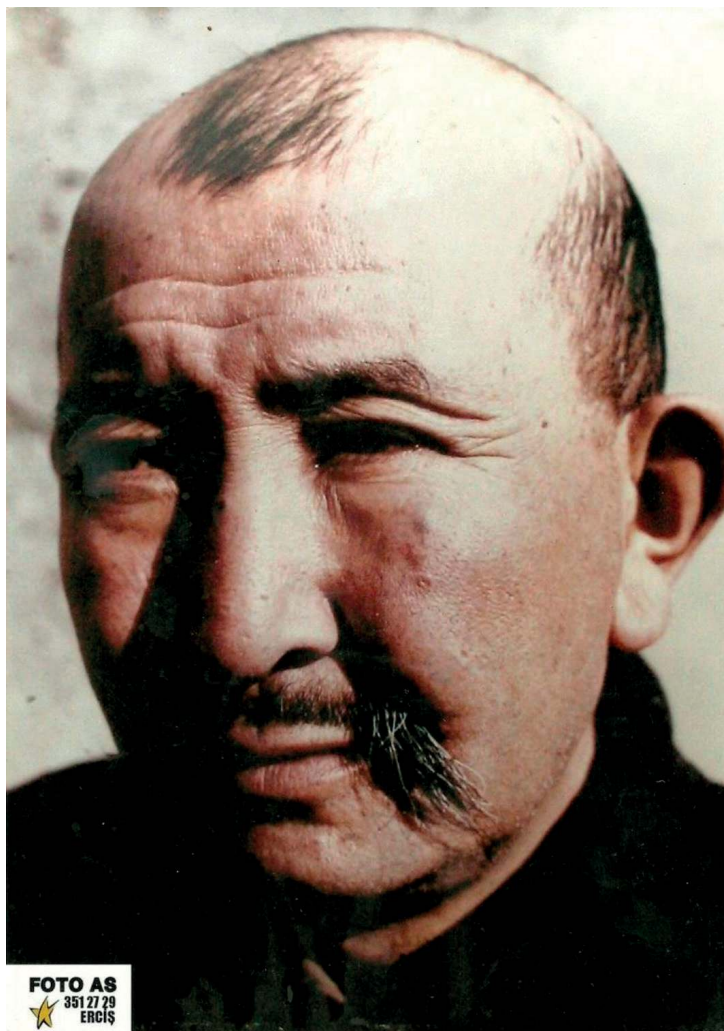

Peter Somerville-Large'ın Gönderdiği Yaklar

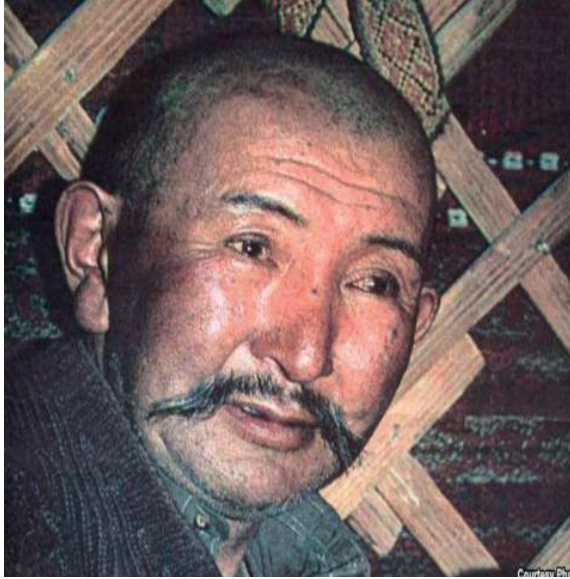
Peter Somerville-Large'ın Gönderdiği İki Yak ve Yavruları

Peter Somerville-Large'ın Gönderdiği Yaklar Türkiye'de

Pamir'de Bozüyün İçinde

Rahmankul Han Çocukları ve Nazif Şahrani ile Birlikte (1983)

Rahmankul Han ve Türkolog Ahmed Bican Ercilasun (1984)

Rahmankul Han Çinli Profesör Hua Çen Hua ile Ankara'da (1988)

Kurban Bayramı

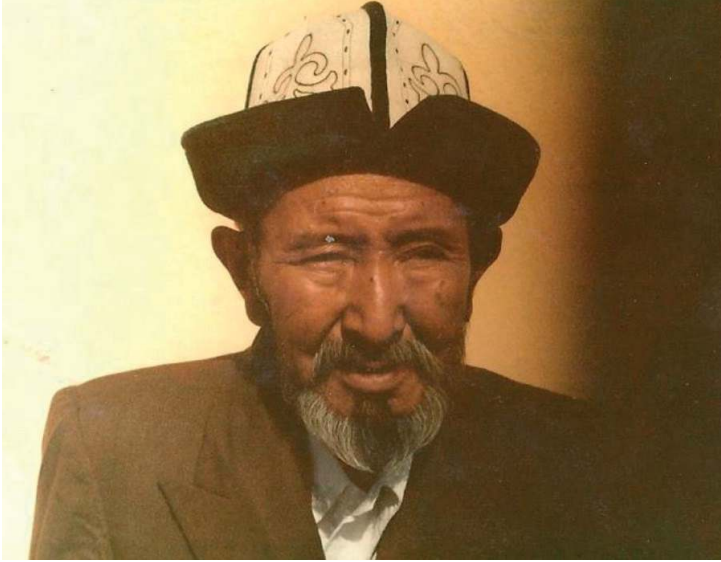
Rahmankul Han Nazif Şahrani ve Köylülerle Birlikte (1983)

Pamir Dağları (1974)

Van - Karagündüz Köyü

Van - Karagündüz Köyü (1983)

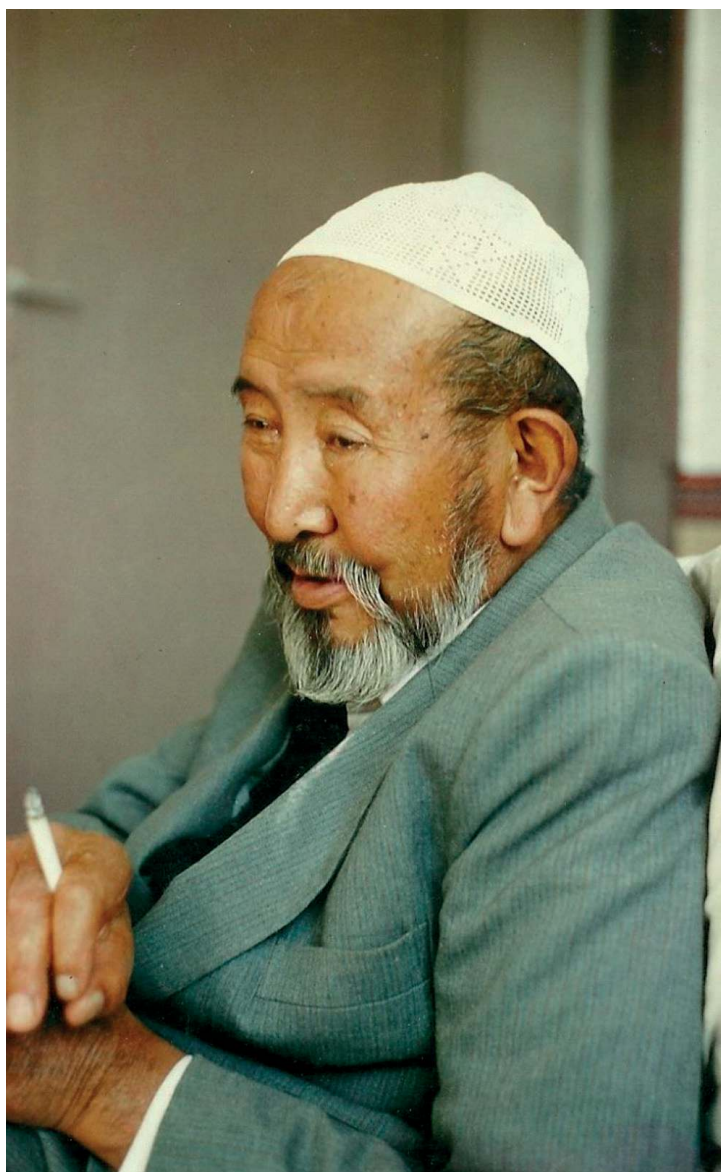
Van - Karagündüz Köyü (1983)

Afganistan - Kabil (1969)

Afganistan - Badahşan (1966)

Van (1989)

Doktor Mirkiyaz'la Birlikte

Van'daki Evinde (1988)

*Afganistan'ın Pişaver Şehrinde Barış Günü Dolayısıyla Tertip Edilen
Konrefans Devam Ederken Afgan Gazeteci Rahmankul Han ile Röportaj
Yapıyor (1987)*

*Doktor Sadık ile (1960)
Vahan - Pamir*

Pakistan'da, Türkiye'ye Gitmek İçin İşlemler Devam Ederken

Rahmankul Han'ın Eşlerinden Bibi Havva (2010)

Rahmankul Han'ın Küçük Kızı Kanikey ve Arkadaşı

Rahmankul Han'ın Eşlerinden Tolunbibi (2005)

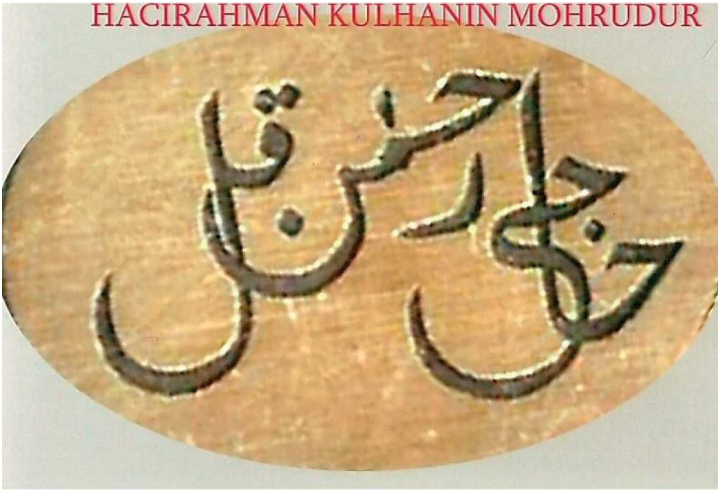
Rahmankul Han'ın Mezarından Bir Görüntü

Mezarın İç Tarafı

Rahmankul Han'ın İlk Mührü

Remy Dor'un Fransa'da Yaptırdığı Altın Mühür

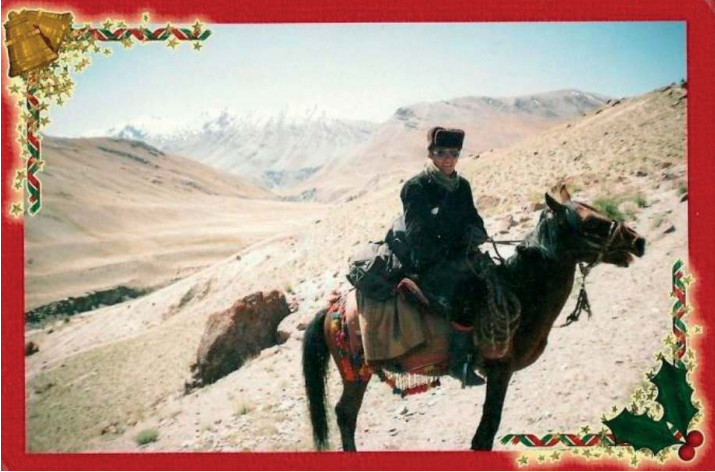
1. Tüm Dünya Kırgızları Kurultayına Türkiye ve Suudi Arabistandan Katılan Delegeler: Arif Rahmankul Oğlu, Samet Yüzbaşıoğlu, Hamit Hacı (Arabistan), Abdurrahim Hacı (Arabistan), Memet Kerim Yüzbaşıoğlu Toktosun Hacı, Sıdık Aldaş (Amerika) (1992)

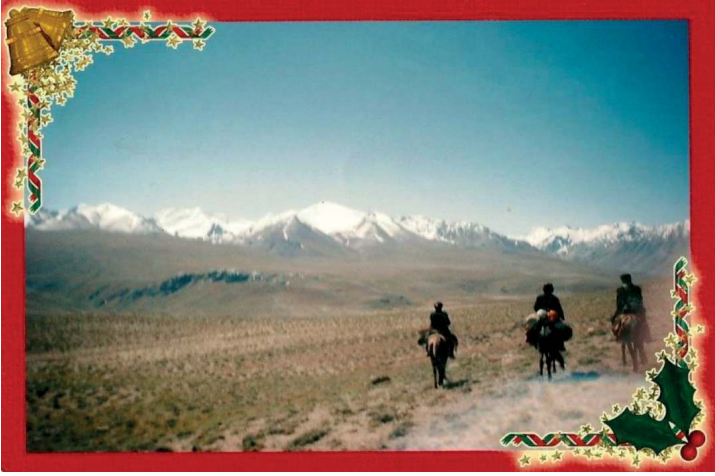

Rahmankul Han'a Öz Vatanına Gelmek Nasip Olmasa da Oğlu Arif Kutlu 1. Tüm Dünya Kırgızları Kurultayına Türkiye'den Delege Olarak Katıldı. Delegeleri Evlerinde Misafir Edenler (Arka Planda) Bayaz Tural, Azimcan İbraimov, Raimcan Kurbanov vd. (1992)

Misafirlere Ayırımış Olan Boz y

Kilim Dokuyan Kadınlar

Kilim Dokuyan Kadınlar

Dışarıda Ekmek Pişiren Kadın

Kırgız Kadınları

Kırgız Hanımları Boorsok Eşliğinde Çay İçerken

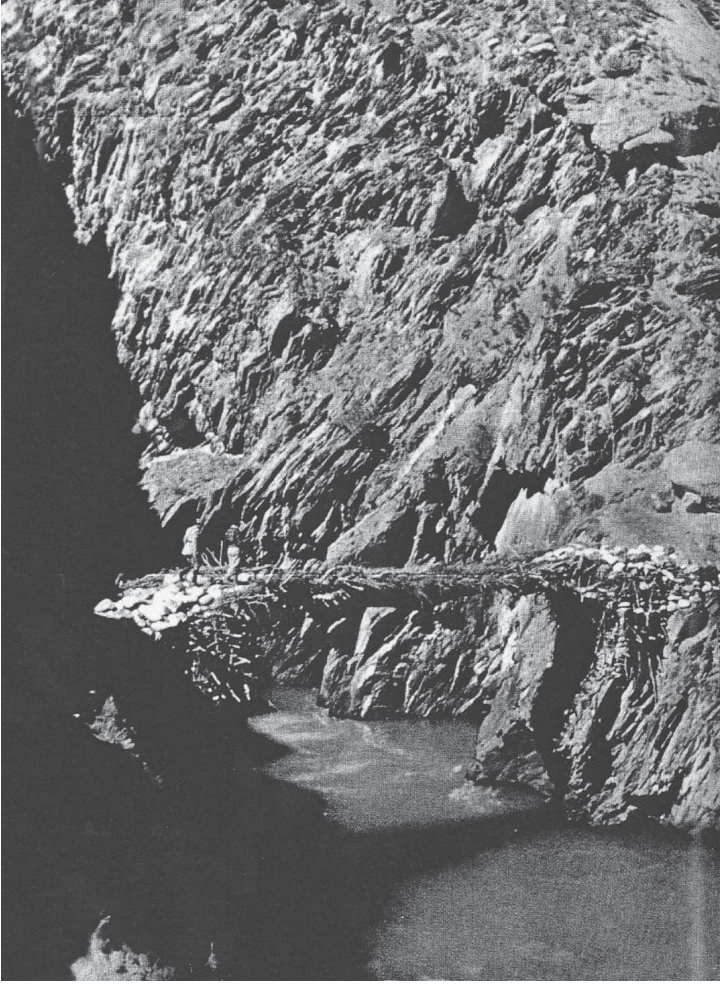
Pakistan'dan Türkiye'ye Gelen Kırgızlar Adana'da Uçaktan İnerken

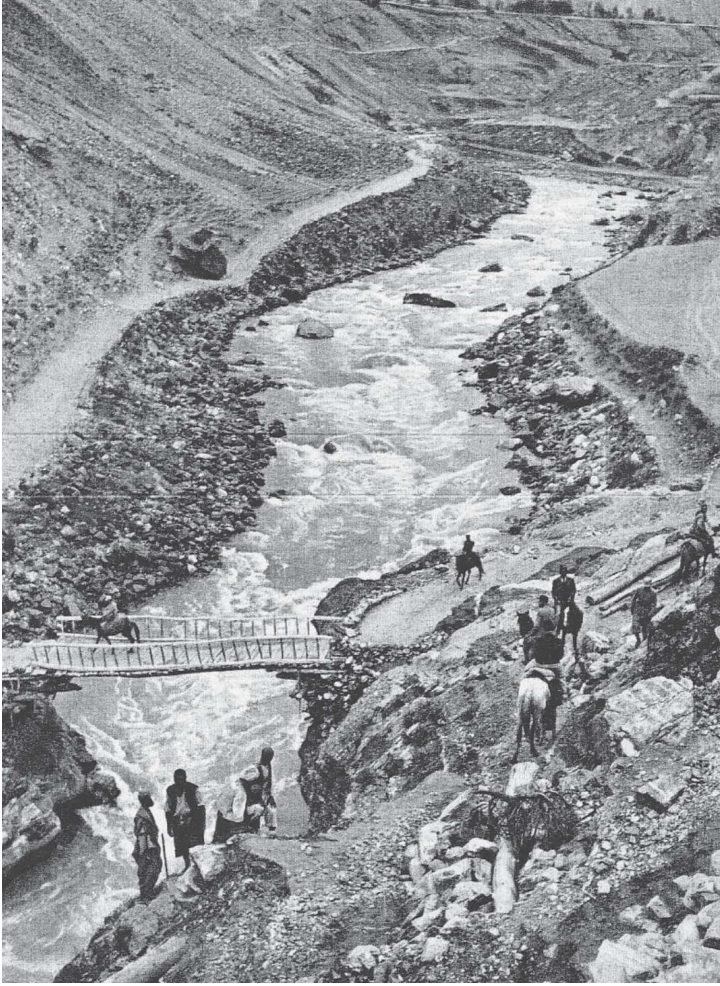
Franc Shor ve Jean Shor'a Eşlik Eden Koşan

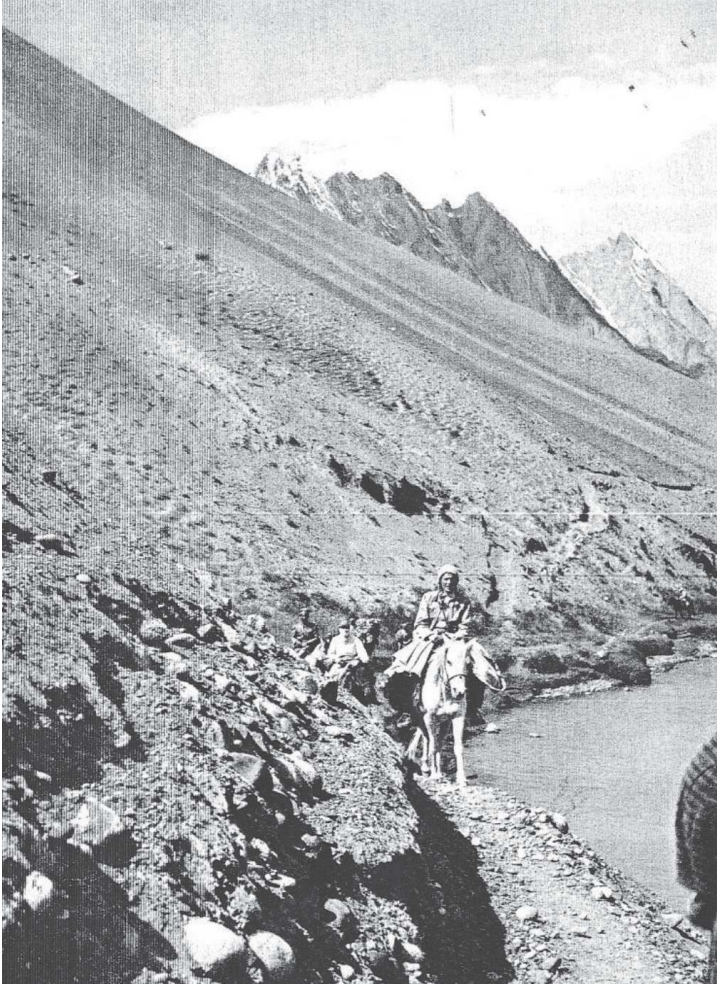
Kulan Lar Kırgızlara "Suzanna" Adlı Şarkıyı Öğretirken

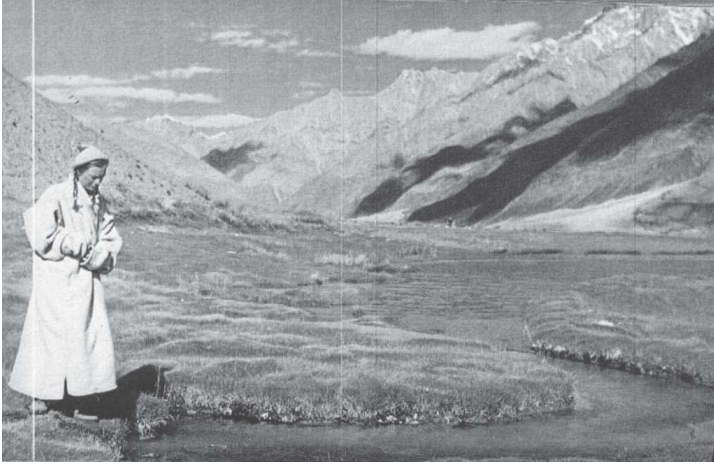
Franc Shor'un Düştüğü Köprü

Bozoy Köprüsü

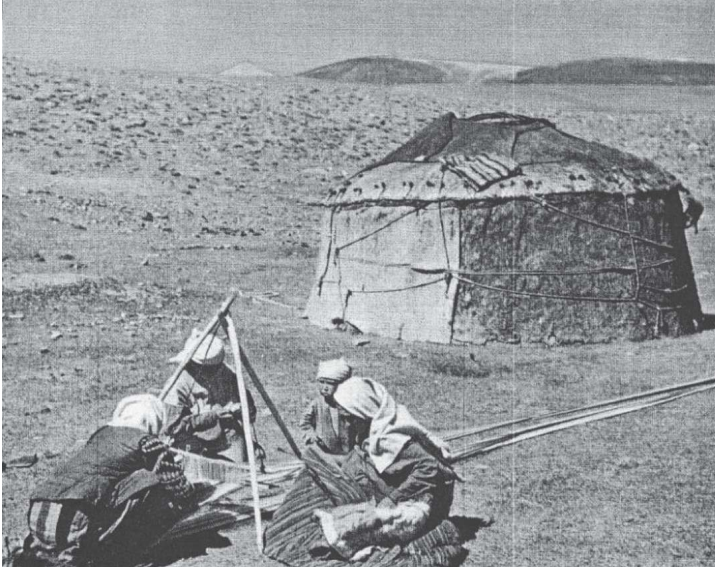
Franç ve Jean Shor Pamir Yolunda

Jean Shor 'a Kırgız Kadınları Deve Yününden Giysi ve Keçeden Ayakkabı Dikti

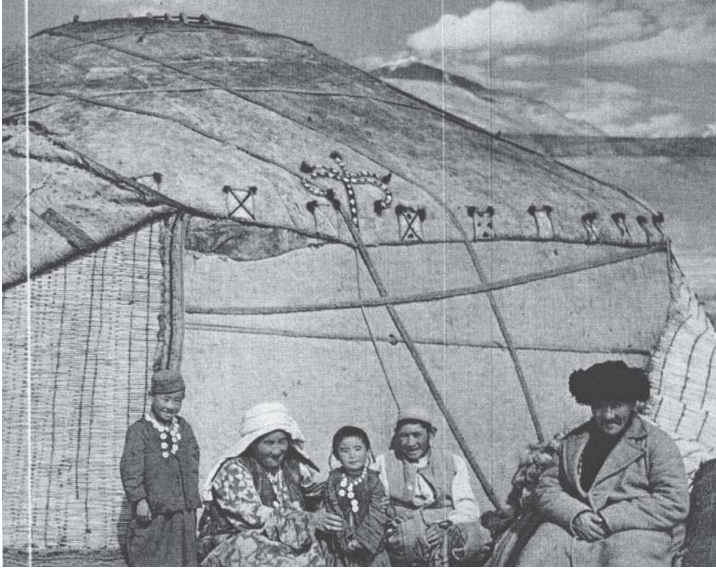
Jean Shor Küçük Çocuğu Severken

Kilim Dokuyan Hanımlar

Toprağı Savuran Rüzgarda Su Taşıyan Kırgız Kadını

Pamir'de Yaşayan Bir Kırgız Aile

Franch Shor

Zahir Şah ve Oğlu Nadir Şah

Ücretle Çalışan Afganlar Tezek Topluyor

Bozoy Gümböz

Malik Kutlu

Ekber Kutlu

Malik Kutlu Torunlarıyla

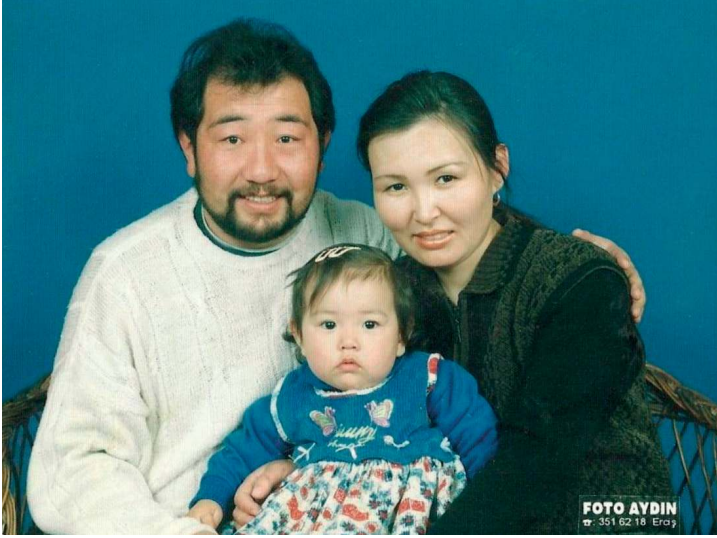
Malik Kutlu ve Oğlu Dursun Kutlu

*Musaddık Kutlu ve Roza Kutlu'nun Düğünü Sırasında
Roza Kutlu'nun Sağında Sırayla Ekber Kutlu'nun Kızları Gülbeyra Kutlu
ve Abide Kutlu, Abdulvekil Kutlu'nun Eşi Afide Kutlu*

Musaddık Kutlu ve Roza Kutlu (1996)

Musaddık Kutlu eşi Roza Kutlu ve çocukları ile birlikte.

Ayımkan Camankulova ve Pamir Kırgızları Üzerine Çalışmalar Yapan Japon Araştırmacı Mikiko Uehara

Musaddık ve Roza Kutlu'nun Çocukları

Ekber Kutlu'nun Çalışmaları

Ekber Kutlu'nun Çalışmaları

MALİK KUTLU'NUN ÇALIŞMALARI

